

«ΘΕΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ»
«ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΠΟΛΕΩΝ ΚΑΙ
ΚΤΙΡΙΩΝ»

Διπλωματική Εργασία

«Ο ρόλος της πολιτιστικής κληρονομιάς στην αναζωογόνηση των
βιώσιμων πόλεων. Παρέμβαση τα Ενετικά Τείχη Ηρακλείου,
Κρήτης»

«Ειρήνη Μ. Σημαντηράκη»

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: «Άλκηστις Ρόδη»

Πάτρα, «Μάιος» «2021»

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία της φοιτήτριας Ειρήνης Μ. Σημαντηράκη που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

«Ο ρόλος της πολιτιστικής κληρονομιάς στην αναζωογόνηση των
βιώσιμων πόλεων. Παρέμβαση τα Ενετικά Τείχη Ηρακλείου,
Κρήτης»

«Ειρήνη Μ. Σημαντηράκη»

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Άλκηστις Ρόδη

Μέλος ΣΕΠ,

*Σχολή Θετικών Επιστήμων και Τεχνολογίας
Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου*

Συν-Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Αγγελική Χατζηδημητρίου

Μέλος ΣΕΠ,

*Σχολή Θετικών Επιστήμων και Τεχνολογίας
Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου*

Πάτρα, Σεπτέμβριος 2021

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ θερμά την Επιβλέπουσα Καθηγήτρια μου, δρ Άλκηστης Ρόδη, Μέλος ΣΕΠ της Σχολής Θετικών Επιστήμων και Τεχνολογίας του ΕΑΠ, για την συστηματική και ουσιαστική της καθοδήγηση σε όλα τα στάδια εκπόνησης της παρούσας διπλωματικής εργασίας καθώς και για την αμέριστη συμπαράσταση και κατανόηση της.

Ευχαριστώ επίσης την Β Αξιολογήτρια, δρ Αγγελική Χατζηδημητρίου, Μέλος ΣΕΠ της Σχολής Θετικών Επιστήμων και Τεχνολογίας του ΕΑΠ για τις διορθώσεις και τις προσθήκες που συνέβαλλαν στην ολοκλήρωση της εργασίας.

Ευχαριστώ τον πατέρα μου που πραγματικά ήθελε να τελειώσω αυτό το Μεταπτυχιακό. Αν και σήμερα δεν βρίσκεται μαζί μου να νιώσει τη χαρά μου, νομίζω ότι θα αισθανόταν περήφανος για μένα, που πέρα από τις οικογενειακές και επαγγελματικές υποχρεώσεις κατάφερα να την ολοκληρώσω.

Ευχαριστώ τη μητέρα μου γιατί βρίσκεται πάντα εκεί όταν την χρειάζομαι.

Ευχαριστώ τον Δημήτρη, τον Μάνο και τη Μαρία για την υπομονή τους.

Περίληψη

Η λειτουργία των οχυρωμένων ιστορικών πόλεων ως οικομουσεία και μουσεία ανοιχτού χώρου, μπορεί να συνεισφέρει στην διατήρηση της πολιτιστικής ταυτότητας ενός τόπου, στην βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων και στη δημιουργία αειφόρων περιβαλλοντικά φιλικών και δίκαιων οικονομιών.

Οι οχυρωμένες ιστορικές πόλεις αποτελούν έργα μεγάλης ιστορικής σημασίας τόσο για τη φρουριακή αρχιτεκτονική τους αλλά και για την παλαιότητα των κατασκευών και την ιστορική πορεία και την εξέλιξη ενός τόπου.

Στις μέρες μας ο θεσμός των οικομουσείων συνεισφέρει στην διατήρηση της ταυτότητας ενός τόπου, στην βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων μία περιοχής και στη δημιουργία αειφόρων περιβαλλοντικά φιλικών και δίκαιων οικονομιών. Ενισχύοντας την αίσθησης του ‘μου ανήκει’ στην τοπική κοινωνία, οι χρήστες, μόνιμοι και περιστασιακοί εκπαιδεύονται να παρέχουν και να διατηρούν την υλική και άυλη πολιτιστική κληρονομιά. Το διαχειριστικό πλαίσιο των οικομουσείων είναι συναφές με αυτό της UNESCO για τα μνημεία παγκόσμιας κληρονομιάς και την αειφόρο ανάπτυξη.

Η παρούσα διπλωματική εργασία μέσω μίας διερεύνησης καταγράφει τους στόχους και τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης, τη σημασία της συμμετοχής της πολιτιστικής κληρονομιάς στην αστική αναζωογόνηση και στην βιώσιμη ανάπτυξη των υποβαθμισμένων χωρικών τμημάτων των πόλεων και καταλήγει στην ενσωμάτωση της πολιτιστικής κληρονομιάς στην κοινωνική και οικονομική ζωή και στη δημιουργία εισοδήματος το οποίο μέσω μίας επιτυχημένης διαχείρισης θα μπορεί να χρηματοδοτεί τη συντήρησή της. Η πολιτιστική διπλωματία, θεωρείται ο τρίτος πυλώνας άσκησης εξωτερικής πολιτικής και ταυτίζεται με μία από τις βασικές συνιστώσες της επικοινωνίας των λαών μεταξύ τους.

Η περιοχή μελέτης είναι η συνοικία της Αγίας Τριάδας, μέσα στον πυρήνα της οχυρωμένης ιστορικής πόλης του Ηρακλείου. Η συνοικία από τα δυτικά συνορεύει με το Ενετικό τείχος ενώ στον δομημένο ιστό της πέρα από τα αρκετά Ενετικά μνημεία, ναούς και κρήνες περιλαμβάνει και ιστορικά βιοτεχνικά κτίρια, εγκαταλελειμμένα και ξεχασμένα. Η περιοχή στο παρελθόν άκμασε και χαρακτηρίστηκε για την πολυπολιτισμικότητα της. Αργότερα όμως υποβαθμίστηκε, εγκαταλείφθηκε από τους ντόπιους και συγκέντρωσε νοικοκυριά χαμηλού εισοδήματος κυρίως μεταναστών και

προσφύγων. Η απουσία οργανωμένης πολιτικής και πολιτιστικής διαχείρισης και αξιοποίησης, δυσχέραινε την κατάσταση για χρόνια. Η σημερινή δημοτική αρχή έχει ξεκινήσει μία προσπάθεια μέσα από μια σειρά παρεμβάσεων και δράσεων δημιουργικών ομάδων και ενεργών πολιτών να αναπτύξει το δημόσιο διάλογο, να ευαισθητοποιήσει και να ενεργοποιήσει τους κατοίκους σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο για την διατήρηση της ταυτότητας, της μνήμης και της αξίας του συνόλου του πολιτιστικής κληρονομιάς. Παράλληλα γίνονται εργασίες αποκατάστασης και επανένταξης του μνημείου στην πόλη για την φιλοξενία πολιτιστικών χρήσεων, διαμόρφωσης μονοπατιού, καλύτερης διάταξης των αθλητικών χώρων και φυτοτεχνικών παρεμβάσεων. Η περιοχή της Αγίας Τριάδας έχει μεγάλες δυνατότητες να αναπτυχθεί οργανωμένα και βιώσιμα στηριζόμενη σε ένα διαχειριστικό πλάνο που θα ακολουθεί τις συστάσεις και τις αρχές της πολιτιστικής διαχείρισης και του Οργανισμού της Unesco, στους τομείς της οικονομίας, της κοινωνίας, του αστικού και χωρικού σχεδιασμού, των μεταφορών, του αστικού τουρισμού και με την καθοδήγησή του ICOMOS και του ICOFORT για την Διάσωση των Ιστορικών Μνημείων και Τόπων.

Λέξεις – Κλειδιά: βιώσιμη ανάπτυξη, πολιτιστική διαχείριση, επανάχρηση, ιστορικές οχυρωμένες πόλεις, οικομουσειά

Abstract

The fortified historical cities can act as eco museums and open-air museums in order to maintain the cultural identity of a locus, enhance the quality of life of its citizens and create sustainable, equal and friendly economies. The design model of cultural management and the development plan elaborate a strategy on urban sectors of economy, community, city planning, transportation, tourism and energy that attribute a very strong cultural capital which benefits urban regeneration and sustainable development. This paper refers to the fortified historical city of Heraklion and the degraded within the city walls area of Agia Triada. Through exploration of the opportunities and the inadequacies by implementing the principles and the goals of both sustainable development and cultural management, the research concludes to the importance of incorporating cultural heritage on city life. Information, methods for determination of these parameters are given in scientific articles, references, Greek legislation and local authorities.

Keywords: Sustainable development, cultural management, upcycling, walled cities, eco museums

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	v
Abstract	vii
Περιεχόμενα.....	viii
Κατάλογος Εικόνων / Σχημάτων.....	x
Κατάλογος Χαρτών	xi
Συντομογραφίες & Ακρωνύμια.....	xii
Σημαντικότερα σημεία της εργασίας	
Συνεισφορά της εργασίας	
Poster	
Άρθρο	
Εισαγωγή.....	13
1. Στρατηγικές για την βιώσιμη ανάπτυξη και πολιτιστική διαχείριση.....	19
1.1 Η εξέλιξη της βιώσιμης ανάπτυξης.....	19
1.2 Βιώσιμη ανάπτυξη και πολιτιστική κληρονομιά.....	21
1.3 Πολιτιστική διαχείριση.....	23
1.4 Τομείς πολιτιστικής διαχείρισης και στρατηγική σχεδιασμού.....	29
1.5 Η πολιτισμική διαχείριση στην Ελλάδα.....	34
2. Η πολιτιστική διπλωματία, Διεθνείς Οργανισμοί και επιμέρους προγράμματα και συμφωνίες.....	35
2.1 Πολιτιστική διπλωματία.....	35
2.2 Διεθνείς Οργανισμοί και επιμέρους προγράμματα και συμφωνίες.....	36
2.3 Υλική και άυλη πολιτιστική κληρονομιά.....	39
2.4 Κριτήρια ένταξης Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO και συστάσεις για τη Διαχείριση του Ιστορικού Αστικού Τοπίου	40
3. Οχυρωμένες ιστορικές πόλεις και βιώσιμη ανάπτυξη.....	43
3.1 Η φρουριακή αρχιτεκτονική και Οχυρωματική πολιτιστική κληρονομιά.....	43
3.2 Τα τείχη του Ντουμπρόβνικ, Κροατία.....	45
3.3 Η οχύρωση της Μάλτα.....	47
3.4 Η οχύρωση της Άβιλα.....	50
3.5 Τα τείχη της Καρτατζένα, Κολομβία	54
3.6 Τα τείχη της Ναντσίνγκ, Κίνα.....	55
4. Νέα μουσειολογία και Οικομουσεία.....	59
4.1 Εννοιολογική προσέγγιση και στόχοι.....	59
4.2 Τα οικομουσεία στην Κίνα.....	61
4.3 Οικομουσεία και πολιτιστικά τοπία της UNESCO- Τομείς κοινής διαχείρισης	62
4.4 Το οικομουσείο στο Σαν Ισίντρο de los Destiladeros στην Κούβα	63
4.5 Το οικομουσείο della Judicaria στην Ιταλία	65
4.6 Νέες τεχνολογίες στην διάχυση της πολιτιστικής κληρονομιάς	67
5. Ανάδειξη και αξιοποίηση της ενετικής οχύρωσης του Ηρακλείου Κρήτης.....	72
5.1 Ιστορική αναδρομή-Κρήτη και κατακτητές.....	72
5.2 Γενικά και διοικητικά στοιχεία Ηρακλείου.....	74
5.3 Οικονομική ανάπτυξη και απασχόληση.....	75
5.4 Οικιστική ανάπτυξη, χρήσεις γης και φυσικό-πολιτιστικό περιβάλλον πολεοδομικού κέντρου	75
5.5 Τα Ενετικά Τείχη	84

5.6 Τα Ενετικά Τείχη σήμερα	98
5.7 Ανάπλαση περιοχής σε επαφή με μνημείο – Η συνοικία Αγίας Τριάδας	104
5.8 Προτεινόμενο διαχειριστικό πλάνο και Μοντέλο σχεδιασμού για την αναζωογόνηση της περιοχής της Αγίας Τριάδας	111
5.9 Στρατηγική σχεδιασμού αναζωογόνησης περιοχής Αγίας Τριάδας.....	115
6. Συμπεράσματα	120
6.1 Περαιτέρω ερωτήματα και πεδία διερεύνησης	121
6.2 Προτάσεις και μελλοντική έρευνα.....	121
6.3 Πιθανές θεωρητικές και πρακτικές εφαρμογές των αποτελεσμάτων της εργασίας	122
Βιβλιογραφία.....	123

Κατάλογος Εικόνων / Σχημάτων

- Εικόνα 1-3 : Ντουμπρόβνικ, Κροατία
Εικόνα 4-8: Βαλέτα, Μάλτα
Εικόνα 9-11: Άβιλα, Ισπανία
Εικόνα 12-15: Καρτατζένα, Κολομβία
Εικόνα 16-22: Ναντσίνγκ, Κίνα
Εικόνα 23-27: Σαν Ισίντρο de los Destiladeros, Κούβα
Εικόνα 28-37: Οικομνησείο della Judicaria, Ιταλία
Εικόνα 29: τα VR Headsets σε συνδυασμό με τα εικονικά άκρα
Εικόνα 30-31: πρόγραμμα Εικονικής Πραγματικότητας "Ο Ναός του Δία στην Ολυμπία"
Εικόνα 32: πρόγραμμα Εικονικής Πραγματικότητας αποκατάσταση αγγείου
Εικόνα 33: πρόγραμμα Εικονικής Πραγματικότητας ο Ναός του Ολυμπίου Διός
Εικόνα 34: Μόνα Λίζα, Λεονάρντο ντα Βίντσι, Μουσείο Λούβρου
Εικόνα 35-37: η Λότζια
Εικόνα 38-39: η βασιλική του Αγίου Μάρκου
Εικόνα 40: σιντριβάνι της πόλης, Κρήνη του Μοροζίνη
Εικόνα 41: η Αγία Αικατερίνη
Εικόνα 42: ο μικρός και μεγάλος Ναός του Αγίου Μηνά
Εικόνα 43-45: η Μονή Αγίου Πέτρου και Παύλου
Εικόνα 46: το Καπνοκοπήριο
Εικόνα 47: Ιταλική Αρχαιολογική Σχολή (κονάκι Μιρτζά Εφέντη)
Εικόνα 48: το Κτίριο Ιστορικού Μουσείου
Εικόνα 49: το Κτίριο «Εφκάφι»
Εικόνα 50: το Κτίριο ιδιοκτησίας Φ. Χατζηδάκη
Εικόνα 51: το Κτίριο «Bon Marche»
Εικόνα 52: το Κτίριο ιδιοκτησίας Καληωράκη
Εικόνα 53: Αρχοντικό του Μπέη Σεκεριά
Εικόνα 54: Κτίριο ιδιοκτησίας Τσαχάκη
Εικόνα 55: Κτίριο «Μαυράκη»
Εικόνα 56: Οικία Χρονάκη
Εικόνα 57-60: Διατηρητέα νεότερα μνημεία της πόλης του Ηρακλείου
Εικόνα 56: Οικία Χρονάκη
Εικόνα 56: Οικία Χρονάκη
Εικόνα 56: Οικία Χρονάκη
Εικόνα 57-60: Διατηρητέα νεότερα μνημεία της πόλης του Ηρακλείου
Εικόνα 61-62: εργοστάσιο Καστρινάκη
Εικόνα 63-64: Συγκρότημα «Αθηνά»
Εικόνα 65: Η πύλη του Αγίου Γεωργίου, Heraklion piles, 2021
Εικόνα 66: Η πύλη του Ιησού, Heraklion piles, 2021
Εικόνα 67: Η πύλη του Ιησού, Heraklion piles, 2021
Εικόνα 68: Η πύλη του Παντοκράτορα, Heraklion piles, 2021
Εικόνα 69-70: Η πύλη της Βηθλεέμ, Heraklion piles, 2021
Εικόνα 71: Η πύλη Σαμπιονάρα, Heraklion piles, 2021
Εικόνα 72: Η πύλη Μαρτινέγκο ή Μακάσι, Heraklion piles, 2021
Εικόνα 73: Η πύλη της Βιττούρι, Heraklion piles, 2021
Εικόνα 74: Η πύλη του Δερματά, Heraklion piles, 2021

Εικόνα 75: Υπόγεια διάβαση περιμετρικά της οχύρωσης, Τζομπανάκη, 1996
Εικόνα 76-92: το μνημείο σήμερα, αρχείο Ε.Μ. Σημαντηράκη
Εικόνα 93-94: Το κτίριο της Ηλεκτρικής
Εικόνα 95: Το Καπνοκοπήριο
Εικόνα 96: Τα Ταμπακαριά
Εικόνα 97: Η κρήνη Πελμέτη
Εικόνα 98: Η κρήνη Πριούλι
Εικόνα 99: Νεοκλασική οικία στην οδό Γοργολαίνι
Εικόνα 100: Ο Ναός της Αγίας Αναστασίας
Εικόνα 101: Εκλεκτικιστικό κτίριο οδός Σκρά
Εικόνα 102: Συγκρότημα κατοικιών βαλκανικής αρχιτεκτονικής, οδός Παπαδοπούλου
Εικόνα 103: Οδός Ντεντιδάκιδων
Εικόνα 104-107: Κτίσματα Βαλκανικής Αρχιτεκτονικής εγκαταλελειμμένα
Εικόνα 108: Φάμπρικα Ανωγειανάκη ιδιοκτησίας Δήμου Ηρακλείου- Αποκατάσταση και μετατροπή σε Κέντρο
Εικόνα 109: Αρμένικη εκκλησία
Εικόνα 110: Πολυκλινική Γιαμαλάκη
Εικόνα 111: Η Παναγία των αγγέλων-Σήμερα μαγαζί
Εικόνα 112: Οδός Σκρά

Σχήμα 1: Οι ρόλοι του πολιτισμού στη βιώσιμη ανάπτυξη (Πηγή: Dessein et.al.)
Σχήμα 2: Υλικοκεντρικό μοντέλο διαχείρισης (Πούλιος, 2015)
Σχήμα 3 :Αξιοκεντρικό μοντέλο διαχείρισης (Πούλιος, 2015)
Σχήμα 4 :Μοντέλο ζώσας πολιτιστικής κληρονομιάς (Πούλιος, 2015)
Σχήμα 5: Το διάγραμμα του οικομουσείο P. Davis, 1999, Ecomuseums and sence of place
Σχήμα 6 :Υλικοκεντρικό μοντέλο διαχείρισης

Κατάλογος Χαρτών

Χάρτης 1: Ντουμπρόβνικ, Κροατία, Αναθεωρημένος Χάρτης των ορίων της μεταβατικής ζώνης (Croatia) No 95bis, Unesco, 1979
Χάρτης 2: Βαλέτα, Μάλτα, Χάρτης των ορίων της μεταβατικής ζώνης, Valletta No 131, UNESCO, 1980
Χάρτης 3: Άβιλα, Ισπανία, Χάρτης των ορίων της μεταβατικής ζώνης, Ávila (Spain) No 348 rev, UNESCO, 1985
Χάρτης 4: Καρτατζένα, Κολομβία, Χάρτης των ορίων ζώνης επιρροής, Cartagena (Colombia) No 285, UNESCO, 1983
Χάρτης 5-6: Ναντσίνγκ, Κίνα
Χάρτης 7: Χάρτης δραστηριοτήτων του Οικομουσείο della Judicaria, Ιταλία
Χάρτης 4: Καρτατζένα, Κολομβία, Χάρτης των ορίων ζώνης επιρροής
Χάρτης 5: Χάρτης οχυρωματικού μνημείου Ηρακλείου
Χάρτης 6: Η πόλη και η οχύρωση του Χάνδακα το διάστημα 1666-1668, Τζομπανάκη, 1996
Χάρτης 7: Ο ενετικός οχυρός περίβολος του Χάνδακα, όπως ήταν στα τέλη της ενετοκρατίας. Εικονίζονται η κύρια οχύρωση και τα εξωτερικά οχυρωματικά έργα, Τζομπανάκη, 1996
Χάρτης 8: Χάρτης καταγραφής βιομηχανικών κτιρίων, TEE/TAK, 1996

Χάρτης 9: Καθορισμός περιοχής ανάπλασης Παλιάς Πόλης Δήμου Ηρακλείου, ΥΑ 9582/1877/7-4-2000 - ΦΕΚ 236/Δ/12-4-2000

Χάρτης 10: Περιοχές πρότασης ανάπλασης της Παλαιάς Πόλης, ΥΑ ΥΠΕΧΩΔΕ/45145/36/10-1-2002 - ΦΕΚ 89/Δ/12-2-2002

Χάρτης 11: Περιοχή μελέτης, η συνοικία της Αγίας Τριάδας και το μνημείο

Συντομογραφίες & Ακρωνύμια

UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
ICOMOS	International Committee for the Preservation of Monuments and Sites
HUL	Historic Urban Landscape Recommendation
ICCROM	International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property
ΟΤΑ	Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης
ΥΠΠΟΑ	Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού
TICCIH	The International Committee for the Conservation of Industrial Heritage
ICOM	International Council of Museums
UNAOC	United Nations Alliance of Civilizations
OWHC	Organization of World Heritage Cities
ICOFORT	International Scientific Committee on Fortifications and Military Heritage
IUCN	International Union for Conservation of Nature and Natural Resources
ΠΣΑΤ	Παγκόσμιον Συμβούλιον για τον Αειφόρο Τουρισμό
VR	Virtual reality
ΡΣΗ	Ρυθμιστικό Σχέδιο Ηρακλείου
I.T.E.	Ίδρυμα Τεχνολογίας Έρευνας
Ι.Θ.Α.Β.Β.ΥΚ	Ινστιτούτο Θαλάσσιας Βιολογίας, Βιοτεχνολογίας και Υδατοκαλλιεργειών
ΕΛΚΕΘΕ	Ελληνικού Κέντρου Θαλάσσιων Ερευνών
Δ.Ε.	Δημοτική Ενότητα
ΤΕΕ/TAK	Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας / Τμήμα Ανατολικής Κρήτης
ΚΣΟΣ	ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΣΟΥΛΤΑΝΙΝΑΣ
ΠΔ	Προεδρικό Διάταγμα
ΥΑ	Υπουργική Απόφαση
Κ.Τ.Ε.Λ.	Κοινό Ταμείο Εισπράξεων Λεωφορείων
Σ.Δ.	Συντελεστής Δόμησης
Ι.Χ.	όχημα που προορίζεται για ιδιωτική χρήση

Κ.Ε.Κ. Κέντρα επαγγελματικής κατάρτισης

Σημαντικότερα σημεία της εργασίας

- Διερευνάται η διασύνδεση της βιώσιμης ανάπτυξης με την πολιτιστική κληρονομιά.
- Εξετάζονται οι δράσεις και ο άξονας σχεδιασμού της UNESCO που αφορά τις ιστορικές πόλεις και τις προοπτικές αναζωογόνησης τους.
- Διερευνώνται παραδείγματα οχυρωμένων ιστορικών πόλεων καθώς και η εξέλιξη του σχεδιασμού τους με στόχο την ανάδειξη του πολιτιστικού προϊόντος μέσω μιας βιώσιμης ανάπτυξης.
- Διερευνάται ο θεσμός, οι τομείς δράσεις των Οικομουσείων, καθώς και οι στόχοι διαχείρισης τους
- Πραγματοποιείται ποσοτική και ποιοτική ανάλυση των πολιτιστικών πόρων της εντός των τειχών περιοχής
- Εξάγονται συμπεράσματα και προτάσεις σχεδιασμού που αφορούν την αναζωογόνηση της περιοχής και την ενσωμάτωση της πολιτιστικής κληρονομιάς στην κοινωνική και οικονομική ζωή της πόλης.

Συνεισφορά της εργασίας

Η συνεισφορά της παρούσης ΜΔΕ στηρίζεται στην εξαγωγή συμπερασμάτων που αφορούν την αναζωογόνηση υποβαθμισμένων χωρικών τμημάτων ιστορικών πόλεων με την αφομοίωση του πολιτιστικού προϊόντος στην τοπική κοινωνία.

Για τη βιωσιμότητα του πολιτισμού και τη βιώσιμη ανάπτυξη των τοπικών κοινωνιών δεν είναι απαραίτητη μόνο η εξεύρεση και διάθεση πόρων, αλλά, κατά κύριο λόγο, ο στρατηγικός σχεδιασμός, το όραμα και η εφευρετικότητα του συνόλου των δυνάμεων του τόπου («ειδικών», επιστημόνων και μελών των τοπικών κοινωνιών). Η κρίση δημιουργεί μια μοναδική ευκαιρία για επαναπροσδιορισμό, ιεράρχηση αξιών και στόχων, κατάρτιση στρατηγικού σχεδίου και συστράτευση παραγωγικών δυνάμεων μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα. Η παρούσα εργασία προτείνει κατευθυντήριες οδηγίες σχεδιασμού οι οποίες μπορεί να υιοθετηθούν από υπεύθυνους χάραξης πολιτικής, πολεοδόμους, και αστικούς σχεδιαστές.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΖΩΟΓΟΝΗΣΗ ΤΩΝ ΒΙΩΣΙΜΩΝ ΠΟΛΕΩΝ. ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΤΑ ΕΝΕΤΙΚΑ ΤΕΙΧΗ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ, ΚΡΗΤΗΣ

Ειρήνη Σημαντηράκη

ΣΧΟΛΗ ΘΕΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ, ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ,

email std115846@ac.eap.gr

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι οχυρωμένες ιστορικές πόλεις ως οικομουσεία και μουσεία ανοικτού χώρου, μπορούν να συνεισφέρουν στην διατήρηση της πολιτιστικής ταυτότητας ενός τόπου, στην βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων και στη δημιουργία αειφόρων περιβαλλοντικά φιλικών και δίκαιων οικονομιών. Η παρούσα διπλωματική εργασία μέσω της οχυρωμένης ιστορικής πόλης του Ηράκλειου και της υποβαθμισμένης εντός των τειχών συνοικίας της Αγίας Τριάδας, διερευνά τις αδυναμίες και τις προοπτικές εφαρμογής των στόχων και των αρχών της βιώσιμης ανάπτυξης και της πολιτιστικής διαχείρισης, τη σημασία της συμμετοχής της πολιτιστικής κληρονομιάς στην βιώσιμη ανάπτυξη και καταλήγει στην ενσωμάτωση της πολιτιστικής κληρονομιάς στην κοινωνική και οικονομική ζωή και στη δημιουργία εισοδήματος το οποίο μέσω μίας επιτυχημένης διαχείρισης θα μπορεί να χρηματοδοτεί τη συντήρησή της.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Η ερευνητική επεξεργασία ξεκινά από την διασύνδεση της βιώσιμης ανάπτυξης με την πολιτιστική κληρονομιά και τρία μοντέλα σχεδιασμού:
-το υλικοκεντρικό μοντέλο
-το αξιοκεντρικό μοντέλο
-το μοντέλο ζωσας πολιτιστικής κληρονομιάς.
Εξετάζοντας τις δράσεις και τον άξονα σχεδιασμού της UNESCO για τις ιστορικές πόλεις και τις προοπτικές αναζωογόνησης και ένταξης του μνημείου των Ενετικών Τειχών του Ηρακλείου στον κατάλογο μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς, κρίνεται αναγκαία η διατήρηση της ποιότητας του ανθρώπινου περιβάλλοντος καθώς και ο βιώσιμος

αστικός σχεδιασμός τμημάτων της πόλης αναγνωρίζοντας την δυναμικότητα που τα χαρακτηρίζει και ενδυναμώνοντας την κοινωνική ποικιλομορφία και την ανάμειξη χρήσεων. Ταυτόχρονα ο θεσμός των οικομουσείων συμβάλλει στην αντιμετώπιση των παγκόσμιων κοινωνικών αλλαγών με την κοινωνία να αναγνωρίζει τις διαφορετικές ιστορικές ρίζες και ταυτότητες και παράλληλα να αναπτύσσει νέες ρίζες για τους κατοίκους με διαφορετική προέλευση. Οι ανάγκες της τοπικής κοινωνίας για κοινωνική, οικονομική και περιβαλλοντική ανάπτυξη ισορροπούν, μέσω της συμμετοχής, της συνεργασίας και της ενίσχυσης της πολιτιστικής κληρονομιάς.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ -ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Το στρατηγικό πλάνο του μοντέλου διαχείρισης αναζωογόνησης της περιοχής της Αγίας Τριάδας ερευνήθηκε σε συνάρτηση με το περιβάλλον και τις επιρροές που έχει και το αντίστροφο, ενώ η αναζωογόνηση της περιοχής αποτελείται από τους παράγοντες δηλαδή την ταυτότητα της συνοικίας (τα χαρακτηριστικά που την κάνουν αναγνωρίσιμη και αυθεντική) και τις αξίες, τα κριτήρια και τα μοντέλα που αποτελούν τις νέες τεχνικές και μεθόδους, εργαλεία της τοπικής αυτοδιοίκησης για την διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Προτείνεται η διαμόρφωση ενός πλαισίου σχεδιασμού οχυρωμένης ιστορικής πόλης με την πολιτιστική κληρονομιά ως οδηγό, 'heritage as a vector' από την Dutch Agenda. Καθώς και ένα διαχειριστικό

μοντέλο βασισμένο σε αυτό της ζωσας πολιτιστικής κληρονομιάς που απαιτεί καθορισμό μιας κεντρικής κοινότητας, πέρα από τους ειδικούς διαχείρισης και την κοινωνία, όπου τα άτομα που την απαρτίζουν θα κατέχουν ιδιοκτησία στην περιοχή, ώστε θα επιτευχθεί η μετάβαση από το μνημείο στην κοινωνία. Η αφομοίωση του πολιτιστικού προϊόντος στην τοπική κοινωνία οδηγεί στα παρακάτω αποτελέσματα:
-χωροταξικός και αστικός σχεδιασμό στον οποίο η πολιτιστική κληρονομιά συμμετέχει στην καθημερινότητα της πόλης
-πολιτιστικές περιοχές με εξαιρετικούς συνδυασμούς μοντέρνας αρχιτεκτονικής και σύγχρονων κατασκευών
-προστασία και βελτίωση του τοπίου και της αξίας του καθώς και περιβαλλοντική και οπτική άνεση
-αναγνώριση και σεβασμός στην αξία της πολιτιστικής ταυτότητας
-επιβεβαίωση – επισήμανση του ιστορικού ιστού και του χαρακτήρα του πολιτιστικού προϊόντος
-διασύνδεση του τουρισμού με την πολιτιστική κληρονομιά και προώθηση της βελτίωσης της ποιότητας του προορισμού και του τόπου ως διαμονή-εργασία -επένδυση
-επανάχρηση και αναζωογόνηση της πολιτιστικής κληρονομιάς ως spatial branding με τη συμμετοχή του σύγχρονου αστικού σχεδιασμού
- διαφάνεια στην οικονομική διαχείριση
- στρατηγικός σχεδιασμός με στόχο την επανάχρηση των πόρων που υπάρχουν και αξιολόγηση του περιβάλλοντος

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΖΩΟΓΟΝΗΣΗ ΤΩΝ ΒΙΩΣΙΜΩΝ ΠΟΛΕΩΝ. ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΤΑ ΕΝΕΤΙΚΑ ΤΕΙΧΗ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ, ΚΡΗΤΗΣ

Ειρήνη Σημαντηράκη

ΣΧΟΛΗ ΘΕΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ, ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ,

email std115846@ac.eap.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι οχυρωμένες ιστορικές πόλεις ως οικομουσεία και μουσεία ανοιχτού χώρου, μπορούν να συνεισφέρουν στην διατήρηση της πολιτιστικής ταυτότητας ενός τόπου, στην βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων και στη δημιουργία αειφόρων περιβαλλοντικά φιλικών και δίκαιων οικονομιών. Το μοντέλο σχεδιασμού της πολιτιστικής διαχείρισης καθώς και το πλάνο που διαμορφώνει τη στρατηγική στους επιμέρους τομείς της οικονομίας, της κοινωνίας, του αστικού και χωρικού σχεδιασμού, των μεταφορών, του αστικού τουρισμού και της ενέργειας, μπορούν να αποδώσουν ένα πολιτιστικό κεφάλαιο ιδιαίτερα ευεργετικό για την αστική αναζωογόνηση και βιώσιμη ανάπτυξη υποβαθμισμένων χωρικών τμημάτων της πόλης. Η παρούσα διπλωματική εργασία μέσω της οχυρωμένης ιστορικής πόλης του Ηράκλειου και της υποβαθμισμένης εντός των τειχών συνοικίας της Αγίας Τριάδας, διερευνά τις αδυναμίες και τις προοπτικές εφαρμογής των στόχων και των αρχών της βιώσιμης ανάπτυξης και της πολιτιστικής διαχείρισης, τη σημασία της συμμετοχής της πολιτιστικής κληρονομιάς στην βιώσιμη ανάπτυξη και καταλήγει στην ενσωμάτωση της πολιτιστικής κληρονομιάς στην κοινωνική και οικονομική ζωή και στη δημιουργία εισοδήματος το οποίο μέσω μίας επιτυχημένης διαχείρισης θα μπορεί να χρηματοδοτεί τη συντήρησή της. Συλλέγονται στοιχεία από επιστημονικά άρθρα, βιβλιογραφικές προσεγγίσεις και αναφορές από τους τοπικούς φορείς και την ελληνική νομοθεσία.

Λέξεις – Κλειδιά: βιώσιμη ανάπτυξη, πολιτιστική διαχείριση, επανάχρηση, ιστορικές οχυρωμένες πόλεις, οικομουσεία

ABSTRACT

The fortified historical cities can act as eco museums and open-air museums in order to maintain the cultural identity of a locus, enhance the quality of life of its citizens, create sustainable, equal and friendly economies. The design model of cultural management and the development plan elaborate a strategy on urban sectors of economy, community, city planning, transportation, tourism and energy that attribute a very strong cultural capital which benefits urban regeneration and sustainable development. This paper refers to the fortified historical city of Heraklion and the degraded within the city walls area of Agia Triada. Through exploration of the opportunities and the inadequacies by implementing the principles and the goals both of sustainable development and cultural management, concludes to the importance of incorporating cultural heritage on city life in order to income even its conservation. Information, methods for determination of these parameters are given in scientific articles, references, Greek legislation and local authorities.

Keywords: Sustainable development, cultural management, upcycling, fortified historical cities, Eco museums

1.ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η αστικοποίηση και η ραγδαία ανάπτυξη των σημερινών πόλεων έχει σαν αποτέλεσμα την υποβάθμιση του δομημένου χώρου καθώς και την δημιουργία περιβαλλοντικών, κοινωνικών και οικονομικών προβλημάτων. Η βιώσιμη ανάπτυξη χαρακτηρίζεται σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο από τρεις διαστάσεις, την κοινωνική, περιβαλλοντική και οικονομική. Τις τελευταίες δεκαετίες όμως προστίθεται ως τέταρτη διάσταση ο πολιτισμός. Ο πολιτισμός εντάσσεται στον περιβαλλοντικό τομέα αφού το περιβάλλον είναι φυσικό και πολιτιστικό ταυτόχρονα, όπως και στον κοινωνικό τομέα διότι αποτελεί έργο της κοινωνίας. Το πολιτιστικό κεφάλαιο που αποτελεί το σύνολο των πολιτιστικών στοιχείων μίας χώρας είναι ο μοχλός της βιώσιμης ανάπτυξης με δείκτη την ποιοτική εκτίμηση των προβλεπόμενων αναγκών της κοινωνίας και την λήψη αποφάσεων προς όφελος του κοινωνικού συνόλου. Το πολιτιστικό προϊόν ερευνάται σε συνάρτηση με το περιβάλλον και τις επιρροές που έχει και το αντίστροφο. Το πολιτιστικό κεφαλαίο σχετίζεται με το υλικό και το άυλο πολιτιστικό προϊόν μίας χώρας, ενός τόπου. Η σύγχρονη προσέγγιση των Κρατών για μια βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη υιοθετεί αξιολογες πρακτικές ενσωμάτωσης της πολιτιστικής κληρονομιάς στην κοινωνική και οικονομική ζωή. Η πολιτιστική διπλωματία, θεωρείται ο τρίτος πυλώνας άσκησης εξωτερικής πολιτικής και οι αρχές της επιδιώκουν το κοινό συμφέρον μέσω της κατανόησης των αξιών και των συμβόλων των χωρών. Βασική προϋπόθεση είναι η εφαρμογή της έννοιας της επανάχρησης (upcycle) ώστε το αποτέλεσμα να αποτελεί ένα προϊόν μεγαλύτερης ποιότητας και αξίας από το υπάρχον, δίχως να αλλοιώνονται τα χαρακτηριστικά του και η πολιτιστική του ταυτότητα, ενώ παράλληλα να αφομοιώνει τις ανάγκες τις σύγχρονης εποχής.

Σύμφωνα με την UNESCO η υλική και η άυλη πολιτιστική κληρονομιά συμβάλλουν στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη καθώς αποτελούν βασικούς παράγοντες για την αναζωογόνηση των σύγχρονων κοινωνιών. Η συντήρηση και η αποκατάσταση του δομημένου χώρου αποτελούν στρατηγικές βιώσιμης ανάπτυξης και διατήρησης ισορροπιών ανάμεσα στην ραγδαία αύξηση του πληθυσμού που ζει σε αστικές περιοχές και στην ποιότητα της ζωής τους.

Η οχυρωματική κληρονομιά αποδεικνύει την ύπαρξη δραστηριοτήτων μεγάλης ιστορικής σημασίας και η προστασία της βασίζεται στην οικουμενική αξία των κατασκευών. Έχει σημαντική αισθητική αξία, διότι κάθε οχυρό αντιπροσωπεύει την ποιότητα της αρχιτεκτονικής μελέτης και του σχεδιασμού, καθώς ορθώνονται επιβλητικά στο τοπίο. Έχει ιστορική αξία, αφού αποτελεί παράδειγμα φρουριακής αρχιτεκτονικής για όλες τις ιστορικές περιόδους, από την οποία ανιχνεύουμε την εξελικτική πορεία. Τέλος, η οχυρωματική κληρονομιά έχει αξία παλαιότητας, λόγω των διαφορετικών κατασκευαστικών φάσεων, της γένεσης και της φθοράς. Οι οχυρωμένες ιστορικές πόλεις ως οικομουσεία και μουσεία ανοιχτού χώρου, μπορούν να συνεισφέρουν στην διατήρηση της πολιτιστικής ταυτότητας ενός τόπου, στην βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων και στη δημιουργία αειφόρων περιβαλλοντικά φιλικών και δίκαιων οικονομιών. Οι συλλογές των οικομουσειών - ecomuseums, σε αντίθεση με το κλασικό μοντέλο βρίσκονταν στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος ενώ παραμένουν στο φυσικό τους περιβάλλον, ως επί τόπου έκθεση, δυναμική συντήρηση, αυτό-συντήρηση, ολιστική συντήρηση. Σήμερα τα οικομουσεία, μέσω του κατάλληλα εκπαιδευμένου τεχνικού προσωπικού και των εθελοντών, στοχεύουν στην βελτίωση των 'ταυτοτήτων' και του έξυπνου τόπου genius loci και στην εδραίωση της αίσθησης του 'μου

ανήκει στην τοπική κοινωνία. Ο θεσμός τους επιδιώκει την βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων και των επισκεπτών και στη δημιουργία αειφόρων περιβαλλοντικά φιλικών και δίκαιων οικονομιών. Η διαχειριστική αρχή των οικομουσείων είναι συναφής με αυτή της UNESCO για τα μνημεία παγκόσμιας κληρονομιάς και την αειφόρο ανάπτυξη. Ο θεσμός των οικομουσείων εφαρμόζεται σε περιοχές που έχουν φτωχά διαρθρωτικά συστήματα και σε περιοχές με οργανωμένα και λειτουργικά, ενώ αποτελούν τα κατάλληλα εργαλεία διαχείρισης αφού με διεπιστημονική προσέγγιση ελέγχουν και διασφαλίζουν τη συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας.

Η παρούσα διπλωματική εργασία μέσω της οχυρωμένης ιστορικής πόλης του Ηράκλειου και της υποβαθμισμένης εντός των τειχών συνοικίας της Αγίας Τριάδας, διερευνά τις αδυναμίες και τις προοπτικές εφαρμογής των στόχων και των αρχών της βιώσιμης ανάπτυξης και της πολιτιστικής διαχείρισης, τη σημασία της συμμετοχής της πολιτιστικής κληρονομιάς στην βιώσιμη ανάπτυξη και καταλήγει στην ενσωμάτωση της πολιτιστικής κληρονομιάς στην κοινωνική και οικονομική ζωή και στη δημιουργία εισοδήματος το οποίο μέσω μίας επιτυχημένης διαχείρισης θα μπορεί να χρηματοδοτεί τη συντήρησή της.

Τα Ενετικά Τείχη της περιόδου της Ενετοκρατίας παρουσιάζουν την πιο εξελιγμένη εκδοχή της οχυρωματικής τέχνης και αποτελούν το μεγαλύτερο και καλύτερα σωζόμενο Μνημείο Οχυρωματικής Αρχιτεκτονικής της Ανατολικής Μεσογείου. Το τείχος σήμερα έχει χάσει το ρόλο του, ενώ για χρόνια ήταν για την πόλη ένα αναγκαίο κακό, ένα φράγμα που κλείνει και δυσκολεύει την ομαλή ανάπτυξη και την εξάπλωση της. Η σημερινή δημοτική αρχή επιχειρεί με εργασίες αποκατάστασης και δράσεις επανένταξης του μνημείου στην πόλη, την ανάδειξη της πολιτιστικής του αξίας. Τα ενετικά τείχη του

καταλαμβάνουν μια περιοχή που προσφέρεται για μια ενιαία και ολοκληρωμένη ανάπτυξη μεγάλης σημασίας για την πόλη. Ο κύριος στόχος του στρατηγικού σχεδίου της δημοτικής αρχής είναι η διαμόρφωση ενός συνεχούς συστήματος ελεύθερων χώρων και πράσινου με νέες φυτεύσεις δεκάδων στρεμμάτων, για τους πεζούς και τους ποδηλάτες με την δημιουργία ενός γραμμικού πάρκου πάνω στα τείχη το οποίο θα περιλαμβάνει υπαίθρια αναψυκτήρια και χώρους υγιεινής, ποδηλατοδρόμους, στάσεις θέας και πλήρη σήμανση. Στόχος των διαδρομών των τειχών είναι να ξυπνά αισθήσεις και μνήμες από την ιστορία της πόλης και την φύση του κρητικού τοπίου.

Η περιοχή της Αγίας Τριάδας αποτελεί τη βορειοδυτική συνοικία της εντός των τειχών πόλης. Ο πολεοδομικός ιστός της είναι πυκνοδομημένος και έχει ιδιαίτερο χαρακτήρα αφού διαμορφώνεται με στενά ακανόνιστα σοκάκια, μικρά πλατώματα και προβολές των κτιρίων ενώ αποτελεί σήμερα υποβαθμισμένη περιοχή που συγκεντρώνει ελάχιστες κεντρικές λειτουργίες και ζώνη κατοικίας με νοικοκυριά χαμηλού εισοδήματος κυρίως μεταναστών και προσφύγων. Η περιοχή στερείται επαρκούς αερισμού, επιβαρύνεται από την εκλυόμενη ρύπανσης εξαιτίας της διαμπερούς κυκλοφορίας των Ι.Χ., την ηχορύπανση και χαρακτηρίζεται από την έλλειψη πεζόδρομων και ποδηλατοδρόμων και από συνθήκες δυσμενούς οπτικής και θερμικής άνεσης. Το μοντέλο σχεδιασμού της πολιτιστικής διαχείρισης καθώς και το πλάνο που διαμορφώνει τη στρατηγική στους επιμέρους τομείς της οικονομίας, της κοινωνίας, του αστικού και χωρικού σχεδιασμού, των μεταφορών, του αστικού τουρισμού και της ενέργειας, μπορούν να αποδώσουν ένα πολιτιστικό κεφάλαιο ιδιαίτερα ευεργετικό για την αστική αναζωογόνηση και βιώσιμη ανάπτυξη υποβαθμισμένης ιστορικής συνοικίας. Το στρατηγικό πλάνο του μοντέλου

διαχείρισης αναζωογόνησης της περιοχής της Αγίας Τριάδας ερευνήθηκε σε συνάρτηση με το περιβάλλον και τις επιρροές που έχει και το αντίστροφο, ενώ η αναζωογόνηση της περιοχής αποτελείται από τους παράγοντες δηλαδή την ταυτότητα της συνοικίας (τα χαρακτηριστικά που την κάνουν αναγνωρίσιμη και αυθεντική) και τις αξίες, τα κριτήρια και τα μοντέλα που αποτελούν τις νέες τεχνικές και μεθόδους, εργαλεία της τοπικής αυτοδιοίκησης για την διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς.

2.ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Η μετατροπή της περιοχής σε ένα οικομουςείο προωθεί την αειφόρο ανάπτυξη και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των χρηστών μέσω της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Η ερευνητική επεξεργασία ξεκινά από την διασύνδεση της βιώσιμης ανάπτυξης με την πολιτιστική κληρονομιά και τρία μοντέλα σχεδιασμού:

- το υλικοκεντρικό μοντέλο
- το αξιοκεντρικό μοντέλο
- το μοντέλο ζώσας πολιτισμικής κληρονομιάς

Οι τομείς που εμπλέκονται στη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι ο οικονομικός, ο κοινωνικός, ο τομέας του αστικού και χωρικού σχεδιασμού, ο τομέας των μεταφορών, ο τομέας του αστικού τουρισμού και ο τομέας της διαχείρισης ενέργειας.

Οι αναφορές της UNESCO για την υλική και την άυλη πολιτιστική κληρονομιά οδηγούν στην σημασία της συμβολής τους στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη και αναζωογόνηση των σύγχρονων κοινωνιών. Το μέλλον της ανθρωπότητας εξαρτάται από τον αποτελεσματικό σχεδιασμό και την ορθολογική διαχείριση των φυσικών πόρων. Εξετάζοντας τις δράσεις και τον άξονα σχεδιασμού της UNESCO για τις ιστορικές πόλεις και τις

προοπτικές αναζωογόνησης και ένταξης του μνημείου των Ενετικών Τειχών του Ηρακλείου στον κατάλογο μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς, κρίνεται αναγκαία η διατήρηση της ποιότητας του ανθρώπινου περιβάλλοντος καθώς και ο βιώσιμος αστικός σχεδιασμός τμημάτων της πόλης αναγνωρίζοντας την δυναμικότητα που τα χαρακτηρίζει και ενδυναμώνοντας την κοινωνική ποικιλομορφία και την ανάμειξη χρήσεων. Ο σεβασμός στο παρελθόν καθώς και στις ανάγκες των μελλοντικών γενεών είναι καθοριστικός όπως επίσης η ισόρροπη αντιμετώπιση του χτισμένου και του φυσικού περιβάλλοντος.

Ο θεσμός των οικομουςείων συμβάλλει στην αντιμετώπιση των παγκόσμιων κοινωνικών αλλαγών με την κοινωνία να αναγνωρίζει τις διαφορετικές ιστορικές ρίζες και ταυτότητες και παράλληλα να αναπτύσσει νέες ρίζες για τους κατοίκους με διαφορετική προέλευση. Οι ανάγκες της τοπικής κοινωνίας για κοινωνική, οικονομική και περιβαλλοντική ανάπτυξη ισορροπούν, μέσω της συμμετοχής, της συνεργασίας και της ενίσχυσης της πολιτιστικής κληρονομιάς. Οι στόχοι της διαχείρισης των οικομουςείων είναι οι παρακάτω:

- Η βελτίωση της πολιτιστικής ετερογένειας του τοπίου
- Η προστασία της μνήμης και της ιστορίας των διαφορετικών κοινωνιών
- Η προστασία του φυσικού και του πολιτιστικού περιβάλλοντος

Τα οικομουςεία αποτελούν τα κατάλληλα εργαλεία διαχείρισης αφού με διεπιστημονική προσέγγιση ελέγχουν και διασφαλίζουν τη συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας. Σε ένα ανταγωνιστικό και ταχύτατα εξελισσόμενο περιβάλλον απαραίτητα στοιχεία για τη βιωσιμότητα του οικομουςείου είναι τα ψηφιακά εργαλεία τεκμηρίωσης και επικοινωνίας, ενώ ο σχεδιασμός τους πρέπει να υποστηρίζει μεγάλο κύκλο ζωής, υψηλή

ποιότητα, η οποία εξασφαλίζεται από τη συνεργασία πολλών επιστημονικών ειδικοτήτων, προοπτική για συνεχή συντήρηση, καθώς επίσης αναβάθμιση και επαύξηση του παραγόμενου λογισμικού. Η αφομοίωση του πολιτιστικού προϊόντος στην τοπική κοινωνία οδηγεί στα παρακάτω αποτελέσματα:

- χωροταξικός και αστικός σχεδιασμός στον οποίο η πολιτιστική κληρονομιά συμμετέχει στην καθημερινότητα της πόλης
- πολιτιστικές περιοχές με εξαιρετικούς συνδυασμούς μοντέρνας αρχιτεκτονικής και σύγχρονων κατασκευών
- προστασία και βελτίωση του τοπίου και της αξίας του καθώς και περιβαλλοντική και οπτική άνεση
- αναγνώριση και σεβασμός στην αξία της πολιτιστικής ταυτότητας
- επιβεβαίωση – επισήμανση του ιστορικού ιστού και του χαρακτήρα του πολιτιστικού προϊόντος
- διασύνδεση του τουρισμού με την πολιτιστική κληρονομιά και προώθηση της βελτίωσης της ποιότητας του προορισμού και του τόπου ως διαμονή- εργασία -επένδυση
- επανάχρηση και αναζωογόνηση της πολιτιστικής κληρονομιάς ως spatial branding με τη συμμετοχή του σύγχρονου αστικού σχεδιασμού
- διαφάνεια στην οικονομική διαχείριση
- στρατηγικός σχεδιασμός με στόχο την επανάχρηση των πόρων που υπάρχουν και αξιολόγηση του περιβάλλοντος

3. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ -ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η διαμόρφωση ενός πλαισίου σχεδιασμού ιστορικής πόλης με άξονα την πολιτιστική κληρονομιά ως οδηγό, 'heritage as a vector', Dutch Agenda θα πρέπει να είναι ο στόχος της

στρατηγικής για την ανάπτυξη του παραδοσιακού πυρήνα της οχυρωμένης πόλης του Ηρακλείου. Το διαχειριστικό μοντέλο που προτείνεται να ακολουθήσει η τοπική αυτοδιοίκηση βασίζεται σε αυτό της ζώσας πολιτιστικής κληρονομιάς ενώ απαιτεί τον συντονισμό της διαδικασίας καθορισμού μιας κεντρικής κοινότητας, ενός συλλόγου, πέρα από τους ειδικούς διαχείρισης και την κοινωνία, όπου τα άτομα που την απαρτίζουν θα κατέχουν ιδιοκτησία στην περιοχή. Μέσω του συγκεκριμένου διαχειριστικού μοντέλου το μνημείο διατηρεί την αρτιότητα του ενώ ταυτόχρονα η κοινότητα στηρίζει την ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας με παραδοσιακές τεχνικές και σύγχρονες πρακτικές που παίζουν συμπληρωματικό ρόλο, άρα θα επιτευχθεί η μετάβαση από το μνημείο στις κοινωνίες. Το διαχειριστικό πλάνο της ζώσας πολιτιστικής κληρονομιάς συμβάλει στη διατήρηση της ποιότητας του ανθρώπινου περιβάλλοντος, στον βιώσιμο σχεδιασμό της πόλης, στην ενδυνάμωση της κοινωνικής ποικιλομορφίας και στην ανάμειξη χρήσεων. Οι στόχοι της στρατηγικής διαχείρισης που πρέπει να υιοθετηθεί από τη δημοτική αρχή στον οικονομικό τομέα είναι η παρακάτω:

- η αποκατάσταση και η επανάχρηση των βιομηχανικών κτιρίων τις συνοικίας, των χαρακτηρισμένων διατηρητέων κτισμάτων και αυτών που δεν έχουν χαρακτηριστεί αλλά παρουσιάζουν ιδιαίτερη τυπολογική και μορφολογική αρχιτεκτονική προηγούμενων χρονικών περιόδων. Η μετατροπή τους σε παραδοσιακά εργαστήρια τέχνης και δομές πολιτιστικής-κοινωνικής ανάπτυξης, μουσειακούς χώρους θα επιφέρει την οικονομική ανάκαμψη και ευημερία της συνοικίας. Πιθανοί επενδυτές είναι οι τοπικοί συνεταιρισμοί παραδοσιακών προϊόντων (χειροτεχνίας, κεραμικής, υφαντικής, φυτικών βαφών, μαχαιροποιίας, καλαθοπλεκτικής, πλουμιστού ψωμιού κ.α.) όπου σε συνεργασία με τα Κ.Ε.Κ. (Κέντρα επαγγελματικής

κατάρτισης) θα εκπαιδεύουν και τους ενδιαφερόμενους αποδέκτες.

- ο επαναπροσδιορισμός των αξιών από την κεντρική κοινότητα, την τοπική αυτοδιοίκηση και την κοινωνία και ποιοτικές σύγχρονες παρεμβάσεις του χτισμένου και μη πολιτιστικού προϊόντος για την βιωσιμότητα του μοντέλου διαχείρισης.
- η διασφάλιση της συνεργασίας της κεντρικής κοινότητας με τους τοπικούς περιφερειακούς άρχοντες, τους ειδικούς επιστημονικούς φορείς και την κοινωνία. Ισόρροπη και προσεχτική συνύπαρξη των ομάδων, για την δημιουργία ενός νέου πολιτιστικού προϊόντος υλικού και άυλου που εξελίσσεται συνεχώς.
- η προστασία και οικονομική ενίσχυση μέσω επιδοτούμενων προγραμμάτων των πολιτισμικών και παραδοσιακών δραστηριοτήτων ώστε να μην γίνει καταπάτηση από ασύμβατες χρήσεις τουρισμού και διασκέδασης. Καθώς και η προσέγγιση νέων μόνιμων ή περιστασιακών χρηστών και δημιουργικών ιδιωτικών επενδύσεων
- η επαναφορά της αξίας του χώρου ως ενεργό με τη συνεχή ενημέρωση, καταγραφή, εναλλαγή κλίμακας, ιστορίας και εξέλιξης.

Στόχοι διαχείρισης κοινωνικού τομέα:

- η δημιουργία διδακτικών, εκπαιδευτικών και ψυχαγωγικών σεμιναρίων που θα έχουν ως άξονα την αναγνώριση της αξίας της πολιτιστικής ταυτότητας, την βελτίωση της ποιότητας ζωής της κοινωνίας και τη συνεργασία των ομάδων.
- η εξουδετέρωση της απομόνωσης, η προστασία της ποικιλομορφίας που χαρακτηρίζει την συνοικία της Αγίας Τριάδας και η ανάμειξη πολιτιστικών και ανθρώπινων αξιών με την δημιουργία ενός Εργαστήριου Πολιτισμού για την συνύπαρξη των διαφόρων κοινωνιών.

Στόχοι διαχείρισης αστικού και χωρικού σχεδιασμού:

- την πεζοδρόμηση του οικιστικού συνόλου και η δημιουργία οδών ήπιας κυκλοφορίας και χρονικά ελεγχόμενης έλευσης αυτοκινήτων στον πυρήνα και περιμετρικά της συνοικίας. Μετατροπή του παράκτιου μετώπου από δρόμο ταχείας κυκλοφορίας σε περισσότερο ελκυστικό και ασφαλή άξονα, συνδυασμένο με πεζόδρομο, ποδηλατόδρομο πλάτους 1μ. και επιστρώσεις όδευσης για τα άτομα με ειδικές ανάγκες. Η οδός Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, δυτικά της συνοικίας της Αγίας Τριάδας η οποία βρίσκεται σε επαφή με το τείχος μνημείο και τους Προμαχώνες του Παντοκράτορα και του Αγίου Ανδρέα προτείνεται να πεζοδρομηθεί συνολικά, να διαμορφωθεί ποδηλατοδρόμος, άξονες όδευσης ατόμων με ειδικές ανάγκες και σημεία κοινωνικής συνάθροισης. Η γραμμική φύτευση σε επαφή με το μνημείο αποτελεί δυνητικό ρυθμιστή του μικροκλίματος για το μετριασμό των δυσμενών επιπτώσεων στην αξία και στην αρτιότητα του πολιτιστικού προϊόντος. Η σκίαση των επιφανειών του ιστορικού μνημείου με αειθαλή δέντρα, οδηγεί σε χαμηλότερες τιμές θερμοκρασιακών διακυμάνσεων, εξάτμισης και άρα αλλοίωσης της επιφάνειας από τις διαδικασίες ψύξης - απόψυξης του υλικού. Ο πράσινος διάδρομος θα αποτελέσει και μνημειακό άξονα δίνοντας έμφαση στην δυναμική του μνημείου. Η γραμμική φύτευση με ψηλές δεντροστοιχίες προτείνεται επίσης στο παράκτιο μέτωπο για προστασία από τους βορειοδυτικούς ανέμους και την αποφυγή δημιουργίας στροβιλισμών.
- στον τομέα των δραστηριοτήτων και των χρήσεων γης, προτείνεται η ένταση των χρήσεων εμπορίου και υπηρεσιών στην Λεωφόρο Ανδρέα Καλοκαιρινού και στον πυρήνα του οικιστικού συνόλου προωθείται η προσέγγιση του τοπικού κέντρου γειτονιάς, η κατοικία, τα παραδοσιακά εργαστήρια και μικρά εμπορικά καταστήματα ώστε να

επιτευχθεί ένα σύστημα μεικτών χρήσεων και δραστηριοτήτων για την αναζωογόνηση του αστικού ιστού.

- στους τομείς των υποδομών αναγκαία παρέμβαση αποτελεί η διαχείριση των όμβριων, όπου υποβοηθάτε από την επίστρωση της περιοχής με πατητό χώμα και υδατοπερατούς κυβόλιθους. Όπως επίσης σημαντικές παρεμβάσεις αποτελούν η διαχείριση των αστικών λυμάτων και τα απορρίμματα.
- οι αναπλάσεις στα υφιστάμενα κτιριακά κελύφη του οικιστικού συνόλου θα πρέπει να εξασφαλίζουν εργασίες θερμομόνωσης και υγρομόνωσης για την εξοικονόμηση ενέργειας και την διασφάλιση της θερμικής άνεσης. Σκίαστρα, κινητές περσίδες όπου αυτά είναι αναγκαία και αντηλιακές-ανακλαστικές μεμβράνες τζαμιών στις νότιες όψεις των κτιρίων, ώστε να περιορίζουν την ένταση της ηλιακής ακτινοβολίας. Επίσης προτείνεται οι τοίχοι αυλών και τα δώματα κτιρίων να διαμορφωθούν με πράσινο, ώστε σε συνδυασμό με τις οριζόντιες διαμορφώσεις να δημιουργήσουν ένα συνεχή πράσινο διάδρομο ενοποίησης των ακαλύπτων, που θα επιφέρει τη μείωση της θερμοκρασίας τόσο του εσωτερικού αλλά και του εξωτερικού περιβάλλοντος.
- στον τομέα των υπαίθριων χώρων, οι παρεμβάσεις αφορούν την διαμόρφωση και την ενοποίηση των ακαλύπτων χώρων, την ένταξη του υγρού στοιχείου, την φυτοκάλυψη και την διασφάλιση του κατάλληλου εξοπλισμού για την ξεκούραση και την αναψυχή. Οι επιστρώσεις προτείνεται να γίνουν με φυσικά υλικά όπως υδατοπερατούς κυβόλιθους ανοιχτού χρώματος, ώστε να μην παρεμποδίζεται ο εμπλουτισμός του υδροφόρου ορίζοντα και να διευκολύνεται η απορρόφηση των όμβριων υδάτων, ενώ προτείνεται η τοποθέτηση τους με την τεχνική της αφαίρεσης, εμφανίζοντας έτσι τμηματικά

μεγαλύτερες επιφάνειες πρασίνου. Τα υλικά πρέπει να είναι ψυχρά με υψηλή ανακλαστικότητα και υψηλό συντελεστή θερμικής εκπομπής. Σε χώρους της συνοικίας που αποτελούν αστικά κενά, προτείνεται η επανάχρηση και η διαμόρφωση τους ως πάρκα τσέπης ώστε να δημιουργούνται νέα οικοσυστήματα που θα συμβάλλουν στην αισθητική και κλιματική αναβάθμιση της ευρύτερης περιοχής, στη δέσμευση διοξειδίου του άνθρακα και στην αύξηση της βιοποικιλότητας.

Στόχοι διαχείρισης τομέα μεταφορών:

- έλεγχος κυκλοφορίας και καθορισμός χρονικών περιορισμών έλευση αυτοκινήτων στους δρόμους ήπιας κυκλοφορίας
- διαμόρφωση χώρων στάθμευσης περιμετρικά του μνημείου και εκτός της ζώνης προστασίας-τάφρος
- προώθηση μη ρυπαίνοντων δημόσιων μεταφορών και χρήση ήπιων μέσων κινητικότητας

Στόχοι διαχείρισης τομέα τουρισμού:

- προσέλκυση πολιτιστικού τουρισμού
- ελεγχόμενη ένταξη τουριστικών δραστηριοτήτων, με την προώθηση των αγαθών που παράγονται στα παραδοσιακά εργαστήρια

Στόχοι διαχείρισης τομέα ενέργειας:

- βιοκλιματικές κατασκευές και υλικά φιλικά προς το περιβάλλον
- πράσινοι διάδρομοι στο εσωτερικό και περιμετρικά της περιοχής παρέμβασης που συμβάλλουν στη μείωση του φαινομένου της θερμικής νησίδας
- δημιουργία σημείων ανακύκλωσης και επανάχρησης

- αστικός εξοπλισμός που καλύπτει τις λειτουργικές ανάγκες των δημόσιων χώρων με άξονα την αισθητική, την εργονομία, την ποιότητα και προωθεί τη βιωσιμότητα, την προσβασιμότητα και τις αξίες που συνοδεύουν τη σύγχρονη πόλη

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βασιλειάδης και Μπουτσιούκη, 2015, Πολιτιστική Διπλωματία Ελληνικές και Διεθνείς διαστάσεις,
- Hawkes, J. (2001) «The fourth pillar of sustainability: Culture's essential role in public planning» Cultural development Network (Vic.), Common Ground,
- Janssen, Renes & Stegmeijer, 2017, Heritage as sector, factor and vector: conceptualizing the shifting relationship between heritage management and spatial planning, European Planning Studies,
- Zhou Yuan, 2020, New Exploration on the Protection of Chinese Military Cultural Heritage, Taking the Practice of Nanjing City Wall Protection and Management Center Since Its Establishment as an Example,
- Liu, Tan, 2019, The Display of Intangible Cultural Landscape Based on the Concept of Eco-Museum,
- Peter Davis, 2008, The Ashgate Research Companion to Heritage and Identity,
- Riva, 2017, Ecomuseums and cultural landscapes, State of the art and future prospects,
- Τζομπανάκη, 1996, Χάνδακας, η πόλη και τα τείχη,
- Σταρίδα, 2016, ΥΠΗΡΧΕ ΜΙΑ ΠΟΛΗ..., δεύτερος τόμος,
- Sabrina Hong Yi, 2012, The comparison of the first and the second generation of Chinese Ecomuseums,
- Kerstin Smeds, ICOFOM, 2019, The Future of Tradition in Museology, Materials for a Discussion,
- Dessein et al, 2015, Culture in, for and as Sustainable development, Conclusions from the COST Action IS1007 Investigating Cultural Sustainability,
- Yonghui Li et al, 2020, Role of the urban plant environment in the sustainable protection of an ancient city wall
- Πούλιος, Αλιβάζατου, Αραμπατζής, Γιαννακίδης, Καραχάλης, Μάσχα, Μούλιου,
- Παπαδάκη, Προσύλης, Τουλούπα, 2015, Πολιτισμική Διαχείριση, Τοπική Κοινωνία και Βιώσιμη Ανάπτυξη,
- Kevin C. Murphy, 2016, The Past and Future City How Historic Preservation Is Reviving America's Communities,
- Mladen Obad Šćitaroci, Bojana Bojanić Obad Šćitaroci, Ana Mrđa, 2019, Cultural Urban Heritage Development, Learning and Landscape Strategies,
- Pilar Rivero, Iñaki Navarro-Neri, Silvia García-Ceballos and Borja Aso, 2020, Spanish Archaeological Museums during COVID-19 (2020): An Edu-Communicative Analysis of Their Activity on Twitter through the Sustainable Development Goals,
- Roeland Paardekooper and Annemarie Pothaar, 2020, Experience instead of Event: Changes in Open-Air Museums Post-Coronavirus,
- Francesco Broglia, 2020, Fortifications at Piacenza. Historical background, restoration, open-air museum and urban planning,

Eman Tahseen and Saad Khudair Aljumaily,
2020, The role of open museums outdoors in
the revival of intangible cultural heritage

Corsane, Davis, Hawke, Stefano, 2008,
Ecomuseology: a holistic and integrated model
for safeguarding 'spirit of place' in the North
East of England

Stephanie Kate Hawke, 2010, Sense of Place,
Engagement with Heritage and Ecomuseum
Potential in the North Pennines AONB,

André Desvallées, François Mairesse 2009,
Βασικές Έννοιες της Μουσειολογίας, Με την
αρωγή του Musée Royal de Mariemont και της
Διεθνούς Επιτροπής Μουσειολογίας του ICOM

Kazuoki Ohara, 2014, The Image of
'Ecomuseum' in Japan

Zhen-Hui Liu and Yung-Jaan Lee, 2015, A
Method for Development of Ecomuseums in
Taiwan

Namho Chung, Inessa Tyan and Seung Jae Lee,
2019, Eco-Innovative Museums and Visitors'
Perceptions of Corporate Social Responsibility

Νικόλας Καραχάλης, 2006, Η δημιουργία και
διαχείριση πολιτιστικών – τουριστικών
περιοχών σε πόλεις μεσαίου μεγέθους:
Ευρωπαϊκή εμπειρία και βέλτιστες πρακτικές ,

José-Vicente VALDENEBRO GARCÍA, 2015, A
living military heritage: The resurgence of the
fortifications of Pamplona,

Jes Fabricius Moller, 2010, THE PARKS OF
COPENHAGEN 1850–1900

Irina Grevtsova, 2017, The city as an open-air
museum an educational mobile application for
the historic center of Barcelona

Kerstin Smeds, 2019, The Future of Tradition in
Museology Materials for a discussion

Εισαγωγή

Η πολιτιστική κληρονομιά έχει αναδειχθεί πανευρωπαϊκά ως ένας βασικός παράγοντας και πόρος βιώσιμης στρατηγικής ανάπτυξης των ιστορικών κέντρων των σύγχρονων πόλεων. Η παρούσα διπλωματική εργασία στοχεύει να αναδείξει μέσα από επιλεγμένες διεθνείς αναφορές, στρατηγικές και σχεδιαστικές παρεμβάσεις, την σημασία της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς για μία έξυπνη αστική αναζωογόνηση ιστορικών κέντρων πόλεων στην Ελλάδα.

Η μελέτη περίπτωσης που επιλέγεται σχετίζεται με μία πρόταση παρέμβασης στην Ενετική οχύρωση η οποία περιβάλλει τον ιστορικό κεντρικό πυρήνα της πόλης του Ηρακλείου Κρήτης και την ανάδειξη της σημαντικότητας του μνημείου για την βιωσιμότητα της πόλης. Συγκεκριμένα εξετάζονται μέθοδοι για τη βιώσιμη αξιοποίηση και την λειτουργική ένταξη του μνημείου στις τοπικές, περιφερειακές και εθνικές πολιτικές με στόχο την οικονομική, περιβαλλοντική και κοινωνική αναζωογόνηση της πόλης, καθώς και την προοπτική ένταξης του στον κατάλογο μνημείων παγκόσμιας κληρονομιάς της UNESCO.

Ο Οργανισμός της UNESCO προβάλλει τις ιστορικές οχυρωμένες πόλεις ως δομές που παρουσιάζουν ενδιαφέρον και προοπτική στην πολιτισμική διαχείρισης και στην αειφόρα ανάπτυξη. Οι πόλεις αυτές αποτελούν πρόκληση ισορροπημένου σχεδιασμού μεταξύ της κοινωνικής, περιβαλλοντικής και οικονομικής ανάπτυξης και της ταυτόχρονης αξιοποίησης του πολιτιστικού προϊόντος. Ένα σταθερό και μακροχρόνιο πλάνο διαχείρισης σε αυτές τις δομές, αναζωογονεί τα υποβαθμισμένα τμήματα της πόλεις που γειτνιάζουν με το μνημείο, παράλληλα συντηρεί τη μνήμη ενώ εισάγει νέες διαστάσεις στον ρόλο και στη συμμετοχή του μνημείου στην βελτίωση της ποιότητας της ζωής των χρηστών, στην περιβαλλοντική αναβάθμιση της πόλης καθώς και στην προσέλκυση νέων επενδύσεων.

Ερευνητικά ερωτήματα της εργασίας

Η μελέτη αυτή αποσκοπεί στο να αναδείξει την αστική αναζωογόνηση υποβαθμισμένων τμημάτων ιστορικών πόλεων μέσω ενσωμάτωσης του πολιτιστικού προϊόντος στην κοινωνική και οικονομική ζωή της πόλης. Τα ερωτήματα που θέτει η παρούσα έρευνα είναι τα εξής:

- Πως διαμορφώνεται το στρατηγικό πλάνο του μοντέλου διαχείρισης αναζωογόνησης μίας ιστορικής περιοχής προκειμένου να υλοποιηθεί η ενσωμάτωση του πολιτιστικού προϊόντος
- Ποιοι είναι οι στόχοι πολιτιστικής διαχείρισης που πρέπει να επιτευχθούν ώστε να αποδώσουν ένα πολιτιστικό κεφάλαιο ιδιαίτερα ευεργετικό για την αστική αναζωογόνηση και βιώσιμη ανάπτυξη των υποβαθμισμένων περιοχών της πόλης
- Ποια είναι τα αποτελέσματα αφομοίωσης του πολιτιστικού προϊόντος που οδηγούν στην βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων και στη δημιουργία αειφόρων περιβαλλοντικά φιλικών και δίκαιων οικονομιών

Μεθοδολογία έρευνας

Για την παρούσα έρευνα εντοπίστηκε σύγχρονη βιβλιογραφία σχετικά με την αστική αειφορία, τις οχυρωμένες πόλεις, τα οικομυσεία και τα μουσεία ανοιχτού χώρου, καταγράφηκε ή σύγχρονη νομοθεσία, συλλέχθηκαν στοιχεία και πολεοδομικοί χάρτες, έγιναν επιτόπιες επισκέψεις στην περιοχή μελέτης και συναντήσεις με αρμόδιους φορείς.

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στη σημασία του όρου της βιώσιμης ανάπτυξης και διαχείρισης σε ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο πολεοδομικό ιστό καθώς και στην ενσωμάτωση του πολιτισμού στις διαδικασίες αυτές. Η οικονομική, περιβαλλοντική, κοινωνική και πολιτισμική διαχείριση τίθενται ως ζητούμενα στην επίτευξη της βιωσιμότητας της πόλης. Η σημασία της πολιτισμικής κληρονομιάς θα αξιολογηθεί ως προς την προσφορά της στην δυνατότητα έκφρασης και ερμηνείας του κοινωνικού συνόλου, τη διαχρονικότητα των αξιών που διαμορφώνονται και την σταθερότητα που αυτές προσφέρουν, την ταυτότητα του τόπου, καθώς και την αποδοχή της διαφορετικότητας των ατόμων.

Στο δεύτερο κεφάλαιο θα γίνει αναφορά στην υλική και στην άυλη πολιτιστική κληρονομιά και στην προσπάθεια της UNESCO να διαφυλαχθούν παγκόσμια στοιχεία πολιτισμού που έχουν άυλη μορφή.

Επιθυμητό αποτέλεσμα της έρευνας είναι το αδρανές πολιτισμικό προϊόν να μεταμορφωθεί σε ενεργό και να συμμετέχει στην καθημερινότητα των χρηστών. Στόχος είναι η επανάχρηση (upcycling) του προϊόντος με ιδιαίτερη πολιτισμική αξία και η μετατροπή του σε ένα προϊόν μεγαλύτερης ποιότητας και αξίας από το υπάρχον,

διατηρώντας τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά και την ταυτότητα του ενώ ταυτόχρονα αφομοιώνοντας τις ανάγκες της σύγχρονης εποχής.

Στη συνέχεια θα γίνει αναφορά στον Οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών για την Εκπαίδευση, την Επιστήμη και τον Πολιτισμό, UNESCO (1970) ο οποίος είναι αρμόδιος για την προστασία των Αρχαιοτήτων και της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς και στο πλάνο διαχείρισης με τους παράγοντες και τις προκλήσεις που το καθορίζουν. Το πλάνο διαχείρισης πραγματεύεται ποικίλους τομείς της σύγχρονης πόλης όπως ο αστικός και χωροταξικός σχεδιασμός, οι μεταφορές, η ενέργεια, η οικονομία και ο τουρισμός και οι προϋποθέσεις που πρέπει να διασφαλιστούν ώστε να συνυπάρξουν αυτές οι δομές καθώς και η πολυπλοκότητα των συστημάτων τους, με το πολιτισμικό στοιχείο σε ένα πλαίσιο αειφορικής και βιώσιμης διαχείρισης.

Το 2015 οι παγκόσμιοι ηγέτες ενέκριναν ομόφωνα την Ατζέντα 2030 για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη και ο Οργανισμός της UNESCO απέκτησε ενεργή συμμετοχή στην επίτευξη των στόχων για έναν πιο υγιή, δικαιοέτερο και ευημερούντα πλανήτη.

Ο θεματικός τομέας του πολιτισμού και της πολιτιστικής κληρονομιάς σύμφωνα με την UNESCO μπορεί να αλλάξει τις κοινωνίες, ενώ καμία προοπτική ανάπτυξης δεν μπορεί να είναι αειφόρα αν δεν εμπεριέχει ως βασικό συστατικό τον πολιτισμό.

Η πολιτική προσέγγισης μίας αειφόρου διαχείρισης του οργανισμού στηρίζεται σε τρεις άξονες,

- την ηγετική διάσταση και προάσπιση του πολιτισμού και της ανάπτυξης,
- την δημιουργία κανόνων, στρατηγικών και νομοθετικών πλαισίων με τη διεθνής κοινότητα,
- τη διερεύνηση μεθόδων στήριξης τοπικών φορέων και εν δυνάμει επενδυτών ως προς την ασφαλή και δημιουργική διαχείριση του πολιτισμικού προϊόντος και τις πολυμορφίας του.

Δίκτυα και προγράμματα της UNESCO που αφορούν τις πόλεις και χρησιμοποιούνται ως εργαλεία επίτευξης των στόχων της Ατζέντα 2030 είναι τα παρακάτω:

- Πρόγραμμα δημιουργικών πόλεων
- Παγκόσμιο δίκτυο, οι πόλεις που μαθαίνουν
- Συνεργασία μεγαλουπόλεων για το νερό και την κλιματική αλλαγή
- Ο κίνδυνος των φυσικών καταστροφών και τα όρια αντοχής του πλανήτη
- Διεθνής συνασπισμός αειφόρων πόλεων

- Πρόγραμμα παγκόσμιου πολιτιστικού προϊόντος
- Γνώση και εκπαίδευση των μέσων μαζικής ενημέρωσης και επικοινωνίας σε όλες τις πόλεις
- UNESCO και Netexplo συνεργασία ως προς την παρατήρηση και την καταγραφή έξυπνων πόλεων

Οι στρατηγικές διαχειριστικές του οργανισμού της UNESCO για τις οχυρωμένες πόλεις συνοψίζονται στην προσπάθεια διάσωσης των κατασκευών, οχυρώσεων για την ικανοποίηση τόσο των κατοίκων αλλά και των επισκεπτών. Τόσο η UNESCO, όσο και η Διεθνής Κοινότητα για την Διάσωση των Ιστορικών Μνημείων και Τόπων, International Committee for the Preservation of Monuments and Sites (ICOMOS) παρουσιάζουν τις προκλήσεις της διαχείρισης και θέτουν συστάσεις ως προς τη Διαχείριση του Ιστορικού Αστικού Τοπίου, Historic Urban Landscape Recommendation (HUL) και την εφαρμογή τους σε Παγκόσμια πολιτισμικά τοπία, όπως αυτά των οχυρωματικών τειχών.

Ο Διεθνής οργανισμός της UNESCO θέτει μία προσεγγιστική μέθοδο κοινής διαχείρισης των οικομουσείων και των τοπίων πολιτισμικής κληρονομιάς. Η μέθοδος προωθεί την βιώσιμη ανάπτυξη και την βελτίωση της ζωής των τοπικών κοινωνιών με οδηγό την περιβαλλοντική, κοινωνική, οικονομική διάσταση αλλά αυτή της ειρήνης και του αλληλοσεβασμού.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται παραδείγματα οχυρωμένων ιστορικών πόλεων και οι στρατηγικές και τα εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν για την διαχείριση των οχυρώσεων και την επανένταξη τους στον ιστό των πόλεων. Η έλευση του αυτοκινήτου, η ανάγκη για μεγαλύτερους δρόμους, η διασφάλιση της υγιεινής και ασφάλειας της τοπικής κοινωνίας, αφού οι περικλειστές δομές των οχυρώσεων λόγω της στενότητας του πολεοδομικού ιστού και των δικτύων κυκλοφορίας διαμόρφωσαν συνθήκες ανεπαρκούς φωτισμού και αερισμού, οδήγησαν στην ολική κατεδάφιση των ιστορικών οχυρώσεων ή τμημάτων αυτών και στην μετατροπή τους σε λεωφόρους (boulevards), πάρκα και ανοιχτούς χώρους.

Παράλληλα υπάρχουν επιτυχημένα παραδείγματα πόλεων που έχουν διασώσει την ιστορική περιμετρική τους οχύρωση και οι τοπικές πολιτικές τους κινούνται σε ένα πλαίσιο συνεργασίας της πολιτείας και της κοινωνίας με στόχο την διάσωση του πολιτισμικού στοιχείου και την ταυτόχρονη οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική ανάκαμψη της περιοχής.

Η διάκριση της παγκόσμιας κληρονομιάς συνοδεύεται με την ευθύνη διαχείρισης, παρακολούθησης και συντήρησης από τις αρμόδιες Αρχές σε τοπικό, περιφερειακό καθώς και εθνικό επίπεδο. Η ένταξη του μνημείου προϋποθέτει την τήρηση κριτηρίων και προϋποθέσεων που αναφέρονται σε αυτό το σημείο.

Στο τέταρτο κεφάλαιο θα γίνει αναφορά στα οικομουσεία και στα μουσεία ανοιχτού χώρου τα οποία προέκυψαν με την ραγδαία ανάπτυξη των πόλεων, την αστικοποίηση και τις αλλαγές στους τομείς της παραγωγής, της οικονομίας και του τρόπου ζωής. Πολλά τοπία φυσικά και ανθρωπογενή, όπως και τοπία άυλου πολιτισμικού στοιχείου υποβαθμίστηκαν και εγκαταλείφθηκαν.

Ο θεσμός των οικομουσείων ξεκίνησε από την Γαλλία το 1967 σε μία προσπάθεια αναζωογόνησης αυτών των τμημάτων των πόλεων με στόχο την αρμονική σύνδεση του φυσικού με το ανθρωπογενές περιβάλλον, ενώ επεκτάθηκε και σε άλλες χώρες όπως Νορβηγία, Σουηδία, Αγγλία, αλλά και Βόρεια, Λατινική Αμερική, Ωκεανία, Αφρική και Ασία.

Σε αυτό το σημείο θα γίνει παρουσίαση των στόχων του θεσμού με έμφαση στη σημαντικότητα της συμμετοχής και της διαδραστικότητας των χρηστών. Η διαχείριση των οικομουσείων αποδίδει σε μακροχρόνια βάση με την διασφάλιση της συμμετοχής των χρηστών (μόνιμων κατοίκων, επισκεπτών, βιοτεχνών, επενδυτών, καλλιτεχνών κ.α.), οι οποίοι εκπαιδεύονται να σέβονται το φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον, αποκτούν ευθύνες, συμμετέχουν και συνεργάζονται για την ενίσχυση της πολιτισμικής κληρονομιάς. Στην συνέχεια θα παρουσιαστούν παραδείγματα οικομουσείων και μουσείων ανοιχτού χώρου καθώς και αρχές σχεδιασμού με συμπεράσματα σχετικά με την βιώσιμη διαχείριση και ανάπτυξη.

Στο πέμπτο κεφάλαιο θα γίνει ιστορική αναφορά στην περιοχή μελέτης, στην Ενετική οχύρωση της πόλης του Ηρακλείου και συγκεκριμένα στο βορειοδυτικό τμήμα της οχύρωσης, τον Προμαχώνα του Αγίου Ανδρέα, μέχρι την Πύλη του Παντοκράτορα. Τα όρια που διαμορφώνουν την περιοχή μελέτης είναι ανατολικά η συνοικία της Αγίας Τριάδας, δυτικά η τάφος και οι παρυφές της συνοικίας των Καμινίων, βόρεια το παράκτιο μέτωπο και νότια η συνέχεια της οχύρωσης με ευθύγραμμα τμήματα, τάφο, χαμηλές πλατείες με κανονιοθυρίδες, θολοσκεπείς στρατιωτικές στοές, και αστικές πύλες.

Η ιστορία της πόλης του Ηρακλείου συνδέεται με τις οχυρώσεις. Τα ενετικά τείχη αποτελούν κυρίαρχο στοιχείο της πόλης, το οποίο σηματοδοτεί και οριοθετεί την Παλαιά Πόλη και αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα οχυρωματικής αρχιτεκτονικής του 15ου αιώνα. Θα γίνει αναφορά στο κανονιστικό πλαίσιο που προστατεύει το μνημείο, στις ενέργειες και τα έργα που έχουν κάνει μέχρι σήμερα οι διαχειριστικές αρχές, αλλά και αυτά που δρομολογούνται να γίνουν στο μέλλον, ώστε το μνημείο να ενταχθεί στον κατάλογο των Μνημείων Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO. Όπως και άλλες άυλες δράσεις για την ενημέρωση και την ευαισθητοποίηση του πολίτη για το μνημείο και την ιστορία του και ολοκληρωμένα προγράμματα που υλοποιήθηκαν στην περιοχή παρέμβασης (όπως το Urban II). Οι αναφορές αυτές συμπεριλαμβάνουν τομείς του χωροταξικού και αστικού σχεδιασμού, των χρήσεων γης, των μεταφορών και της μετακίνησης, των χώρων στάθμευσης, τις δυνατότητες αξιοποίησης του μνημείου και τα προβλήματα ανάδειξης.

Θα καταγραφεί, θα αναλυθεί και θα αξιολογηθεί το δομημένο και φυσικό περιβάλλον των συνοικιών με τις οποίες γειτνιάζει το τείχος, καθώς και η σχέση μεταξύ τους αλλά και με το παράκτιο μέτωπο καθώς και ο δημόσιος και ιδιωτικός χώρος, η οργάνωση, η οικιστική και πληθυσμιακή ανάπτυξη, τα κοινωνικά και τα οικονομικά χαρακτηριστικά και η δυναμική που τα χαρακτηρίζουν. Με φωτογραφική αποτύπωση και υλικό από το σχεδιαστικό πλάνο της διαχειριστικής αρχής και συνεντεύξεις από τους χρήστες θα αποτυπωθούν οι δυνατότητες εξέλιξης και οι προοπτικές αξιοποίησης του μνημείου.

Η σύνθεση της πολιτιστικής αναζωογόνησης της περιοχής παρέμβασης θα γίνει σε δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος θα ερευνηθούν προτάσεις για τον χωροταξικό και αστικό σχεδιασμό, το αστικό τοπίο, την αρχιτεκτονική, τα υλικά και την φύτευση, τον ιστορικό και πολιτιστικό παράγοντα, τον τεχνικό παράγοντα των υποδομών και των μεταφορών, το ισχύον νομικό πλαίσιο, τον οικονομικό, τουριστικό και οικολογικό παράγοντα και την διαχείριση της ενέργειας. Στο τέλος θα αναλυθούν τα πιθανά αποτελέσματα αφομοίωσης. Η πρόταση ώστε να διαμορφωθούν οι ιδανικές συνθήκες αφομοίωσης του πολιτισμικού προϊόντος στο ανθρωπογενές και το φυσικό περιβάλλον, κατευθύνεται από τους παράγοντες (ταυτότητα, επιρροές, αξίες), τα κριτήρια και τα μοντέλα, ενώ η πορεία και η εξέλιξη της στηρίζεται στη συμμετοχή των χρηστών.

Στο δεύτερο μέρος θα ερευνηθούν οι χρήσεις που θα φιλοξενηθούν τόσο στις στοές του τείχους όσο και στα παλιά βιομηχανικά, βιοτεχνικά κτήρια που εντοπίζονται στην περιοχή

μελέτης και οι προοπτικές εξέλιξης τους και οι αλλαγές που αυτές θα φέρουν στον κοινωνικό, οικονομικό και περιβαλλοντικό τομέα.

Η διαχείριση του μνημείου ως οικομουσείο θα πρέπει να ικανοποιεί στόχους, όπως η βελτίωση της ετερογένειας του τοπίου, η προστασία της μνήμης και της ιστορίας διαφορετικών κοινωνιών, η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος της πόλης. Αυτοί που το συντηρούν και το εξελίσσουν είναι οι ίδιοι οι χρήστες. Στα πλαίσια της νέας μουσειολογίας πρέπει να είναι εκμοντερνισμένο και να διαθέτει ένα εκσυγχρονισμένο προφίλ, αξιοποιώντας νέες τεχνολογίες, εικονική και επαυξημένη πραγματικότητα, διαδραστικά παιχνίδια, transmedia.

Το οικομουσείο του τείχους ως δίκτυο πολιτισμού με τη συμμετοχή, την ενσωμάτωση και τον πειραματισμό δρα ως ανοιχτό εργαστήριο των παραπάνω τεχνολογιών και διαμορφώνει νέες συνθήκες και νέες παραδόσεις για τις επόμενες γενιές.

1. Στρατηγικές για την βιώσιμη ανάπτυξη και πολιτιστική διαχείριση

1.1 Η εξέλιξη της βιώσιμης ανάπτυξης

Η αστικοποίηση και η ραγδαία ανάπτυξη των πόλεων έχει σαν αποτέλεσμα την υποβάθμιση τόσο του δομημένου όσο και του φυσικού χώρου καθώς και την δημιουργία περιβαλλοντικών, κοινωνικών και οικονομικών προβλημάτων.

Το μοντέλο της βιώσιμης ανάπτυξης, σύμφωνα με τον Οργανισμό Ενωμένων Εθνών αφορά την κάλυψη των αναγκών των σημερινών γενεών δίχως να διακυβεύεται η δυνατότητα κάλυψης των αναγκών μελλοντικών γενεών. Η επίτευξη του στόχου ως προς μια βιώσιμη διαχείριση, προσδιορίζεται από μία δυναμική διεργασία και στηρίζεται στην ισότιμη ανάπτυξη του οικονομικού, κοινωνικού και περιβαλλοντικού τομέα.

Η περιβαλλοντική πολιτική, οι δράσεις και τα προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης που αφορούν την βιώσιμη ανάπτυξη των πόλεων αφορούν τομείς όπως τη διαχείριση της ενέργειας, των φυσικών πόρων και των αποβλήτων, τις μεταφορές και τη βιώσιμη κινητικότητα, τη τουριστική δραστηριότητα, τον βιώσιμο αστικό και χωροταξικό σχεδιασμό και την κοινωνική, οικονομική ευημερία και συνοχή.

Μέχρι το 1960 η οικονομοκεντρική θεώρηση των πραγμάτων και η αύξηση της παραγωγής οδήγησε στην υποβάθμιση του περιβάλλοντος και στη συσσώρευση

περιβαλλοντικών προβλημάτων. Η βιομηχανική και τεχνολογική επανάσταση και η εντατικοποίηση της παραγωγής είχε σαν αποτέλεσμα την ανεξέλεγκτη εκμετάλλευση των φυσικών πόρων. Στην πρώτη συνάντηση των Ηνωμένων Εθνών για την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών και αναπτυξιακών αναγκών, στη Στοκχόλμη το 1972, συντάχθηκε το Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών για το περιβάλλον και παράλληλα σε πολλές πόλεις ιδρύθηκαν τα αντίστοιχα Υπουργεία Περιβάλλοντος. Διεθνής συμφωνίες για το περιβάλλον και την ανάπτυξη πραγματοποιήθηκαν το 1992 στη Διάσκεψη για τη Γη, η οποία έγινε στο Ρίο ντε Τζανέιρο όπου οι ηγέτες από 178 χώρες συμμετείχαν και συμφώνησαν τα παρακάτω:

- α. Την Ατζέντα 21, ένα Σχέδιο δράσης για τη βιώσιμη ανάπτυξη,
- β. Την Διακήρυξη του Ρίο για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη,
- γ. Την Δήλωση Αρχών για τα Δάση,
- δ. Την Σύμβαση-Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για τις Κλιματικές Μεταβολές,
- ε. Την Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τη Βιοποικιλότητα,
- στ. Την Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης.¹

Στην Agenda 21 αναδεικνύεται ο ρόλος των Οργανισμών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και η σημασία των αποφάσεων τους οι οποίες προκαλούν παγκόσμιες επιπτώσεις.

Ως απόρροια της Έστρατηγικής της Λισαβώνας τον Μάρτιο του 2000, στην οποία η βιώσιμη ανάπτυξη δεν αποτελεί πλέον τομεακή πολιτική για την προστασία του περιβάλλοντος αλλά βασικό συστατικό της οικονομίας, του εκσυγχρονισμού και της ανταγωνιστικότητας, της κοινωνίας της γνώσης και κοινωνικής συνοχής, λαμβάνεται η πρώτη στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την βιώσιμη ανάπτυξη.

Στο Γκέτεμποργκ της Σουηδίας το 2001 τέθηκε η περιβαλλοντική διάσταση για την απασχόληση, την οικονομική μεταρρύθμιση και την κοινωνική συνοχή. Η Ευρωπαϊκή Ένωση προσδιόρισε έξι παγκόσμιες κρίσεις που απειλούν την ανάπτυξη και την ευημερία του πλανήτη:

- την αλλαγή του κλίματος,
- τους κινδύνους για τη δημόσια υγεία,
- την αυξανόμενη πίεση σε ζωτικής σημασίας φυσικούς πόρους,
- τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό,

¹ Ευρωπαϊκός Οδηγός Περιβάλλοντος, Ο δρόμος προς την παγκόσμια βιωσιμότητα, <https://www.eea.europa.eu/el/simata-eop-2010/semata-2012/arthra/o-dromos-pros-ten-pagkosmia-biosimoteta>

- τη γήρανση του πληθυσμού,
- τη συμφόρηση και ρύπανση εξαιτίας του τρόπου μεταφορών και χρήσης της γης.

Με τη Συνθήκη της Λισσαβόνας το 2007 ενισχύεται αρκετά η εξωτερική αρμοδιότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα της προστασίας του περιβάλλοντος σε συνεργασία με τα Ηνωμένα Έθνη και τον Νοέμβριο του 2016, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρουσίασε τη στρατηγική της προσέγγιση για την υλοποίηση της Ατζέντας 2030, καθώς και για τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης.

Στη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών το 2015 η νέα Παγκόσμια Agenda 2030, έθεσε 17 στόχους και 169 κατευθύνσεις για την βιώσιμη ανάπτυξη, ενώ ο Πολιτισμός και η διαφύλαξη της παγκόσμιας πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς αποτελούν μέρος των κατευθύνσεων του στόχου 11 για τις Βιώσιμες πόλεις και Κοινότητες.²

Η ελληνική πλευρά ήδη από το 2019, με ένα Εθνικό Σχέδιο Εφαρμογής για τους Στόχους της Βιώσιμης Ανάπτυξης θέτει ένα σύνολο κεντρικών και μακροπρόθεσμων μέτρων πολιτικής που πρόκειται να εφαρμοστούν και υιοθετεί μια δέσμη εθνικών δεικτών, με τους οποίους θα παρακολουθείται η πρόοδος εφαρμογής τους.³

1.2 Βιώσιμη ανάπτυξη και πολιτιστική κληρονομιά

Η βιώσιμη ανάπτυξη χαρακτηρίζεται σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο από τρεις διαστάσεις, την κοινωνική, περιβαλλοντική και οικονομική. Τις τελευταίες δεκαετίες όμως προστίθεται ως τέταρτη διάσταση ο πολιτισμός. Ο πολιτισμός εντάσσεται στον περιβαλλοντικό τομέα αφού το περιβάλλον είναι φυσικό και πολιτισμικό ταυτόχρονα, όπως και στον κοινωνικό τομέα διότι αποτελεί έργο της κοινωνίας.

Η πολιτιστική κληρονομιά των σύγχρονων πόλεων και η συμμετοχή της στην αστική αναζωογόνηση και βιώσιμη ανάπτυξη των υποβαθμισμένων χωρικών τμημάτων τους, αποτελεί μία δημοφιλή εναλλακτική λύση για την πολιτιστική και τουριστική ανάπτυξη των πόλεων. Η πολιτική που εφαρμόζουν τα κράτη για την προστασία και την διατήρηση της ιστορικής μνήμης έχει αποδειχθεί ιδιαίτερα ευεργετική για την ανάπτυξη των κοινωνιών λόγω των οικονομικών και κοινωνικών πλεονεκτημάτων που επιφέρει. Το πολιτιστικό κεφάλαιο που αποτελεί το σύνολο των πολιτιστικών στοιχείων μίας χώρας είναι ο μοχλός της βιώσιμης ανάπτυξης με δείκτη την ποιοτική εκτίμηση των

² Οικονομίας και Κοινωνίας, Αειφόρα Ανάπτυξη, Ηνωμένα Έθνη, 2015, <https://sdgs.un.org/goals>

³ Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης: Ελλάδα, 2019, Γενική γραμματεία Νομικών και Κοινοβουλευτικών θεμάτων, https://gslegal.gov.gr/?page_id=5537

προβλεπόμενων αναγκών της κοινωνίας και την λήψη αποφάσεων προς όφελος του κοινωνικού συνόλου.

Ο Bourdieu ⁴ το 1986, ορίζει το πολιτιστικό κεφάλαιο (cultural capital) ως ένα τρισχιδές σύνολο αποτελούμενο από:

- την προσωπική μακροχρόνια επένδυση του ατόμου στον εαυτό του, την αντίληψη για την κουλτούρα, το πολιτιστικό βίωμα που το χαρακτηρίζει. Η διεργασία αυτή αποτελεί μία σταδιακή πρόοδο όπου μέσω της γνώσης και της επικοινωνίας, καλλιεργείται η περιέργεια του ατόμου και η ανάγκη να εντυφώσει στη τέχνη για μία εντονότερη απόλαυση (embodied state),
- τα αντικείμενα τα οποία κατέχει το άτομο και οι επιλογές που κάνει όπως βιβλία, έπιπλα, εξοπλισμό, ενδυματολογικές προτιμήσεις ακόμα και τροφή που καταναλώνει, τα οποία εξαρτώνται άμεσα από το οικονομικό κεφάλαιο που διαθέτει (objectified state),
- τα θεσμικά και ακαδημαϊκά αναγνωρισμένα προσόντα που κατέχει το άτομο. Αυτά αποτελούν το ουσιώδες πολιτισμικό του κεφάλαιο (institutionalized state)

Σύμφωνα με τον Hawkes ⁵ ο πολιτισμός αποτελεί τον 4^ο πυλώνα της βιώσιμης ανάπτυξης, μεταξύ άλλων αυτών της οικονομίας, της κοινωνίας και του περιβάλλοντος, ενώ η σημασία της ανάπτυξης πέραν την οικονομικής ευημερίας σχετίζεται με την πνευματική, διανοητική, συναισθηματική και νοητική ανάκαμψη.

Η διασύνδεση της έννοιας του πολιτισμού με την βιώσιμη ανάπτυξη απεικονίζεται σε τρία μοντέλα σχεδιασμού ⁶.

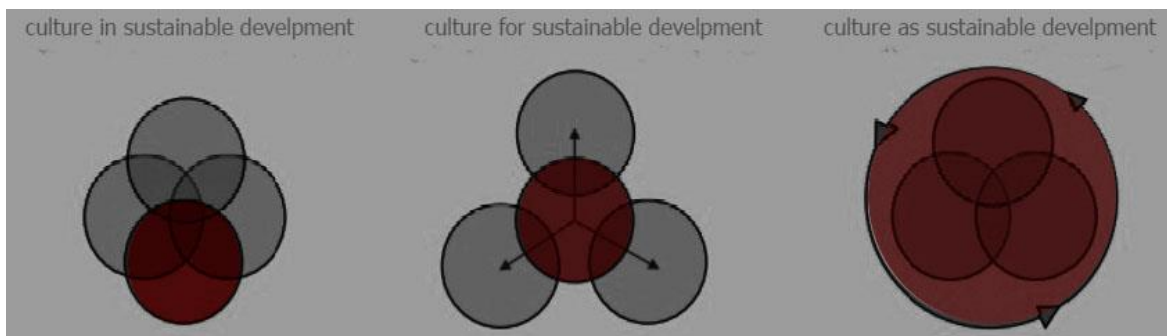
- Στο πρώτο μοντέλο ο πολιτισμός κατέχει υποστηρικτικό ρόλο στην ανάπτυξη μαζί με την κοινωνία, την οικονομία και το περιβάλλον και περιορίζεται μόνο στην προσφορά της κοινωνίας στις τέχνες. Εμφανίζεται ξεκάθαρα τομεακός και απομονωμένος από τις υπόλοιπες διαστάσεις της βιώσιμης ανάπτυξης.
- στο δεύτερο μοντέλο αποτελεί τον πυρήνα για μία βιώσιμη ανάπτυξη, το μέσο με το οποίο επιτυγχάνεται η οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική ανάπτυξη.

⁴ Bourdieu, P. (1986) «The forms of Capital», στο Richardson J.G. (ed.) Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education, σελ. 17-21. Greenwood Press,

⁵ Hawkes, J. (2001) «The fourth pillar of sustainability: Culture's essential role in public planning» Cultural development Network (Vic.), Common Ground. [Διαθέσιμο στο [http://www.culturaldevelopment.net.au/community/Downloads/HawkesJon\(2001\)TheFourthPillarOfSustainability.pdf](http://www.culturaldevelopment.net.au/community/Downloads/HawkesJon(2001)TheFourthPillarOfSustainability.pdf) Πρόσβαση: 16/7/2019]

⁶ Culture and Sustainable Development: Three Models-(a) Culture in sustainable development, (b) Culture for sustainable development, (c) Culture as sustainable development (after Dessein et al. 2015, p. 29)

- στο τρίτο αναδεικνύεται ως ο δημιουργός της βιώσιμης ανάπτυξης προωθώντας μία διαφορετική προσέγγιση στα κοινωνικά, οικονομικά και περιβαλλοντικά ζητήματα που θα οδηγήσει στην βιωσιμότητα, στην αστική αναζωογόνηση και στην οικονομική, περιβαλλοντική και κοινωνική ευημερία προβληματικών και εγκαταλειμμένων περιοχών.

Σχήμα 1 : Οι ρόλοι του πολιτισμού στη βιώσιμη ανάπτυξη (Πηγή: Dessein et.al.)

1.3 Πολιτιστική διαχείριση

Ο κλάδος της διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς ξεκίνησε τον 19ο και τις αρχές του 20ού αιώνα, από τη Δυτική Ευρώπη και αργότερα απασχόλησε σε διεθνές επίπεδο, ενώ αποτέλεσε μία προσπάθεια επίλυσης θεμάτων διατήρησης ιστορικών κτηρίων μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Με την συμπαράσταση πολιτιστικών οργανισμών όπως το ICOMOS, αναπτύχθηκαν συμφωνίες όπως για παράδειγμα ο Χάρτης της Βενετίας / Venice Charter (ICOMOS, 1964), η Σύμβαση για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς (Σύμβαση Παγκόσμιας Κληρονομιάς) της UNESCO.⁷

Η έννοια της πολιτιστικής διαχείρισης αφορά την:

- διαχείριση της πολιτιστικής ταυτότητας,
- διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς, του πολιτιστικού κεφαλαίου, τα οποία σχετίζονται με το υλικό και το άυλο πολιτιστικό προϊόν μίας χώρας, ενός τόπου.

Το πολιτιστικό προϊόν ερευνάται σε συνάρτηση με το περιβάλλον και τις επιρροές που έχει και το αντίστροφο, ενώ η αναζωογόνηση του συντίθεται από τρία στοιχεία, τους

⁷ Simmonds, J. (1997). Unesco World Heritage Convention. Art, Antiquity and Law, Vol 2 (No 3), 251-281

παράγοντες, τα κριτήρια και τα μοντέλα. Οι παράγοντες αποτελούνται από την ταυτότητα όπου είναι τα βασικά χαρακτηριστικά που το κάνουν αναγνωρίσιμο και αυθεντικό, τις επιρροές δηλαδή τι έχει γίνει στο παρελθόν για την επανάχρηση και την αφομοίωση του και τέλος τις αξίες και την επιρροή του στο περιβάλλον. Τα κριτήρια και τα μοντέλα αποτελούν τις νέες τεχνικές και μεθόδους, εργαλεία της τοπικής αυτοδιοίκησης για την προστασία και επανάχρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Η πολιτιστική διαχείριση σχετίζεται με κλάδους όπως ο τουρισμός, η αστική διαχείριση και ο σχεδιασμός, η προβολή της πολιτιστικής ταυτότητας μιας πόλης (city branding), η ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών και η υλοποίηση αναπτυξιακών και ενεργειακών έργων. Οι προσεγγίσεις του παρελθόντος περιλάμβαναν την εμπορευματοποίηση, την απαξίωση και την καταστροφή της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η σύγχρονη προσέγγιση υιοθετεί αξιόλογες πρακτικές ενσωμάτωσης της πολιτιστικής κληρονομιάς στην κοινωνική και οικονομική ζωή και στη δημιουργία εισοδήματος το οποίο μέσω μίας επιτυχημένης διαχείρισης θα μπορεί να χρηματοδοτεί τη συντήρησή της. Στόχος είναι το αδρανές πολιτιστικό προϊόν που ‘αργοπεθαίνει’ να γίνει ενεργό και να συμμετέχει στη ζωή της πόλης. Βασική προϋπόθεση είναι η εφαρμογή της έννοιας της επανάχρησης (upcycle) ώστε το αποτέλεσμα να αποτελεί ένα προϊόν μεγαλύτερης ποιότητας και αξίας από το υπάρχον, δίχως να αλλοιώνονται τα χαρακτηριστικά του και η πολιτιστική του ταυτότητα, ενώ παράλληλα να αφομοιώνει τις ανάγκες της σύγχρονης εποχής.⁸

Η παραπάνω θεωρητική προσέγγιση επηρεάζεται από ποικίλες συνιστώσες που αφορούν τον τομέα της οικονομίας με δημιουργικές επενδύσεις, της κοινωνίας, του αστικού χωρικού σχεδιασμού, τις μεταφορές, του αστικού τουρισμού, της διαχείρισης ενέργειας και βασίζεται σύμφωνα με Scitaroci, Mladen Obad, et al στις εξής αρχές:

- Το πολιτισμικό προϊόν δεν μπορεί να διατηρηθεί μόνο του, όπως για παράδειγμα τα μουσεία, οι αρχαιολογικοί χώροι και πρέπει να χρησιμοποιηθεί ευρέως στην καθημερινότητα της πόλης ώστε να ενσωματωθεί στη σύγχρονη κοινωνία.
- Να υιοθετηθεί μία στρατηγική επανάχρησης και αναζωογόνησης του υφιστάμενου κτιριακού αποθέματος.
- Οι παρεμβάσεις να γίνονται με άξονα την διατήρηση της αυθεντικότητας και της ακεραιότητας του προϊόντος.

⁸ Cultural Urban Heritage Development, Learning and Landscape Strategies, Mladen Obad Šćitaroci • Bojana Bojanić Obad Šćitaroci • Ana Mrđa, 2019

Οι πολιτικές των κρατών στα πλαίσια διαμόρφωσης ενός πλάνου πολιτιστικής διαχείρισης το οποίο θα αναδεικνύει τη συμβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς στη βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη είναι απαραίτητο να καλλιεργούν τις παρακάτω προϋποθέσεις:

- Την αποδοχή της πολιτιστικής κληρονομιάς ως ανεξάρτητο οικονομικό κλάδο, ο οποίος καταναλώνει πόρους, παράγει προϊόντα και δημιουργεί απασχόληση και κέρδη
- Την αποδοχή της πολιτιστικής κληρονομιάς ως αναπτυξιακό παράγοντα που μέσω της δημιουργίας ταυτότητας προσελκύει δημιουργικές επενδύσεις.
- Μία συστηματική αντιμετώπιση η οποία θα βασίζεται σε συγκεκριμένες μελέτες, με συγκεκριμένη στρατηγική, μεθοδολογία, εργαλεία και τεχνικές πρόληψης.
- Την ικανότητα προσαρμογής στην ιδιαιτερότητα, στις ευαισθησίες και στις ανάγκες του κάθε πολιτισμού.
- Την διασφάλιση ενός πλάνου μακροπρόθεσμα βιώσιμου και ικανού να προσαρμόζεται στο διαρκές μεταβαλλόμενο κοινωνικό, οικονομικό, πολιτικό, πολιτιστικό και τεχνολογικό σκηνικό.
- Την διεπιστημονική αντιμετώπιση και προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς με τη συνεργασία διαφορετικών ειδικοτήτων όπως η αρχαιολογία, η ιστορία και η αρχιτεκτονική, η ιστορία της τέχνης, αλλά και οι οικονομικές και οι τουριστικές επιστήμες.
- Την κοινωνική συμμετοχή και καλλιέργεια της αντίληψης της ευθύνης του κοινωνικού συνόλου. Διαχείριση προς όφελος της κοινωνίας ενώ οι τοπικές αρχές θα πρέπει να διατηρούν συνεχή επικοινωνία και συνεργασία με την τοπική κοινωνία.

Η επιτυχημένη σύνθεση του πλάνου διαχείρισης σύμφωνα με το ICOMOS, το 2011 και τις αρχές της Βαλέτας για την προστασία και διαχείριση των ιστορικών πόλεων οικισμών και αστικών περιοχών εμπεριέχει τις εξής τακτικές:

- Τον καθορισμό των πολιτιστικών αξιών ενός τόπου
- Την αναγνώριση των πιθανών επενδυτών και των αξιών τους
- Τον καθορισμό στόχων προστασίας και αντιμετώπισης πιθανών εμποδίων, απειλών

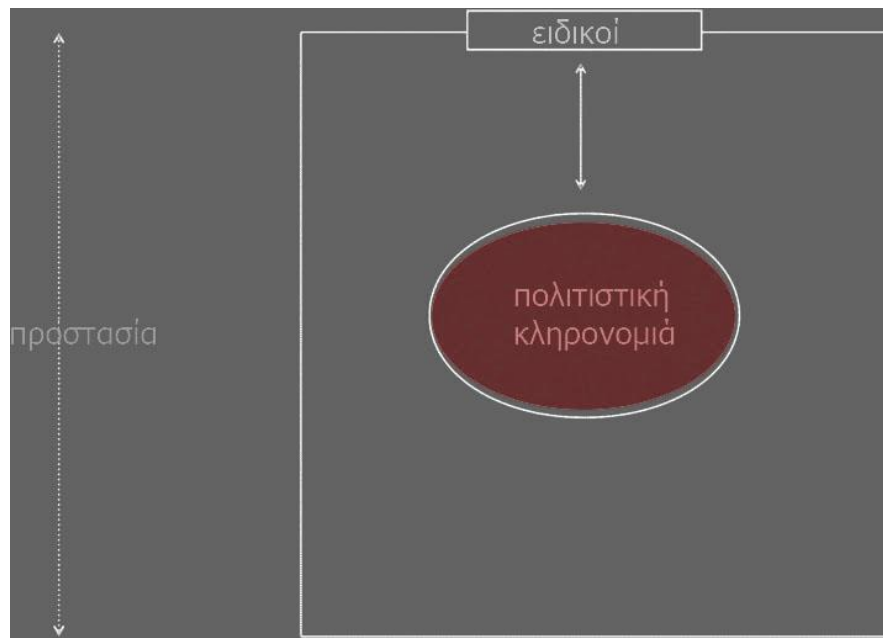
- Την διασφάλιση ενός νομικού, οικονομικού, διοικητικού- διεκπεραιωτικού και τεχνικού πλαισίου σε εθνικό και κυρίως τοπικό επίπεδο και στρατηγικές με χρονοδιάγραμμα
- Την αύξηση της πυκνότητας του κέντρου για την κοινωνική και οικονομική αναζωογόνηση και την υποστήριξη και ενδυνάμωση των εργαστηρίων και βιοτεχνιών που ασχολούνται με την παράδοση.⁹

Τα μοντέλα διαχείρισης, οι τεχνικές και τα εργαλεία της τοπικής αυτοδιοίκησης πρέπει να διαθέτουν στρατηγική και μεθοδολογία για την προστασία και επανάχρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς ενώ αποτελούν ολοκληρωμένα συστήματα θεωρητικής και πρακτικής προσέγγισης . Σε παγκόσμιο επίπεδο τα σημαντικότερα μοντέλα είναι το ‘υλικοκεντρικό’ που εμφανίστηκε κατά τον 19ο αιώνα, το ‘αξιοκεντρικό’ από τη δεκαετία του ’80 και μετά και το μοντέλο ‘ζώσας πολιτισμικής κληρονομιάς’ τη δεκαετία 1990-2000.¹⁰

Το υλικοκεντρικό ή συμβατικό μοντέλο, αποφεύγεται από τους ειδικούς της διαχείρισης ενώ αποτελεί μία μελέτη αποκατάστασης ενός μνημείου και στηρίζεται στον εντοπισμό και την αντιμετώπιση της φθοράς του υλικού. Η διαχείριση, κατευθύνεται από τους ειδικούς χωρίς την συμμετοχή της κοινωνίας. Μειονέκτημα αυτού του μοντέλου είναι ότι δεν αξιοποιούνται παραδοσιακές πρακτικές των τοπικών κοινωνιών, οι οποίες και το συντηρούσαν μέχρι σήμερα ενώ η διαχείριση στηρίζεται αποκλειστικά στην κρατική στήριξη. Συντελείται η μικρότερη δυνατή παρέμβαση στο αυθεντικό υλικό και υποστηρίζεται μόνο η αναστήλωση και όχι η ανακατασκευή ενώ δεν λαμβάνεται υπόψη η άυλη πολιτιστική κληρονομιά (π.χ. πνευματική και θρησκευτική) και θεωρείται ως προσπάθεια επιβολής αντιλήψεων του δυτικού κόσμου.

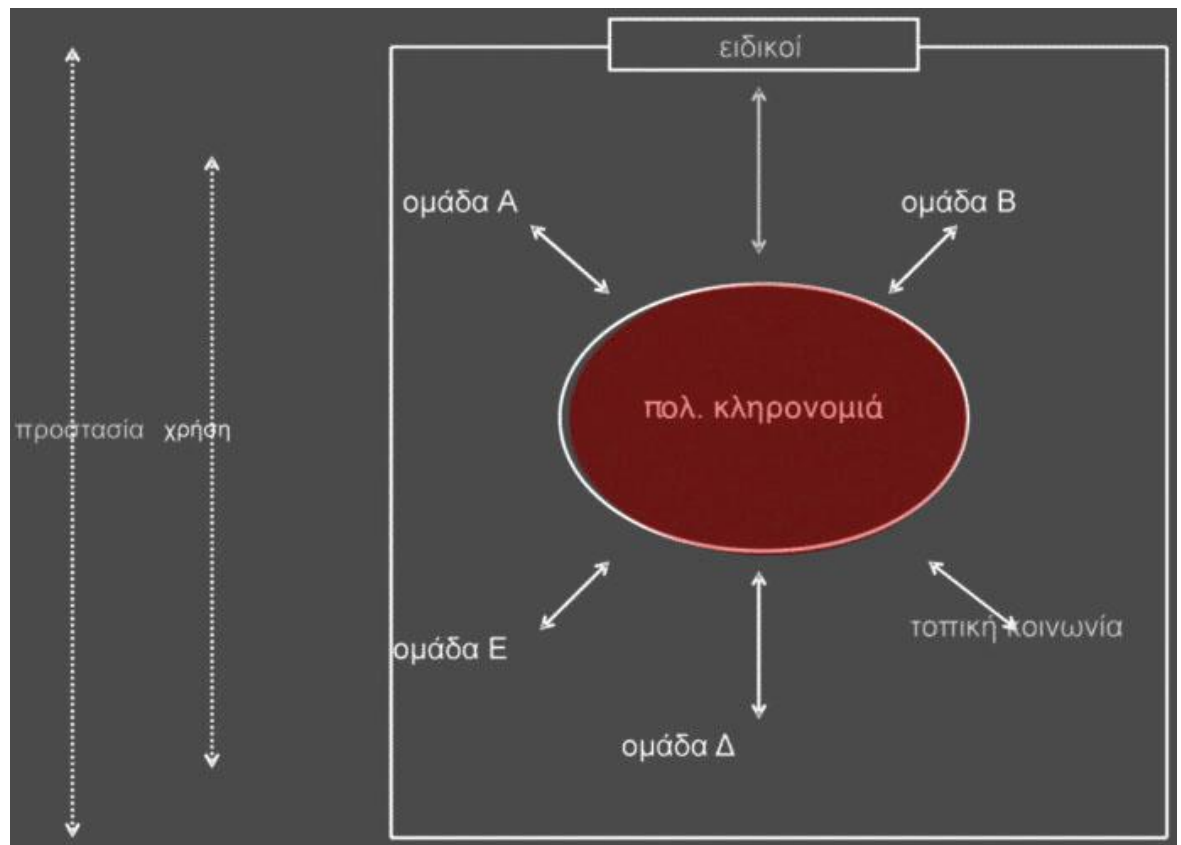
⁹The Valletta Principles for the Safeguarding and Management of Historic Cities, Towns and Urban Areas ICOMOS, 2011, https://www.icomos.org/Paris2011/GA2011_CIVVIH_text_EN_FR_final_20120110.pdf

¹⁰ Πολιτισμική Διαχείριση, Τοπική Κοινωνία και Βιώσιμη Ανάπτυξη, Πούλιος, 2015

Σχήμα 2 : Υλικοκεντρικό μοντέλο διαχείρισης (Πούλιος, 2015)

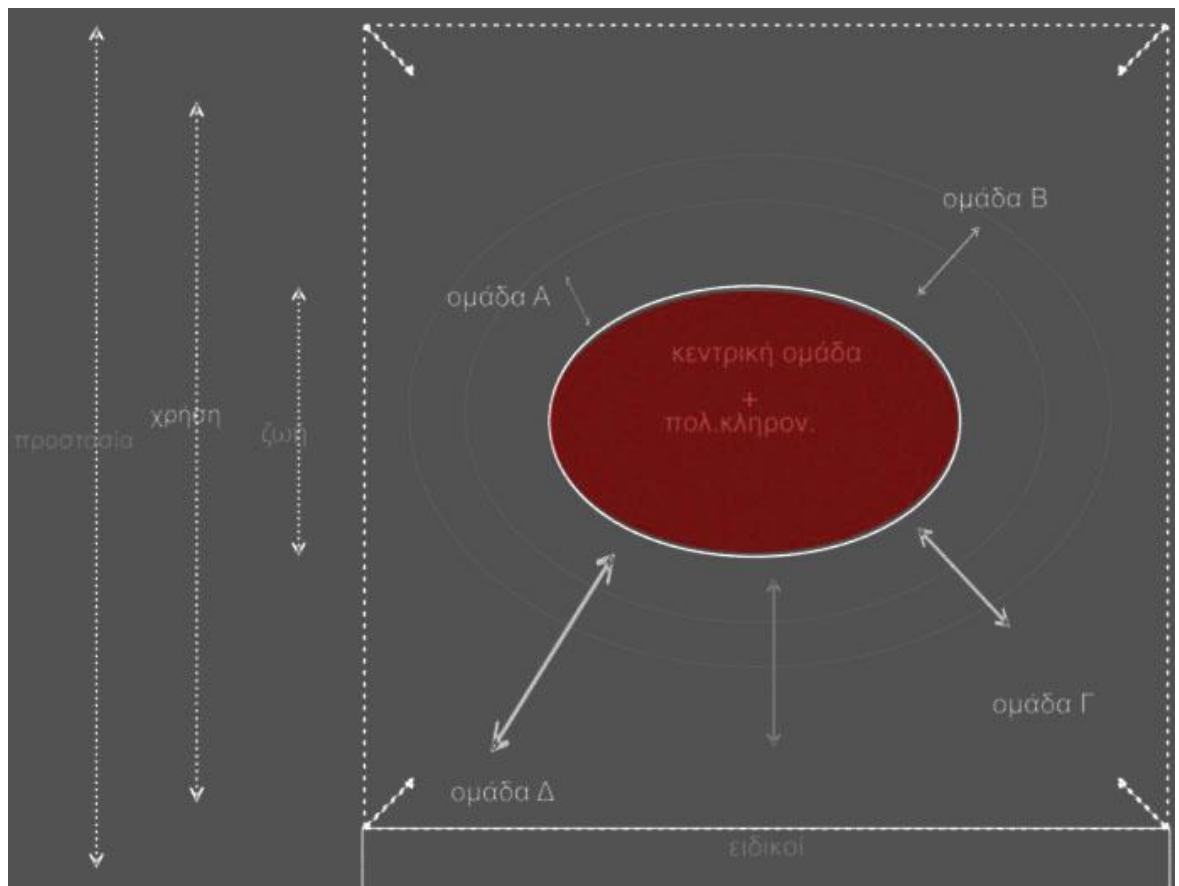
Το αξιοκεντρικό μοντέλο προωθείται από τις διαχειριστικές αρχές σε κρατικό και διεθνές επίπεδο (π.χ. UNESCO) και περιλαμβάνει τη συμμετοχή ομάδων ανθρώπων εκτός των ειδικών οι οποίοι αποκτούν ρόλο στη λειτουργία, και στη διαχείριση της πολιτισμικής κληρονομιάς. Στηρίζεται στις 'αξίες' που προσδίδουν οι διαφορετικές ομάδες και στην συνεχή καταγραφή τους. Πλεονεκτήματα του μοντέλου αυτού είναι η διαχείριση η οποία δε σχετίζεται μόνο με το υλικό αλλά και με το άυλο πολιτισμικό προϊόν. Χαρακτηριστικό στοιχείο των αξιών είναι η δυναμικότητά τους, εξελίσσονται, μεταβάλλονται και εμπλουτίζονται με την πάροδο του χρόνου. Η συμμετοχή μέρους του κοινωνικού συνόλου είναι αποδεκτή και επιτρέπεται η αναστήλωση και ανάλογα με τη φύση και την αξία του πολιτιστικού προϊόντος κάποιες ανακατασκευές. Σημαντικό μειονέκτημα αυτού του μοντέλου είναι η δημοκρατική διάστασή του. Οι ομάδες ενδιαφέροντος και οι αξίες τους είναι διαφορετικές όποτε συχνά συγκρούονται και χρειάζεται να τεθούν προτεραιότητες, ενώ η έλλειψη κριτηρίων επιλογής οδηγεί στην λήψη τελικών αποφάσεων και πάλι από τους ειδικούς.

Σχήμα 3 : Αξιοκεντρικό μοντέλο διαχείρισης (Πούλιος, 2015)

Το μοντέλο ζώσας πολιτισμικής κληρονομιάς, αποτελεί ένα ιεραρχικό και όχι δημοκρατικό μοντέλο, υιοθετείται κυρίως στον μη δυτικό κόσμο και προωθείται από τον πολιτιστικό οργανισμό ICCROM (International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property). Η διαχείριση αφορά το πολιτιστικό προϊόν που δημιουργείται ακόμα και σήμερα ως συνέχεια της αρχικής σύνδεσης του με την κοινωνία, ενώ εμπεριέχει τα υλικά και τα άυλα πολιτισμικά στοιχεία σε ένα ενιαίο αρμονικό σύνολο και αποδέχεται την εξέλιξη του προϊόντος στο πέρασμα του χρόνου. Το συγκεκριμένο πλάνο διαχείρισης σχετίζεται κυρίως με ιστορικές πόλεις και παραδοσιακούς οικισμούς και μία κεντρική κοινότητα, πέρα από τους ειδικούς διαχείρισης και την ευρύτερη κοινωνία, που συχνά κατέχει δικαιώματα ιδιοκτησίας της κληρονομιάς. Στηρίζει τις παραδοσιακές πρακτικές διαχείρισης των τοπικών κοινωνιών και οι σύγχρονες επιστημονικές πρακτικές κατέχουν συμπληρωματικό ρόλο. Διαμορφώνει μια ελεύθερη παρέμβαση στο υλικό και εκτός της αναστήλωσης προτείνονται μεγαλύτερες ανακατασκευές που στηρίζονται όμως στην αρχική λειτουργία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Πλεονεκτήματα του μοντέλου διαχείρισης είναι η προτεραιότητα που

δίνεται στη διαφύλαξη της σχέσης των κοινωνιών με το προϊόν και όχι μόνο στην αποκατάσταση της φθοράς του υλικού, ενώ το προϊόν αποτελεί αδιάσπαστο κομμάτι της ζωής της κοινωνίας. Το πλάνο διαχείρισης αποτελεί την μετάβαση από τα μνημεία στις κοινωνίες. Η επιτυχία στην εφαρμογή του σχετίζεται με την διερεύνηση των κριτηρίων διαφοροποίησης του ρόλου της κεντρικής κοινότητας, τη ταυτόχρονη ενσωμάτωση των υπόλοιπων επιστημονικών ομάδων και της κοινωνίας καθώς και την μεταξύ τους συνεργασία.

Σχήμα 4 : Μοντέλο ζώσας πολιτιστικής κληρονομιάς (Πούλιος, 2015)

1.4 Τομείς πολιτιστικής διαχείρισης και στρατηγική σχεδιασμού

Οι τομείς που εμπλέκονται στη διαχείριση της πολιτισμικής κληρονομιάς είναι:

- Ο οικονομικός
- Ο κοινωνικός
- Ο τομέας του αστικού και χωρικού σχεδιασμού
- Ο τομέας των μεταφορών
- Ο τομέας του αστικού τουρισμού

- Ο τομέας της διαχείρισης ενέργειας

Οι στρατηγικές που θα πρέπει να υιοθετηθούν από τους ΟΤΑ στον οικονομικό τομέα είναι οι παρακάτω:

- Χρήση του χτισμένου και μη πολιτιστικού προϊόντος ως πηγή οικονομικής ανάκαμψης, ευημερίας και πλουτοπαραγωγικής πηγής
- Καθορισμός της κατάστασης του προϊόντος και των προοπτικών βελτίωσης
- Επαναπροσδιορισμός των αξιών του προϊόντος ώστε να συνεισφέρει στην κοινωνική, τουριστική και οικονομική ανάκαμψη.
- Ενίσχυση των αξιών του προϊόντος ώστε να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις για ποιοτικές σύγχρονες παρεμβάσεις που θα αποτελέσουν ‘νέο πολιτιστικό’ προϊόν για το μέλλον.
- Διασφάλιση της συνεργασίας δικαιούχων- ιδιοκτητών με τους τοπικούς, περιφερειακούς άρχοντες, τους ειδικούς, τις μη κυβερνητικές οργανώσεις, των εθελοντών, των πανεπιστημίων
- Αντιμετώπιση του πολιτιστικού προϊόντος ως ενεργό χώρο που ενσωματώνεται στην σύγχρονη εποχή
- Προστασία και ενίσχυση των πολιτιστικών και παραδοσιακών δραστηριοτήτων και κατ’ επέκταση του ντόπιου γηγενή πληθυσμού, ώστε να μην υπάρξει καταπάτηση από δραστηριότητες του τουρισμού, της διασκέδασης που δεν είναι συμβατές με την καθημερινότητα των χρηστών και οδηγούν σε αύξηση της αξίας της γης, των ενοικίων οπότε και στη σταδιακή εγκατάλειψή της περιοχής από τους χρήστες.
- Διατήρηση και διασφάλιση χωροταξικών, περιβαλλοντικών, κοινωνικών, πολιτιστικών και οικονομικών ισορροπιών για την διαμονή των χρηστών και την προσέγγιση νέων μόνιμων ή περιστασιακών, αποτρέποντας την οποιαδήποτε συμφόρηση και σε συνάρτηση με την αειφορία.
- Διαρκή ενημέρωση, καταγραφή περιεχομένου μελέτης, εναλλαγή κλίμακας, ιστορίας και εξέλιξης

- Προσέλκυση δημιουργικών ιδιωτικών επενδύσεων που στοχεύουν στην διατήρηση και στην προστασία του πολιτιστικού προϊόντος.¹¹

Οι στρατηγικές στον κοινωνικό τομέα είναι οι παρακάτω:

- Διδακτική, εκπαιδευτική και ψυχαγωγική απόλαυση και βίωση από μικρές ηλικίες, για την βελτίωση της ποιότητας ζωής της κοινωνίας, αλλά και για την εξασφάλιση της επικοινωνίας και συνεργασίας μεταξύ των διαφορετικών κοινωνικών ομάδων όπως με τη δημιουργία ενός κέντρου πολιτισμού
- Εξουδετέρωση της απομόνωσης και του κοινωνικού ξεριζωμού και ενδυνάμωση της πολιτιστικής ταυτότητας
- Διασφάλιση ενός συνεχούς διαλόγου με τους μόνιμους κάτοικους και προστασία της ποικιλομορφίας και των διαφορετικών πολιτιστικών αξιών
- Ανάμειξη πολιτιστικών και ανθρώπινων αξιών με επιστημονική, κοινωνική και ιστορική ακεραιότητα για την συνύπαρξη των διαφόρων κοινωνιών (exchange culture)¹²

Οι στρατηγικές στον τομέα του αστικού και χωρικού σχεδιασμού:

- Περιορισμός επέκτασης της πόλης επανάχρηση παλαιού κτιριακού αποθέματος
- Δημιουργικός σχεδιασμός που προστατεύει τις αξίες του πολιτιστικού προϊόντος και θα οδηγεί στην βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη
- Διαμόρφωση των ιδανικών συνθηκών στο δομημένο περιβάλλον, στο δημόσιο χώρο, στο τοπίο και στις υποδομές και μετάβαση σε έννοιες αστικού τοπίου, αστικής οικολογίας, αστικού περιβαλλοντικού σχεδιασμού, νέας βιώσιμης αστικοποίησης, αστικοποίηση πολιτιστικής κληρονομιάς (heritage urbanism)
- Ενσωμάτωση σχεδιασμού στο περιεχόμενο της πόλης διασφάλιση αναλογίας δομημένου και μη χώρου. Στοιχεία που πρέπει να διασφαλισθούν είναι η προοπτική, η θεά, τα κεντρικά σημεία και οι άξονες
- Προστασία και ανάδειξη του αστικού τοπίου για την αρμονική συνύπαρξη του ανθρωπογενούς με το φυσικό τοπίο

¹¹ The Valletta Principles for the Safeguarding and Management of Historic Cities, Towns and Urban Areas ICOMOS, 2011, https://www.icomos.org/Paris2011/GA2011_CIVVIH_text_EN_FR_final_20120110.pdf

¹² The Valletta Principles for the Safeguarding and Management of Historic Cities, Towns and Urban Areas ICOMOS, 2011, https://www.icomos.org/Paris2011/GA2011_CIVVIH_text_EN_FR_final_20120110.pdf

- Αρχιτεκτονική ένταξη νέων σύγχρονων κατασκευών σε πολιτιστικούς χώρους με σεβασμό στην κλίμακα, ώστε να εμπλουτιστεί το σύνολο και η έννοια της συνέχειας αφού τα νέα μοτίβα εκφράζουν με τη σειρά τους την εποχή της δημιουργίας τους. Παράλληλα τα νέα στοιχεία συνεισφέρουν στην διαμόρφωση της ‘ατμόσφαιρας’ της περιοχής. Αρχιτεκτονικές συνθέσεις που εμπεριέχουν τοπικά χαρακτηριστικά με αρμονικές αναλογίες ύψους, χρωμάτων, υλικών και μορφών
- Προστασία του ιστορικού και πολιτιστικού παράγοντα και σεβασμός στις αξίες
- Ελαχιστοποίηση των αρνητικών επιδράσεων και ενίσχυση των θετικών που διαμορφώνονται από το πολιτιστικό προϊόν στο άμεσο περιβάλλον του
- Διαμόρφωση τοποθεσίας για την ενίσχυση της δυναμικής παρουσίας του πολιτιστικού προϊόντος στο χώρο
- Διαμόρφωση καθορισμένης ζώνης εκτός προστατευόμενης περιοχής ως ασπίδα προστασίας από εξωτερικούς παράγοντες και δραστηριότητες (φυσικές, οπτικές, κοινωνικές)
- Σωστή διαχείριση αλλαγών στον αστικό ιστό που βελτιώνουν την ποιότητα ζωής των χρηστών. Ελεγχόμενες παρεμβάσεις σε περιοδικότητα, κλίμακα και ποσότητα ώστε να ελαχιστοποιηθούν οι φυσικές και οπτικές αλλοιώσεις του τοπίου και του δομημένου χώρου
- Αποφυγή κατανάλωσης πόρων (φυσικών και ανθρωπογενών), ενέργειας και σεβασμός στις ισορροπίες της φύσης καθώς και βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος, του αέρα, του νερού και του εδάφους
- Προστασία από την κλιματική αλλαγή, ο αστικός ιστός είναι εύθραυστος
- Προστασία και ανάδειξη του δημόσιου χώρου και ασφαλής εναλλαγή στην καθημερινότητα των χρηστών, τον διαλογισμό, την διασκέδαση
- Προσεχτική επιλογή αστικού εξοπλισμού αφού ο δημόσιος χώρος προορίζεται για κοινωνική συνάντηση ¹³

¹³ The Valletta Principles for the Safeguarding and Management of Historic Cities, Towns and Urban Areas ICOMOS, 2011, https://www.icomos.org/Paris2011/GA2011_CIVVIH_text_EN_FR_final_20120110.pdf

Οι στρατηγικές στον τομέα των μεταφορών είναι:

- Αυστηρά ελεγχόμενη κυκλοφορία
- Απομάκρυνση δρόμων ταχείας κυκλοφορίας και διατήρηση αξόνων προσέγγισης του μνημείου
- Διαμόρφωση δρόμων ήπιας κυκλοφορίας και δρόμων που δίνουν προτεραιότητα στον πεζό. Οι περισσότερες ιστορικές περιοχές ήταν διαμορφωμένες για πεζούς
- Προώθηση μη ρυπαινόντων δημόσιων μεταφορών και μέσων ήπιας κινητικότητας
- Χώροι στάθμευσης εκτός προστατευόμενης περιοχής και εκτός καθορισμένης ζώνης προστασίας (ασπίδας)¹⁴

Οι στρατηγικές στον τομέα του τουρισμού είναι:

- Προσέλκυση τουριστικού προϊόντος που θα προστατεύει τα μνημεία και τους ανοιχτούς χώρους, την ταυτότητα της τοπικής κοινωνίας, τον πολιτισμό και την παράδοση
- Ελεγχόμενη ανάμειξη της τουριστικής δραστηριότητας με την καθημερινότητα των χρηστών (πχ με την δημιουργία ζωνών)
- Προσεχτική διαχείριση του τουριστικού προϊόντος¹⁵

Οι στρατηγικές στον τομέα της διαχείρισης της ενέργειας είναι:

- Μείωση κατανάλωσης ενέργειας και ρυπαντών από τις δραστηριότητες και τις παρεμβάσεις
- Προώθηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και της μείωσης-πρόληψης παραγωγής αποβλήτων (επανάχρηση, ανακύκλωση, κομποστοποίηση κα.)
- Σχεδιασμός βιοκλιματικών κατασκευών
- Σχεδιασμός πράσινων διαδρόμων για την μείωση του φαινομένου στις αστικές νησίδας¹⁶

¹⁴ The Valletta Principles for the Safeguarding and Management of Historic Cities, Towns and Urban Areas ICOMOS, 2011, https://www.icomos.org/Paris2011/GA2011_CIVVIH_text_EN_FR_final_20120110.pdf

¹⁵ The Valletta Principles for the Safeguarding and Management of Historic Cities, Towns and Urban Areas ICOMOS, 2011, https://www.icomos.org/Paris2011/GA2011_CIVVIH_text_EN_FR_final_20120110.pdf

¹⁶ The Valletta Principles for the Safeguarding and Management of Historic Cities, Towns and Urban Areas ICOMOS, 2011, https://www.icomos.org/Paris2011/GA2011_CIVVIH_text_EN_FR_final_20120110.pdf

1.5 Η πολιτισμική διαχείριση στην Ελλάδα

Το νομικό πλαίσιο για την προστασία και την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ελλάδα κατοχυρώνεται από το ισχύον ελληνικό Σύνταγμα.

Ο Ν. 3028/2002 αποτελεί το βασικό νομοθετικό πλαίσιο που προστατεύει τα υλικά και τα άυλα πολιτιστικά αγαθά και καθιερώνει την σημασία της συμμετοχής τους, στο σχεδιασμό και την υλοποίηση σχεδίων και προγραμμάτων σε χωροταξικό, αναπτυξιακό, περιβαλλοντικό και πολεοδομικό επίπεδο.

Οι φορείς διαχείρισης σε εθνικό επίπεδο, οι οποίοι διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στο σχεδιασμό και στον προγραμματισμό της πολιτιστικής κληρονομιάς στην πλειονότητα είναι κρατικοί και είναι οι παρακάτω:

- Το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού (ΥΠΠΟΑ)
- Η Διεθνής Επιτροπή για την Διατήρηση της Βιομηχανικής Κληρονομιάς – Ελληνικό Τμήμα TICCIH
- Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων – Ελληνικό Τμήμα ICOM
- Ελληνικό Τμήμα ICOMOS
- Ανώτατα εκπαιδευτικά Ιδρύματα και η Αρχαιολογική Εταιρεία
- Πολιτιστικά και μορφωτικά ιδρύματα: Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος (ΙΣΝ), Ίδρυμα Ωνάση, Ίδρυμα Βασίλη και Μαρίνας Θεοχαράκη, Ίδρυμα Ευγενίδου, Ίδρυμα Μποδοσάκη, Ίδρυμα Μιχάλης Κακογιάννης, Κοινωφελές Ίδρυμα Ιωάννη Σ. Λάτση, Κέντρο Πολιτισμού Ελληνικός Κόσμος, Ίδρυμα Αικατερίνης Λασκαρίδη, Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού, Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς (ΠΙΟΠ), Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος, IPEP Ίδρυμα Παιδείας και Ευρωπαϊκού Πολιτισμού, Ίδρυμα Ιωάννη Φ. Κωστόπουλου.

Το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού ως ο σημαντικότερος από τους φορείς μεριμνά για τον στρατηγικό προγραμματισμό, σχεδιασμό και την εφαρμογή των δράσεων. Το ΥΠΠΟΑ συνεργάζεται με τις περιφερειακές υπηρεσίες και τους εποπτευόμενους φορείς για την διαχείριση του πολιτιστικού προϊόντος καθώς έχει μεριμνήσει για την δημιουργία σχετικών ιστοσελίδων με σκοπό την πληροφόρηση και την προβολή του εκάστοτε πολιτιστικού αποθέματος ¹⁷.

¹⁷ Πηγή: <https://www.culture.gov.gr/el/SitePages/default.aspx>

Το Ελληνικό Τμήμα του TICCIH δραστηριοποιείται στην Ελλάδα από το 1992 ενώ σε συνεργασία με το Διεθνές TICCIH, το ICOMOS και περιφερειακούς, τοπικούς και επιστημονικούς φορείς προωθεί δράσεις σχετικά με τη διάσωση, προστασία και ανάδειξη της βιομηχανικής κληρονομιάς ως πολιτιστικό αγαθό. Έχει δημιουργήσει Μητρώο Ελληνικής Βιομηχανικής Κληρονομιάς, μέσω του οποίου καταγράφονται τα μνημεία προβιομηχανικής και βιομηχανικής περιόδου σε όλη τη χώρα.¹⁸

Το ελληνικό τμήμα του ICOM δραστηριοποιείται από το 1983, ενώ στεγάζεται σε ένα διατηρητέο κτήριο, το οποίο έχει παραχωρηθεί από το Υπουργείο Πολιτισμού. Σκοπός του ελληνικού Τμήματος ICOM είναι η οργάνωση σεμιναρίων, επιστημονικών συναντήσεων και διεθνών συνεδρίων, καθώς και η έκδοση, στα ελληνικά, βασικών εγχειριδίων, η δημιουργία βιβλιοθήκης και αρχείου και γενικότερα, η ανάπτυξη τομέων της μουσειολογίας.¹⁹

Η Αρχαιολογική Εταιρεία αποτελεί ανεξάρτητο Επιστημονικό Ίδρυμα, επικουρεί το έργο του Ελληνικού Κράτους του για την προστασία, την ανάδειξη και τη μελέτη των ελληνικών αρχαιοτήτων ενώ αναλαμβάνει τη διαχείριση και εκτέλεση μεγάλων έργων.²⁰

2. Η πολιτιστική διπλωματία, Διεθνείς Οργανισμοί και επιμέρους προγράμματα και συμφωνίες

2.1 Πολιτιστική διπλωματία

Ο πολιτισμός και οι πολιτικές διαμόρφωσης ενός συνεκτικού ιστού αναφορικά με την αναζήτηση κοινών καταβολών και ιστορικών δεσμών με άλλες χώρες, αποτελεί όργανο πολιτικής και οικονομικής δύναμης για μία χώρα και εργαλείο διεθνούς επικοινωνίας και κατανόησης.

Η πολιτιστική διπλωματία, θεωρείται ο τρίτος πυλώνας άσκησης εξωτερικής πολιτικής²¹, ενώ αποτελείται από ένα θεσμικό πλαίσιο όπου το διεθνές σύστημα αξιοποιεί τις εκάστοτε προσφερόμενες δυνατότητες και τα ιδιαίτερα πολιτιστικά γνωρίσματα ενός λαού ως μέσο άσκησης εξωτερικής πολιτικής και προσέγγισης των λαών. Οι αρχές της πολιτιστικής διπλωματίας επιδιώκουν το κοινό συμφέρον, μέσω της κατανόησης των

¹⁸ Πηγή: <http://ticcih.gr/> (τελευταία πρόσβαση: 2021)

¹⁹ Πηγή: <http://network.icom.museum/icom-greece/pliories/to-elliniko-tmima/>

²⁰ Πηγή: Αρχαιολογική Εταιρεία, <https://www.archetai.gr/index.php?p=content§ion=1&id=1&lang=>

²¹ Πολιτιστική Διπλωματία Ελληνικές και Διεθνείς διαστάσεις, Βασιλειάδης, Μπουτσιούκη, 2015

αξιών και των συμβόλων των χωρών. Η ανάγνωση των φόβων, η κατανόηση τρόπων σκέψης και συμπεριφοράς, οι χαρές και η ψυχοσύνθεση μέσω της τέχνης ενός λαού, καθιστά τις πολιτικές και τις διαπραγματεύσεις μεταξύ των λαών αποδοτικότερες και κατατείνει στη συμφιλίωση και την αρμονική συνύπαρξη ²².

Το πολιτιστικό επίπεδο και η κοινωνική - οικονομική επιφάνεια ενός λαού αποτελούν την εικόνα ενός κράτους ενώ το εξαγωγίμο πολιτιστικό προϊόν διαμορφώνει εντυπώσεις στους γειτονικούς λαούς. Η πολιτιστική καλλιέργεια ενός λαού αντικατοπτρίζεται στην αρχιτεκτονική, στην κινηματογραφική βιομηχανία και στην μόδα αλλά και στα πανεπιστήμια, στην έρευνα, στην βιομηχανία, στην τεχνολογική ανάπτυξη και στη συμπεριφορά των πολιτών. Οι πρακτικές εξαγωγής αυτών των πολιτιστικών προϊόντων επιφέρουν οικονομική ανάπτυξη στη χώρα μέσω της διαφήμισης και βελτίωση της διαπραγματευτικής ικανότητάς της σε πολιτικά και μη ζητήματα. Αποτέλεσμα αυτής της νέας αντίληψης προώθησης της πολιτιστικής κληρονομιάς, είναι η προσέλκυση διαρκώς μεγαλύτερου ενδιαφέροντος από μελετητές και από υπευθύνους χάραξης δημόσιας πολιτικής ως μέσο βιώσιμης ανάπτυξης.

2.2 Διεθνείς Οργανισμοί και επιμέρους προγράμματα και συμφωνίες

Το 2005 ο Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών με Γενικό Γραμματέα τον Κόφι Ανάν θέσπισε την Συμμαχία των Πολιτισμών UNAOC (United Nations Alliance of Civilizations). Ο οργανισμός μέσω πρωτοβουλιών και συστάσεων επιχειρεί την γεφύρωση των μεταξύ κρατών και ομάδων διαφορετικής πολιτιστικής και θρησκευτικής ταυτότητας, όπως της Δύσης με το Ισλάμ, ενώ στοχεύει στην αποτροπή των συγκρούσεων και προωθεί μία ανάπτυξη όπου διέπτετε από πολιτιστική ευαισθησία. Ο UNAOC μέσω ενός συνόλου δράσεων, αναπτύσσει συνεργασίες και αλληλεπιδράσεις μεταξύ των λαών αξιοποιώντας εργαλεία, όπως ο αθλητισμός, η μουσική, η ψυχαγωγία²³.

Ο Δεκάλογος που στηρίζονται οι παραπάνω δράσεις είναι ο εξής:

- Σεβασμός σε όλα τα έθνη και τους ανθρώπους ανεξάρτητα από τις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις, την κουλτούρα και τον πολιτισμό τους
- Ο αυθεντικός διάλογος ως εργαλείο εποικοδομητικής επικοινωνίας και κατανόησης των διαφόρων πολιτισμών

²² Πολιτιστική Διπλωματία Ελληνικές και Διεθνείς διαστάσεις, Βασιλειάδης, Μπουτσιούκη, 2015

²³ Πολιτιστική Διπλωματία Ελληνικές και Διεθνείς διαστάσεις, Βασιλειάδης, Μπουτσιούκη, 2015

- Αποδοχή των ανθρώπινων δικαιωμάτων και σεβασμός στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια
- Κατανόηση των ίσων δικαιωμάτων που οδηγεί στην αποδοτικότερη συνεργασία και ειρηνική συνύπαρξη των λαών
- Ενσωμάτωση όλων των χρηστών στην καθημερινότητα της κοινωνίας ανεξάρτητα του φύλου, του χρώματος, της εθνικότητας, της θρησκείας
- Πολυπολιτισμικότητα ως θετική, επιτακτική εξέλιξη σε μία κοινωνία για τον εμπλουτισμό της
- Αλληλεγγύη και αλληλοβοήθεια
- Ισότητα και σεβασμό στα δικαιώματα όλων των μελών της οικογένειας
- Πολυπολιτισμικότητα ως μορφή έκφρασής και αποδοχής της ποικιλομορφίας
- Συνύπαρξη και έλλειψη ανοχής απέναντι σε κάθε ένδειξη ρατσισμού και ξενοφοβίας²⁴.

Με άξονα την αποτροπή συγκρούσεων οι στόχοι και οι προτεραιότητες του οργανισμού σχετίζονται με :

- Την ενδυνάμωση της εκπαίδευσης σε όλες της μορφές της (μουσική, άθληση, τέχνη, κινηματογράφος)
- Την συμμετοχή των νέων και την εκπαίδευσή τους. Η UNESCO προβάλλει μεγάλο ενδιαφέρον στους νέους και τους λαμβάνει ως ‘πράκτορες’ που θα επιτύχουν την αλλαγή των κοινωνιών μέσω του ταλέντου, των ιδεών, της ενέργειας και του πάθους που διαθέτουν
- Την αποδοχή των μεταναστευτικών πολιτισμών και την ομαλή ενσωμάτωσή τους στις σύγχρονες κοινωνίες
- Την επιρροή που ασκούν τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης στην διαμόρφωση συνειδήσεων και συμπεριφορών μέσα στην κοινωνία καθώς και την εκπαίδευση των δημοσιογράφων να γεφυρώνουν πολιτισμικές διαφορές
- Την ισότητα των φύλων και την προάσπιση των δικαιωμάτων των γυναικών.

Με άξονα τον στοχασμό, την προώθηση της πολιτισμικότητας και της συνύπαρξης των διάφορων θρησκειών για την δημιουργία ειρηνικών και σταθερών κοινωνιών

²⁴ Many cultures. One humanity, United Nations Alliance of Civilizations, 2005

Με άξονα την εξάλειψη βίας και φαινομένων εξτρεμισμού, την ενδυνάμωση της ανοχής και της συμφιλίωσης των λαών και την προώθηση της ειρήνης, της ασφάλειας, της βιώσιμης ανάπτυξης, της προάσπισης των ανθρώπινων δικαιωμάτων καθώς η βία του εξτρεμισμού επηρεάζει όλα τα παραπάνω.

Η UNESCO (United Nations Educational Scientific and Cultural Organization) ιδρύθηκε στο Λονδίνο το 1945 και είναι ο Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών για την εκπαίδευση, την επιστήμη και τον πολιτισμό. Ο ρόλος της στις σύγχρονες κοινωνίες θεωρείται καθοριστικός ως προς την προσφορά του στη βιώσιμη ανάπτυξη των λαών που θα στηρίζεται στον αμοιβαίο σεβασμό για την εξάλειψη της φτώχειας.

Η UNESCO έχει θεσπίσει συμβάσεις οι οποίες αναφέρονται στην προστασία της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς και είναι οι εξής:

- Παγκόσμια Σύμβαση Πνευματικής Ιδιοκτησίας
- Σύμβαση περί Προστασίας των Πολιτιστικών Αγαθών σε περίπτωση Ένοπλης Σύρραξης
- Διεθνής Σύμβαση που αφορά στα μέτρα που πρέπει να ληφθούν για την απαγόρευση και
- παρεμπόδιση της παράνομης εισαγωγής, εξαγωγής και μεταβίβασης της κυριότητας των Πολιτιστικών Αγαθών
- Διεθνής Σύμβαση για την προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής κληρονομιάς
- Σύμβαση για την Προστασία της ενάλιας πολιτιστικής κληρονομιάς
- Σύμβαση για τη διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς
- Οικουμενική Διακήρυξη για την Πολιτιστική Πολυμορφία
- Σύμβαση για την προστασία και την προώθηση της πολυμορφίας των πολιτιστικών εκφράσεων²⁵

Η UNESCO συνεργάζεται με εξειδικευμένους οργανισμούς για το σχεδιασμό, την άσκηση και την υποστήριξη της πολυμερούς πολιτιστικής διπλωματίας. Οι οργανισμοί αυτοί είναι το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων (International Council of Museums - ICOM), το Διεθνές Συμβούλιο Μνημείων και Τοπίων (International Council of Monuments and Sites - ICOMOS), ο Οργανισμός Πόλεων της Παγκόσμιας Κληρονομιάς (Organization of World

²⁵ Πολιτιστική Διπλωματία Ελληνικές και Διεθνείς διαστάσεις, Βασιλειάδης, Μπουτσιούκη, 2015

Heritage Cities –OWHC), το Διεθνές Κέντρο για τη μελέτη της συντήρησης και της αποκατάστασης των πολιτιστικών αγαθών (International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property -ICCROM), και το ICOFORT, the ICOMOS International Scientific Committee on Fortifications and Military Heritage was established by ICOMOS in 2005 ²⁶.

2.3 Υλική και άυλη πολιτιστική κληρονομιά

Οι σύγχρονες πόλεις απαρτίζονται από τα εμφανή και τα αφανή στοιχεία. Τα εμφανή στοιχεία είναι ο δομημένος χώρος, η αρχιτεκτονική, το τοπίο, τα αρχαιολογικά σημεία, ο ορίζοντας, τα τοπόσημα. Τα αφανή στοιχεία είναι οι δραστηριότητες, συμβολικές και ιστορικές λειτουργίες, πολιτιστικές εκδηλώσεις, παράδοση, μνήμη, γενικά αποτελούν συστατικό της ιστορίας της πόλης ως αξίες. Τα αφανή και τα εμφανή στοιχεία των πόλεων αποτελούν την υλική και την άυλη πολιτιστική κληρονομιά τους.

Η υλική περιλαμβάνει δύο κατηγορίες την ακίνητη περιουσία, όπως τους αρχαιολογικούς χώρους και τα κτίσματα και την κινητή, όπως αρχαιολογικά ευρήματα, έργα τέχνης και αγαθά που παρουσιάζουν ενδιαφέρον ως προς την αρχαιολογική, ιστορική, εθνολογική, καλλιτεχνική και επιστημονική τους αξία. ²⁷ Η άυλη πολιτιστική κληρονομιά αφορά τα κοινωνικά ήθη, τα έθιμα, τις παραδόσεις, την καλλιτεχνική έκφραση ενός τόπου κατά τη διάρκεια μίας συγκεκριμένης χρονικής περιόδου. Στοιχεία και αξίες που μεταδίδονται από τις παλαιότερες γενιές στις νεότερες κυρίως μέσω του προφορικού λόγου και τα οποία καταδεικνύουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και την ταυτότητα των διάφορων πολιτισμών. Η ‘ατμόσφαιρα’, το συναίσθημα, το μυστήριο μίας περιοχής διαμορφώνεται από τα ακαθόριστα άυλα στοιχεία της ταυτότητας της.

Σύμφωνα με την UNESCO η υλική και η άυλη πολιτιστική κληρονομιά συμβάλουν στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη καθώς αποτελούν βασικούς παράγοντες για την αναζωογόνηση των σύγχρονων κοινωνιών. Το μέλλον της ανθρωπότητας εξαρτάται από τον αποτελεσματικό σχεδιασμό και την ορθολογική διαχείριση των φυσικών πόρων, ενώ η συντήρηση και η αποκατάσταση του δομημένου χώρου αποτελούν στρατηγικές βιώσιμης ανάπτυξης και διατήρησης ισορροπιών ανάμεσα

²⁶ Πολιτιστική Διπλωματία Ελληνικές και Διεθνείς διαστάσεις, Βασιλειάδης, Μπουτσιούκη, 2015

²⁷ Cultural Urban Heritage Development, Learning and Landscape Strategies, Mladen Obad Šćitaroci • Bojana Bojanić Obad Šćitaroci • Ana Mrđa, 2019

στην ραγδαία αύξηση του πληθυσμού που ζει σε αστικές περιοχές και στην ποιότητα της ζωής τους²⁸.

2.4 Κριτήρια ένταξης Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO και συστάσεις για τη Διαχείριση του Ιστορικού Αστικού Τοπίου

Η Επιτροπή Παγκόσμιας Κληρονομιάς καθιέρωσε κριτήρια ένταξης στον Κατάλογο με τα οποία το χαρακτηρίζουν ένα αγαθό 'Εξαιρετικής Οικουμενικής Αξίας'. Τα πολιτιστικά τοπία (cultural landscapes) μπορούν επίσης να ενταχθούν στον Κατάλογο επειδή αποτελούν προϊόν αλληλεπίδρασης μεταξύ ανθρώπων και φυσικού περιβάλλοντος²⁹.

Τα κριτήρια ένταξης στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς είναι:

1. Το πολιτιστικό προϊόν αποτελεί δημιούργημα ανθρώπινης ευφυΐας κατά τη διάρκεια μιας συγκεκριμένης χρονικής περιόδου και αποτυπώνει ανθρώπινη ιστορία.
2. Αντιπροσωπεύει την αρχιτεκτονική, τεχνολογική, πολεοδομική εξέλιξη τοπίων και περιοχών.
3. Αποτελεί παράδειγμα πολιτιστικής παράδοσης ζωντανού πολιτισμού ή ενός πολιτισμού που έχει εξαφανισθεί.
4. Αντιπροσωπεύει μια ή περισσότερες κουλτούρες και συνδέεται άμεσα με ζωντανές παραδόσεις, ιδέες ή πεποιθήσεις και καλλιτεχνικά - λογοτεχνικά έργα.
5. Προβάλλει φυσικά φαινόμενα και τοπία μοναδικής φυσικής ομορφιάς π.χ. γεωλογικές διαδικασίες, μεταβολές και γεωμορφικά, φυσιογραφικά χαρακτηριστικά χερσαίων, υδάτινων, παράκτιων και θαλάσσιων οικοσυστημάτων και κοινοτήτων φυτών και ζώων σημαντικών για την διατήρηση της βιολογικής ποικιλότητας
6. Είναι αυθεντικό, ώστε να διαφυλαχθεί η αισθητική ακεραιότητα και η κοινωνική συνέχεια του πολιτιστικού αγαθού με τον τόπο στον οποίο βρίσκεται.

²⁸ Recommendation on the Historic Urban Landscape adopted by the General Conference at its 36th session, UNESCO, 2011

²⁹ Πολιτιστική Διπλωματία Ελληνικές και Διεθνείς διαστάσεις, Βασιλειάδης, Μπουτσιούκη, 2015

7. Διαφυλάσσει την ακεραιότητα του, ώστε να ερμηνευτεί στις ακριβείς του διαστάσεις και να αναδειχθεί η εξαιρετική οικουμενική αξία του³⁰.

Η υποψηφιότητα κάθε χώρας για την ένταξη της στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς, γίνεται αφού πρώτα συνυπογράψει τη Σύμβαση για την προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς και κρίνεται από την αρμόδια Επιτροπή με την υποστήριξη των International Union for Conservation of Nature and Natural Resources (IUCN), Monuments and Sites (ICOMOS), και το International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property (ICCROM).

Εξετάζοντας τις δράσεις και τον άξονα σχεδιασμού της UNESCO για τις ιστορικές πόλεις και τις προοπτικές αναζωογόνησης και ένταξης του μνημείου των Ενετικών Τειχών του Ηρακλείου στον κατάλογο μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς, κρίνεται αναγκαία η διατήρηση της ποιότητας του ανθρώπινου περιβάλλοντος καθώς και ο βιώσιμος σχεδιασμός τμημάτων της πόλης αναγνωρίζοντας την δυναμικότητα που τα χαρακτηρίζει και ενδυναμώνοντας την κοινωνική ποικιλομορφία και την ανάμειξη χρήσεων. Ο σεβασμός στο παρελθόν καθώς και στις ανάγκες των μελλοντικών γενεών είναι καθοριστικός όπως επίσης η ισόρροπη αντιμετώπιση του χτισμένου και του φυσικού περιβάλλοντος³¹.

Οι περισσότερες στρατηγικές διαχείρισης του οργανισμού συνοψίζονται στην προσπάθεια διάσωσης των κατασκευών- οχυρώσεων. Τόσο η UNESCO, όσο και η Διεθνής Κοινότητα για την Διάσωση των Ιστορικών Μνημείων και Τόπων, International Committee for the Preservation of Monuments and Sites (ICOMOS) παρουσιάζουν τις προκλήσεις της διαχείρισης και θέτουν συστάσεις ως προς τη Διαχείριση του Ιστορικού Αστικού Τοπίου, Historic Urban Landscape Recommendation (HUL) και την εφαρμογή τους σε Παγκόσμια πολιτισμικά τοπία, όπως αυτά των οχυρωματικών τειχών. Σε αυτό το σημείο αναφέρονται επιγραμματικά οι παραπάνω συστάσεις.

- Η υλική και η άυλη πολιτιστική κληρονομιά ενός τόπου πρέπει να αποτελεί πηγή βελτίωσης της ποιότητας ζωής των χρηστών και να προωθεί την οικονομική ανάπτυξη και την κοινωνική συνοχή. Η ραγδαία και ανεξέλεγκτη αστικοποίηση επέφερε σχεδιαστικό και κοινωνικό κατακερματισμό, υποβάθμιση του αστικού και περιαστικού περιβάλλοντος.

³⁰ Πολιτιστική Διπλωματία Ελληνικές και Διεθνείς διαστάσεις, Βασιλειάδης, Μπουτσιούκη, 2015

³¹ Recommendation on the Historic Urban Landscape adopted by the General Conference at its 36th session, UNESCO, 2011

Ο αποτελεσματικός σχεδιασμός καθώς και η αποτελεσματική διαχείριση των φυσικών και ανθρώπινων πόρων εξαρτάται από την συντήρηση και την αποκατάσταση του ήδη υπάρχοντος δομημένου χώρου στα πλαίσια της βιώσιμης ανάπτυξης που θα υποστηρίζεται από τον δημόσιο καθώς και τον ιδιωτικό τομέα.

- Η στρατηγικές διαχείρισης ιστορικών τόπων πρέπει να εμπεριέχουν ζώνες μεγαλύτερης γεωγραφικής κλίμακας περιμετρικά του ιστορικού πυρήνα, λαμβάνοντας υπόψη την αλληλοσυσχέτιση των μορφών τους, τις χωροταξικές τους συνδέσεις, τα κοινά φυσικά τους χαρακτηριστικά και τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτιστικές αξίες που αντιπροσωπεύουν.
- Η διαχείριση πρέπει να προσαρμόζεται στις μεταβολές της σύγχρονης κοινωνίας και ο αστικός ιστός πρέπει να λαμβάνεται ως στρώσεις ιστορικών, πολιτιστικών και φυσικών αξιών που θα σχετίζονται με την τοπογραφία, την γεωμορφολογία, την υδρολογία, τον δομημένο ή μη χώρο ιστορικό και μοντέρνο, καθώς και τις υποδομές, τις χρήσεις γης, τους ανοιχτούς χώρους, τις κοινωνικές και οικονομικές διεργασίες καθώς και της άυλης διαστάσεις του πολιτισμού που διέπουν την ποικιλομορφία και την ταυτότητα ενός τόπου.
- Πρέπει να διασφαλίζεται η ισορροπία μεταξύ φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος και η αρμονική συνύπαρξη τους σύγχρονου αγαθού με την ιστορία σε ένα ευρύτερο αστικό χωρίο
- Σεβασμός στα ήθη, έθιμα και παραδόσεις της τοπικής κοινωνίας καθώς και των μεταναστευτικών κοινωνιών.
- Η σωστή διαχείριση του τριτογενή τομέα και του τουρισμού προωθεί ισομερώς την οικονομική ευημερία και την συντήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς συντηρώντας την ποικιλομορφία στην κοινωνική, οικονομική και χωροταξική τους σύνθεση.
- Η διαχείριση πρέπει να περιλαμβάνει μεθόδους εξοικονόμησης ενέργειας και τεχνικές μείωσης καταστροφών από φυσικά φαινόμενα.
- Η στρατηγική διαχείρισης της τοπικής αυτοδιοίκησης πρέπει να υποστηρίζεται από εθνικές πολιτικές ανάπτυξης, δημόσιους και ιδιωτικούς τομείς, διεθνής οργανισμούς καθώς και κυβερνητικές και μη οργανώσεις .

- Τα εργαλεία προσέγγισης πρέπει να εμπεριέχουν πολιτικές δέσμευσης , τεχνικές γνώσεως και σχεδιασμού, κανονιστικές ρυθμίσεις για τις πολιτιστικές αξίες υλικές και άυλες και μεθόδους καινοτόμου χρηματοδότησης βασιζόμενης στην παράδοση.
- Επιστημονική υποστήριξη από πανεπιστημιακά ιδρύματα και ινστιτούτα τεχνολογικής εκπαίδευσης για ενδεδειγμένη έρευνα και αποτύπωση των πολύπλοκων και ποικίλων στρώσεων που συνθέτουν τον αστικό ιστό.
- Η πολιτική προσέγγισης πρέπει να στηρίζεται στην επικοινωνία και στην κοινωνία της ψηφιακής τεχνολογίας για την κατανόηση της πολυπλοκότητας της σύνθεσης και της καλύτερης επικοινωνίας με όλους τους χρήστες κυρίως τους νεότερους και τα παιδιά³².

3. Οχυρωμένες ιστορικές πόλεις και βιώσιμη ανάπτυξη

3.1 Η φρουριακή αρχιτεκτονική και Οχυρωματική πολιτιστική κληρονομιά

Σε αυτό το κεφάλαιο διερευνώνται μέσα από επιλεγμένα βιβλιογραφικά παραδείγματα οχυρωμένων ιστορικών πόλεων η εξέλιξη στο σχεδιασμό τους, η ένταξη του μνημείου στον αστικό ιστό καθώς και οι προοπτικές ανάδειξης του πολιτιστικού προϊόντος μέσω μιας βιώσιμης ανάπτυξης.

Η οχυρωματική κληρονομιά αποδεικνύει την ύπαρξη δραστηριοτήτων μεγάλης ιστορικής σημασίας και η προστασία της βασίζεται στην οικουμενική αξία των κατασκευών. Έχει σημαντική αισθητική αξία, διότι κάθε οχυρό αντιπροσωπεύει την ποιότητα της οχυρωματικής αρχιτεκτονικής και οικοδομικής και αποτελεί σημαντικό όριο και τοπόσημο στον αστικό ιστό. Έχει ιστορική αξία, καθώς αποτελεί παράδειγμα φρουριακής αρχιτεκτονικής.

Στην Βιέννη της Αυστρίας στα μέσα του 19ου αιώνα, τα τείχη κατεδαφίστηκαν και στη θέση τους ανεγέρθηκαν επιβλητικά δημόσια κτίρια κλασσικής, αναγεννησιακής και μπαρόκ αρχιτεκτονικής. Η λεωφόρος ονομάστηκε Ringstrasse ενώ λόγω της ιστορικής και αρχιτεκτονικής της σημασίας αποτελεί μέρος της λίστας της UNESCO ως μνημείο Παγκόσμιας Κληρονομιάς.

³² Recommendation on the Historic Urban Landscape adopted by the General Conference at its 36th session, UNESCO, 2011

Στα μέσα του 18^{ου} αιώνα στην Κοπεγχάγη της Δανίας οι περιμετρικές οχυρώσεις κατεδαφίστηκαν μετά την χολέρα και την επιτακτική ανάγκη για αερισμό, ηλιασμό των κτιρίων και μεγαλύτερους δρόμους. Στη θέση τους δημιουργήθηκαν μεγάλα πάρκα, πλατείες και μονοπάτια περιπάτου ως πράσινη ζώνη γνωστή ως The Fortification Ring που θα βελτιώνει της συνθήκες υγιεινής του πυκνοκατοικημένου ιστορικού κέντρου.

Η διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Δανία στηρίχθηκε σε τρεις άξονες σχεδιασμού όπου περιλάμβαναν τα διατηρητέα τμήματα οχυρώσεων, την αντικατάσταση τμημάτων τους με μεγάλα πάρκα πόλης και κολλάζ συνθέσεων των δύο προηγούμενων, ενώ η ατζέντα τους αναπτύχθηκε στις εξής περιόδους:

α. Από τον 19^ο αιώνα έως σήμερα, στηρίζεται στην διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς ως τομέας και αναπτύσσεται ως μία υποστηρικτική τάση για την ιστορία και την διάσωση του πολιτιστικού προϊόντος σε ένα απειλητικό κοινωνικό-οικονομικό καθοδηγούμενο περιβάλλον. Το πολιτιστικό προϊόν διαφυλάσσεται μακριά και ανεξάρτητα από τα υπόλοιπα μέρη που συνθέτουν την καθημερινότητα.

β. Από το 1980 έως σήμερα, στηρίζεται στην διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς ως παράγοντας όπου το πολιτιστικό προϊόν δεν μπορεί να παραμείνει αυτούσιο και επαναχρησιμοποιείται σε συνδυασμό με σύγχρονα στοιχεία ώστε να επιτευχθεί μία αρμονική συνύπαρξη.

γ. Από το 2000 έως σήμερα, στηρίζεται στην διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς ως φορέας και χρησιμοποιεί την ιστορία και τις μνήμες που έχουν διαμορφωθεί από το προϊόν ως προϊόντα έμπνευσης στον αστικό σχεδιασμό. Η πολιτιστική κληρονομία υλική και άυλη αποτελούν μέρος της οικονομικής ανάπτυξης και η συμμετοχή των χρηστών για την αξία που προσδίδουν στο προϊόν είναι καθοριστική ³³.

Με το πέρασμα των χρόνων πολλά από τα περιμετρικά πέτρινα τείχη του ιστορικού πυρήνα, όπου αποτελούσαν δομές άμυνας και προστασίας της πόλης και των κατοίκων από τους εξωτερικούς εχθρούς, κατέρρευσαν. Άλλα κατεδαφίστηκαν ώστε να διασφαλίσουν συνθήκες υγιεινής στον εσωτερικό πυρήνα με διάχυτο ηλιασμό και αερισμό και μεταμορφώθηκαν σε ζώνες πρασίνου, παιδικές χαρές, νεκροταφεία, πανεπιστημιούπολεις, βοτανικούς κήπους ή φυλακές. Αρκετά όμως από αυτά παρέμειναν προκαλώντας στους χρήστες ένα καθημερινό αίσθημα εκτίμησης για την ιστορία και

³³ Heritage as sector, factor and vector: conceptualizing the shifting relationship between heritage management and spatial planning, Janssen et al, 2017

επηρεάζοντας διάφορες πτυχές της καθημερινότητάς τους, που αφορούν την ασφάλεια, την κίνηση, τον τουρισμό.

3.2 Τα τείχη του Ντουμπρόβνικ, Κροατία

Τα τείχη του Ντουμπρόβνικ, στην νότια Κροατία, είναι παράδειγμα οχυρωματικής αρχιτεκτονικής που περικλείει την παλιά πόλη και αποτελεί σημαντικό οχυρωματικό μνημείο του Μεσαίωνα . Το 1979 η πόλη και τα τείχη μπήκαν στη λίστα των Μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO. Η περιμετρική οχύρωση, χτισμένη εξολοκλήρου από λευκή πέτρα και μάρμαρο έχει μήκος 1.940 μέτρα περίπου, ύψος που φτάνει τα 25μέτρα, περιλαμβάνει μία περιοχή 53,7 εκταρίων και κατασκευάστηκε τον 14^ο με τον 15^ο αιώνα ενώ μέχρι τον 17^ο επεκτείνονταν και ενισχύονταν. Η κατασκευή προστάτευσε την Δημοκρατία της Ραγούσας η οποία άνθισε για πέντε αιώνες. Η πόλη εσωτερικά των τειχών είναι πεζοδρομημένη και έχει εξοπλισθεί με σύγχρονο τελεφερίκ.

Τα κριτήρια ένταξης του μνημείου στη Λίστα της UNESCO είναι:

- Κριτήριο I αποτελεί αριστούργημα της ανθρώπινης δημιουργικής διάνοιας
- Κριτήριο III φέρει μια μοναδική ή τουλάχιστον εξαιρετική μαρτυρία για κάποια πολιτισμική παράδοση, ζώντα ή εξαφανισμένο πολιτισμό.
- Κριτήριο IV αποτελεί σημαντικό παράδειγμα τύπου κτηρίου, αρχιτεκτονικού ή τεχνολογικού συνόλου ή τοπίου που απεικονίζει σημαντική ή σημαντικές φάσεις της ανθρώπινης ιστορίας.³⁴

Η εισήγηση της Επιτροπής της UNESCO διαμορφώνει μία μεταβατική ζώνη ανάμεσα στο ιστορικό κέντρο, τα τείχη που το περικλείουν και την περιοχή εκτός, η οποία περιλαμβάνει τις νεότερες επεκτάσεις. Η Κυβέρνηση σταδιακά προχώρησε στην επέκταση των ορίων της ζώνης ενώ με αναφορά της Επιτροπής 2018 η περιοχή που περικλείεται από την ζώνη φτάνει τα 1,188.6 εκτάρια. Σύμφωνα με την αναφορά τα όρια της ζώνης προστασίας καθορίζονται με κτίρια διοίκησης και με τη φυσική τοπογραφία της περιοχής διατηρώντας σημαντικά σημεία 'θέας'. Το πλάνο διαχείρισης στηρίζονταν στην επέκταση της ζώνης προστασίας με την συμπερίληψη αναπόσπαστων αστικών και φυσικών

³⁴ CONVENTION CONCERNING THE PROTECTION OF THE WORLD CULTURAL AND NATURAL HERITAGE, UNITED NATIONS EDUCATIONAL, SCIENTIFIC AND CULTURAL ORGANIZATION, 2018

τημάτων του ιστού που διαμορφώνουν την ακεραιότητα και την ταυτότητα της πόλης του Ντουμπρόβνικ, ενδυναμώνεται η αξία του πολιτιστικού προϊόντος.

Υποχρέωση των αρχών αποτέλεσε η διαμόρφωση ενός πλάνου διαχείρισης της ναυσιπλοΐας για την ελεγχόμενη κίνηση των πλεούμενων με το οποίο θα απαγορεύεται η διέλευση των πλοίων, των κότερων και των λέμβων μέσα από την παράκτια ζώνη του ιστορικού κέντρου.

Η πόλη του Ντουμπρόβνικ λόγω του μαζικού τουρισμού και τις αρνητικές επιπτώσεις που επιφέρει στο περιβάλλον, το 2018 με το πρόγραμμα 'Σεβασμός στην πόλη' προωθεί τον βιώσιμο τουρισμό και το 2020 εντάσσεται στην λίστα του Παγκόσμιου Συμβουλίου για τον Αειφόρο Τουρισμό (ΠΣΑΤ/GSTC)³⁵. Τα κριτήρια ένταξης ικανοποιούσαν τέσσερις άξονες για τον βιώσιμο προορισμό:

- Πολιτικές προορισμού και σχεδιασμού
- Συμμετοχή κοινωνίας
- Στοιχεία πολιτιστικής διαχείρισης

Εικόνα 1: Ντουμπρόβνικ, Κροατία

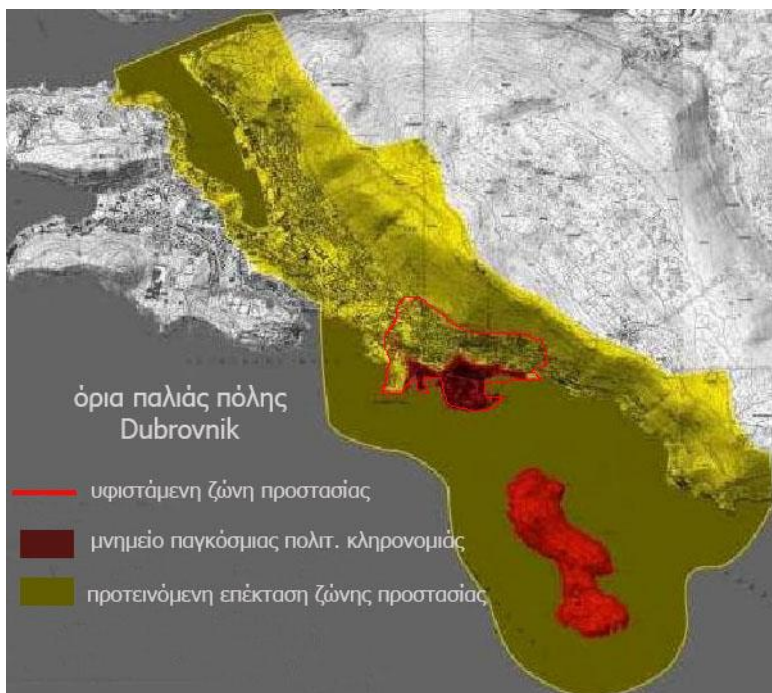

Εικόνα 2: Ντουμπρόβνικ, Κροατία

³⁵Report on GSTC Destination Assessment of Dubrovnik, Global Sustainable Tourism Council (GSTC), 2020

Εικόνα 3: Ντουμπρόβνικ, Κροατία

Χάρτης 1 : Ντουμπρόβνικ, Κροατία, Αναθεωρημένος Χάρτης των ορίων της μεταβατικής ζώνης Old City of Dubrovnik (Croatia) No 95bis, Unesco, 1979

3.3 Η οχύρωση της Μάλτα

Η οχυρωματική αρχιτεκτονική της Βαλέττα στη Μάλτα, κατασκευασμένη από ασβεστόλιθικές πέτρες ξεκίνησε το 1552 και ολοκληρώθηκε το 1856 με το φρούριο Lascaris. Η περιοχή καλύπτει μία επιφάνεια 55 εκταρίων και συμπεριλαμβάνει 320

μνημεία. Το 1979 το μνημείο εντάχθηκε στον κατάλογο των Μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO αφού ικανοποιούσε τα παρακάτω κριτήρια:

- Κριτήριο I, η πόλη αποτελεί μοναδικό παράδειγμα αναγεννησιακού αστικού σχεδιασμού, όπου οι οχυρώσεις και οι προμαχώνες συνυπάρχουν αρμονικά με το φυσικό περιβάλλον.
- Κριτήριο VI, συνδέεται άμεσα με τη στρατιωτική παράδοση των Ιπποτών του Άγιου Ιωάννη της Ιερουσαλήμ και αποτελεί έργο εξέχουσας παγκόσμιας σημασίας.³⁶

Η κυβέρνηση της Μάλτας το 1990 με στόχο να ρυθμίσει θέματα σχεδιασμού και προσαρμογής στις ανάγκες της σύγχρονης κοινωνίας θέσπισε δύο νόμους, Την Αρχή Προστασίας του Περιβάλλοντος (1991) και την Αρχή Αστικής και Περιβαλλοντικής Ανάπτυξης (1992). Η περιβαλλοντική στρατηγική οριοθέτησε ζώνες προστασίας και διατήρησης του αστικού ιστού και διατηρητέα κτίσματα. Με την δράση που αφορά την Προστασία της Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO το 2002 ιδρύθηκαν τρία νέα προγράμματα που αφορούσαν την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και την διατήρηση της ιστορικής μνήμης και την αποκατάσταση της Βαλέττα. Η κυβέρνηση το 2012 υιοθέτησε την αρχή της αειφόρου ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών, σε συνεργασία με διεθνείς οργανισμούς και ενδιαφερόμενους φορείς από τον δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα στοχεύει μέχρι το 2030 οι πολιτικές που ασκεί να ικανοποιούν και τα δεκαεφτά κριτήρια της ατζέντας.³⁷

Εικόνα 4: Βαλέττα, Μάλτα

Εικόνα 5: Βαλέττα, Μάλτα

³⁶ Convention Concerning the protection of the world cultural and natural heritage, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 1979

³⁷ Sustainable development goals, knowledge platform, United Nations, 2018

Εικόνα 5: Βαλέττα, Μάλτα

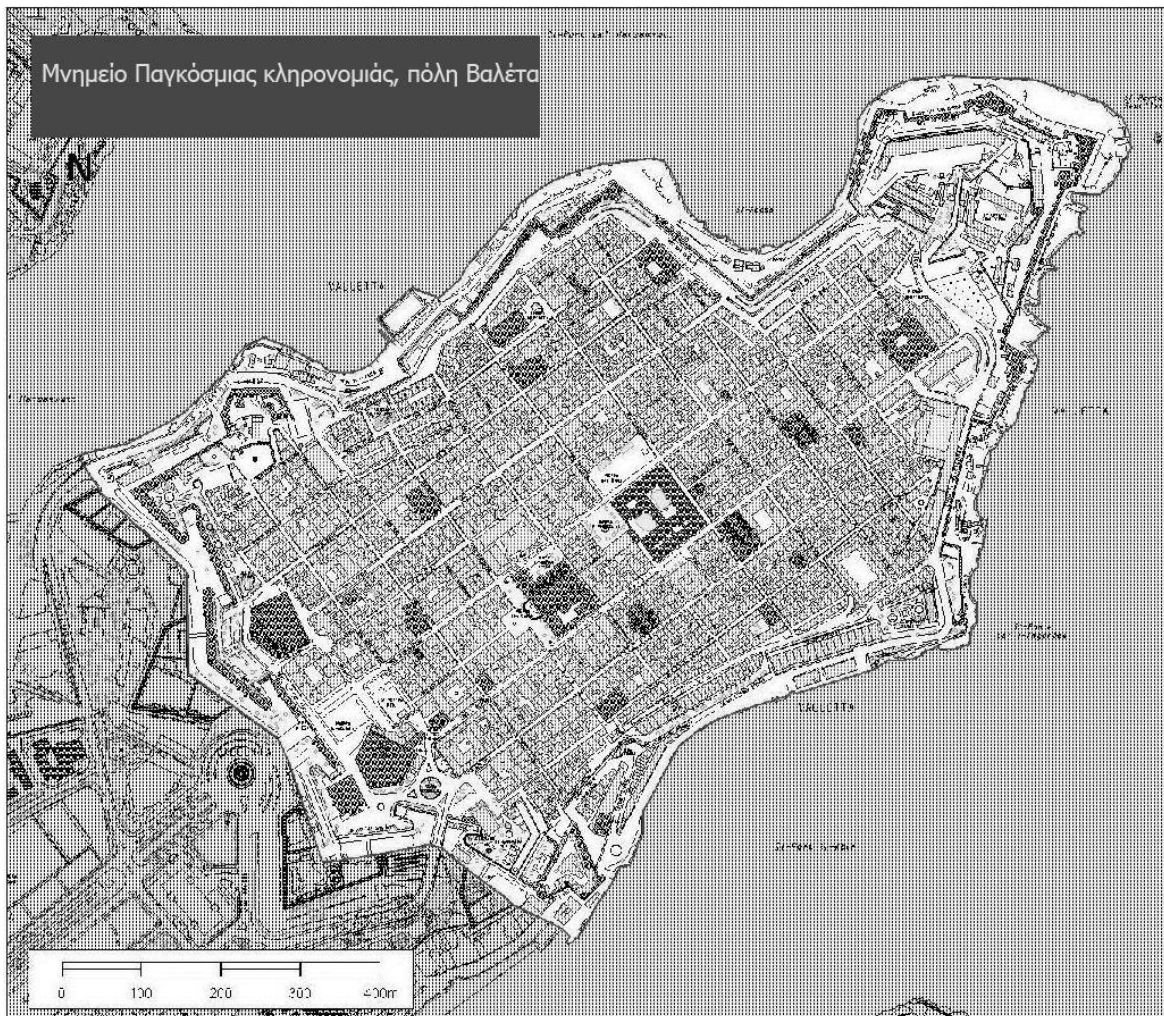
Εικόνα 6: Βαλέττα, Μάλτα

Εικόνα 7: Βαλέττα, Μάλτα

Εικόνα 8: Βαλέττα, Μάλτα

Χάρτης 2 : Βαλέττα, Μάλτα, Χάρτης των ορίων της μεταβατικής ζώνης, Valletta No 131, UNESCO, 1980

3.4 Η οχύρωση της Άβιλα

Η πόλη της Ισπανίας, Άβιλα βρίσκεται βορειοδυτικά της Μαδρίτης. Τα μεσαιωνικά τείχη, η παλαιά πόλη με εκκλησίες ρομανικού ρυθμού το 1985, εντάχθηκαν στον Κατάλογο Μνημείων Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO.

Η οχυρωματική κατασκευή ξεκίνησε το 1909 όμως το μεγαλύτερο μέρος της ολοκληρώθηκε τον 12^ο αιώνα. Η περιοχή που περικλείει η επιβλητική οχύρωση είναι 31 εκτάρια, με μία περίμετρο 2,516 μέτρα, τα οποία φτάνουν σε πάχος τα 3μέτρα και μέσο ύψος 12 μέτρα. Τα κριτήρια ένταξης της UNESCO είναι τα εξής:

- Κριτήριο III, τα τείχη της πόλης αποτελούν εξαιρετικό παράδειγμα οχυρωματικής μεσαιωνικής αρχιτεκτονικής και η πόλη σε συνδυασμό με τα θρησκευτικά μνημεία

που υπάρχουν εντός και εκτός τειχών θεωρείται σημαντικής αξίας πολιτισμικό μνημείο.

- Κριτήριο IV, η οχυρωματική κατασκευή αποτελεί μοναδικό παράδειγμα οχύρωσης που προέκυψε από τους πολιτισμούς της Βασιλείας της Καστίλης και της μετέπειτα κυριαρχίας από το Βασίλειο του Τολέδο³⁸.

Οι αρχές της Άβιλα οριοθέτησαν μία ζώνη προστασίας ώστε να διασφαλίσουν την εξαιρετική ποιότητα του αστικού ιστού και να επαναπροσδιορίσουν τα τρωτά σημεία του ιδιοκτησιακού καθεστώτος απαγορεύοντας τις τάσεις επέκτασης και μοντερνισμού. Η πόλη το 1982 νομοθετήθηκε ως Ιστορικός Τόπος και τα τείχη ως Εθνικό Μνημείο, ενώ με δύο νομοθετικά εργαλεία θεσπίστηκε το πλάνο διαχείρισης για τον χωροταξικό σχεδιασμό και τον τουρισμό σύμφωνα με τα οποία θα λαμβάνονται οι αποφάσεις για την οικονομία, τον τουρισμό, την μετακίνηση, τον κοινωνικό σχεδιασμό. Επιπλέον πολιτικές που έχουν δρομολογηθεί είναι οι εξής:

- Κέντρο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς εντός του Palacio de los Verdugo, για την έρευνα και την αξιολόγηση του πολιτισμικού προϊόντος.
- Κέντρο ελέγχου της δημόσιας μετακίνησης.
- Εκπαιδευτικά προγράμματα για την ενημέρωση της σημασίας της προστασίας και της διάσωσης της πολιτισμικής κληρονομιάς των νέων από μικρές ηλικίες
- Ειδικό τμήμα ενίσχυσης της πολιτισμικής κληρονομιάς που διαρκώς θα ενημερώνει το πλάνο προστασίας, συντήρησης και καταγραφής των στοιχείων που απαρτίζουν το μνημείο.

³⁸ Old Town of Ávila with its Extra-Muros Churches, Unesco, 1985

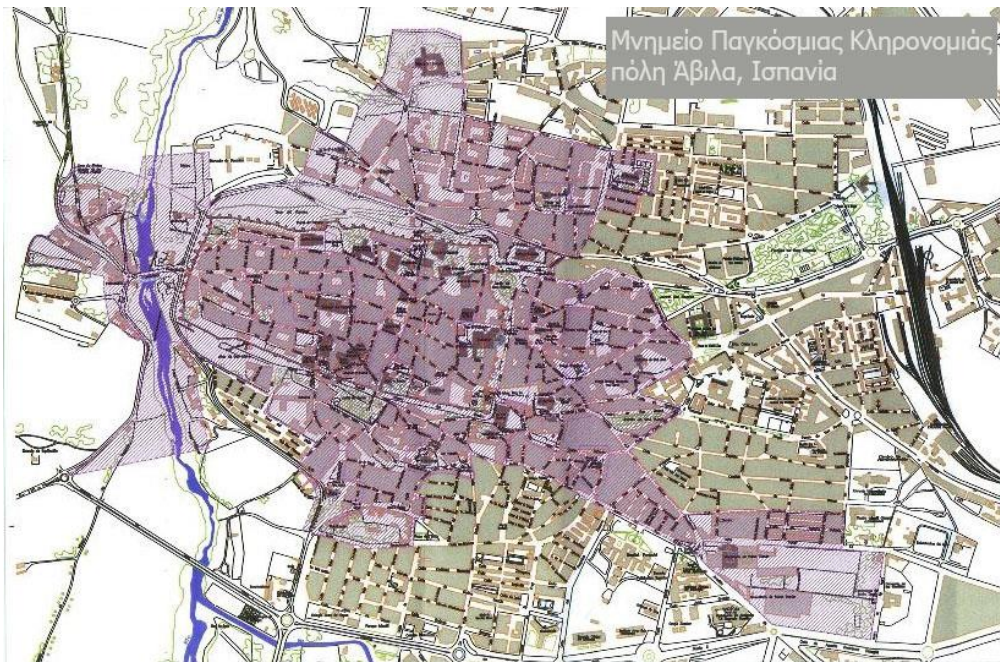
Εικόνα 9: Άβιλα, Ισπανία

Εικόνα 10: Άβιλα, Ισπανία

Εικόνα 11: Άβιλα, Ισπανία

Χάρτης 3 : Άβιλα, Ισπανία, Χάρτης των ορίων της μεταβατικής ζώνης, Ávila (Spain) No 348 rev, UNESCO, 1985

3.5 Τα τείχη της Καρτατζένα, Κολομβία

Η Καρτατζένα είναι πόλη και λιμάνι της βόρειας ακτής της Κολομβίας και αποτελεί την πιο εκτενή οχυρωματική κατασκευή της Νότιας Αμερικής. Ένα σύστημα ζωνών διαιρεί την πόλη σε τρεις γειτονιές. Η οχύρωση κατασκευάστηκε κατά τη διάρκεια των 16^{ου}, 17^{ου} και 18^{ου} αιώνων από τους Ισπανούς, περικλείει μία περιοχή 192.32 εκταρίων και αποτέλεσε σημαντικό εμπορικό λιμάνι της Καραϊβικής. Η πόλη και τα τείχη εντάχθηκαν στον Κατάλογο των Μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO το 1983 και πληρούν τα παρακάτω κριτήρια:

- Κριτήριο IV, τα τείχη της πόλης αποτελούν εξαιρετικό παράδειγμα οχυρωματικής αρχιτεκτονικής του Νέου Κόσμου.
- Κριτήριο VI, η Καρτατζένα με τις Πόλεις της Αβάνα, Σαν Χουάν και Πουέρτο Ρίκο (συγκαταλέγονται στον κατάλογο Μνημείων της UNESCO), αποτέλεσε δρόμο εμπορίου των Δυτικών Ινδών στην εποχή των ανακαλύψεων από τη θάλασσα.

Οι τοπικές αρχές με ένα πλάνο διαχείρισης και νομοθετήσεις ελέγχουν την μετακίνηση (πρόγραμμα Transcaribe-ταχεία μαζική μεταφορά με λεωφορεία συμπιεσμένου φυσικού αερίου) και επιχειρούν να περιορίσουν τις αρνητικές συνέπειες που επιφέρει η ανεξέλεγκτη αστικοποίηση, ο μαζικός τουρισμός και οι εργασίες βυθοκόρησης. Το ιστορικό κέντρο αξιολογήθηκε σε Εθνικό Μνημείο και διαμορφώθηκε ειδικό τμήμα για την προστασία και την διάσωση του ιστορικού κέντρου. Δημιουργήθηκε μια ζώνη προστασίας 304.09 εκταρίων ως 'ζώνη επιρροής' ενώ οι τοπικές αρχές σε συνεργασία με δημόσιους και μη οργανισμούς φροντίζουν για την ακεραιότητα του μνημείου και την ταυτότητα της περιοχής.³⁹

Εικόνα 12: Καρτατζένα, Κολομβία

Εικόνα 13: Καρτατζένα, Κολομβία

³⁹ Port, Fortresses and Group of Monuments, Cartagena, Unesco 2019

Εικόνα 14: Καρτατζένα, Κολομβία

Εικόνα 15: Καρτατζένα, Κολομβία

Χάρτης 4 : Καρτατζένα, Κολομβία, Χάρτης των ορίων ζώνης επιρροής, Cartagena (Colombia) No 285, UNESCO, 1983

3.6 Τα τείχη της Ναντσίνγκ, Κίνα

Η Ναντσίνγκ είναι η πρωτεύουσα της επαρχίας Γιανγκσού της Ανατολικής Κίνας. Η πόλη κατέχει σπουδαία θέση στον πολιτισμό της Κίνας αφού υπήρξε πρωτεύουσα σε διάφορες κινέζικες δυναστείες, βασιλεία και σε δημοκρατικές κυβερνήσεις και αποτελεί το δεύτερο μεγαλύτερο εμπορικό κέντρο στην περιοχή. Το πρώτο οχυρό που ονομαζόταν

Γιετσένγκ κατασκευάστηκε το 495 π.Χ. και περιελάμβανε την παλαιά πόλη. Αργότερα το 473 π.Χ αυτό επεκτάθηκε τμηματικά στα περίχωρα της πόλης Τζουονγκούα.

Η οχυρωματική αρχιτεκτονική με περίμετρο αρχικά 35.267 χλμ., σήμερα 25.09 χλμ. και επιφάνεια 230 τετραγωνικά χλμ., αποτελεί παράδειγμα ανθρώπινης δημιουργίας σε συνδυασμό με το φυσικό τοπίο, αφού οροθετείται με φυσικά βουνά και ποτάμια. Όλα τα τούβλα της κατασκευής φέρουν Κινέζικα σύμβολα σηματοδοτώντας την γνησιότητα και την ακεραιότητα τους. Η αρχαία πόλη κηρύχθηκε ως Πολιτιστικό Μνημείο από την κυβέρνηση το 1988 και μέχρι τον 17^ο αιώνα ήταν η μεγαλύτερη περιτειχισμένη πόλη του κόσμου. Αποτελεί μέρος του Καταλόγου μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς ως Οχύρωση της δυναστείας των Μινγκ και τα κριτήρια ένταξης είναι τα εξής:

- Κριτήριο III, αποτελεί αριστούργημα της ανθρώπινης δημιουργικής διάνοιας
- Κριτήριο IV, τα τείχη της πόλης αποτελούν εξαιρετικό παράδειγμα οχυρωματικής αρχιτεκτονικής της δυναστείας των Μινγκ

Η πόλη είναι γνωστή ως εξαιρετικό παράδειγμα Κινέζικου αστικού σχεδιασμού, ενώ η οχύρωση ως έργο μοναδικής στρατιωτικής άμυνας και παραδοσιακής δεξιοτεχνίας.⁴⁰

Λόγω του εύρους της κατασκευής η προστασία και η διάσωση του πολιτιστικού προϊόντος έχει διαχωρισθεί σε ποικίλα τμήματα που πραγματεύονται την κηπουρική, τον σχεδιασμό, την διοίκηση, τις μεταφορές καθώς και τη διαχείριση του νερού. Το 2014 θεσπίσθηκε το Nanjing City Wall Protection και το αντίστοιχο Κέντρο Διαχείρισης τα οποία ενισχύονται από δημόσιους φορείς και ινστιτούτα ακαδημαϊκής έρευνας, ώστε να ελαχιστοποιήσουν τις επεκτατικές τάσεις που συχνά παρατηρούνταν έως τα όρια του τείχους. Το 2020, η οχυρωματική αρχιτεκτονική εντάχθηκε στο ICOFORT. Το πλάνο διαχείρισης περιλαμβάνει επίσης:

- σχεδιασμό για τον τουρισμό, τον οποίον χρησιμοποιεί ως εργαλείο διάδοσης και μετάδοσης της παράδοσης και του πολιτισμού,
- δημιουργία στο εσωτερικό της πόλης σημείων βιβλίου και ανάγνωσης
- φεστιβάλ όπως το ‘70 μίλια γύρω από την πόλη’, ‘το ανοιξιάτικο φεστιβάλ δίστιχου και ποίησης’ και ‘το 36 αγώνας δρόμου τειχών’
- Ενίσχυση της οπτικής επικοινωνίας με πολυδιάστατες εικόνες που φανερώνουν το παρελθόν της πόλης

⁴⁰ City Walls of the Ming and Qing Dynasties, Unesco, 2008

- Δημιουργία 12μελών επεισοδίων στην τηλεόραση για την ιστορία της Nanjing και προβολή τους σε όλο τον κόσμο και κάποιων επιμέρους ντοκιμαντέρ για την ιστορία των τειχών
- Δημιουργία ενός μουσείου 300 τ.μ. για τα τείχη και την ιστορία τους εντός της πύλης Jiefang
- Νέο μουσείο εκτός τειχών κοντά στην πύλη Zhonghua 12,696 τμ
- Προγράμματα έρευνας και αξιολόγησης του μνημείου όπως ‘ο ρόλος του φυτεμένου περιβάλλοντος στην βιοκλιματική προστασία ενός αρχαίου τείχους’ του τμήματος αρχιτεκτονικής του Νότιου Πανεπιστημίου της πόλης Nanjing⁴¹

Εικόνα 16: Ναντσίνγκ, Κίνα

Εικόνα 17: Ναντσίνγκ, Κίνα

Εικόνα 18: Ναντσίνγκ, Κίνα

Εικόνα 19: Ναντσίνγκ, Κίνα

⁴¹ New Exploration on the Protection of Chinese Military Cultural Heritage, Taking the Practice of Nanjing City Wall Protection and Management Center Since Its Establishment as an Example, Zhou Yuan, 2020

Εικόνα 20: Ναντσίνγκ, Κίνα

Εικόνα 21: Ναντσίνγκ, Κίνα

Εικόνα 22: Ναντσίνγκ, Κίνα

Χάρτης 5 : Ναντσίνγκ, Κίνα

Χάρτης 6 : Ναντσίνγκ, Κίνα

Το πολιτιστικό μνημείο των τειχών της πόλης Ναντσίνγκ στην Κίνα αποτελεί εξαιρετικό παράδειγμα ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς και αναζωογόνησης της τοπικής ανάπτυξης. Το μνημείο είναι ενταγμένο στην καθημερινότητα των χρηστών της πόλης και λειτουργεί ως ένα υπαίθριο μουσείο. Το πλάνο διαχείρισης το οποίο ενισχύεται από τον ρόλο των υπαίθριων δραστηριοτήτων αποδεικνύει την σπουδαιότητα της αντιμετώπισης

του πολιτιστικού προϊόντος ως ένα ενεργό χώρο που ενσωματώνεται στη σύγχρονη εποχή, ώστε να επιτευχθεί ένας μακροπρόθεσμος προγραμματισμός βιώσιμος και ανθεκτικός.

4. Νέα μουσειολογία και Οικομουσεία

4.1 Εννοιολογική προσέγγιση και στόχοι

Η νέα μουσειολογία - la nouvelle muséologie, ξεκίνησε από την Γαλλία και επηρέασε σημαντικά τη μουσειολογία κατά τη δεκαετία του 1980 τονίζοντας τον κοινωνικό ρόλο των μουσείων, τον διεπιστημονικό χαρακτήρα τους, καθώς και νέους τρόπους έκφρασης και επικοινωνίας τους. Οι συλλογές στα νέα είδη μουσείων που ονομάστηκαν οικομουσεία - ecomuseums, σε αντίθεση με το κλασικό μοντέλο βρίσκονταν στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος ενώ παραμένουν στο φυσικό τους περιβάλλον, ως επί τόπου έκθεση, δυναμική συντήρηση, αυτό-συντήρηση, ολιστική συντήρηση. Αυτές οι νέες προτάσεις, στοχεύουν στην αξιοποίηση της τοπικής κληρονομιάς για την αναζωογόνηση της τοπικής ανάπτυξης, αναπτύσσοντας τη συλλογική μνήμη και τη συλλογική ταυτότητα. Τα οικομουσεία αναπτύχθηκαν στην περιφέρεια και προήγαγαν ένα εκτεταμένο πολιτιστικό προϊόν που αποτελούνταν από τοπία, κτίρια, τοπικές καθημερινές συνήθειες και φολκλόρ προσεγγίσεις. Σήμερα τα οικομουσεία, μέσω του κατάλληλα εκπαιδευμένου τεχνικού προσωπικού και των εθελοντών, στοχεύουν στην βελτίωση των 'ταυτοτήτων' και του έξυπνου τόπου *genius loci* και στην εδραίωση της αίσθησης του 'μου ανήκει' στην τοπική κοινωνία. Επίσης ο θεσμός τους επιδιώκει την βελτίωση της ζωής των κατοίκων και των επισκεπτών και στη δημιουργία αειφόρων περιβαλλοντικά φιλικών και δίκαιων οικονομιών.⁴²

Οι τομείς δράσης των Οικομουσείων είναι ο άνθρωπος, το περιβάλλον, η κοινωνικοοικονομική ιστορία, ο λαϊκός πολιτισμός και η βιομηχανική εξέλιξη, ενώ οι βασικές αρχές του θεσμού είναι οι εξής:

- Η διαδραστική και συνεχής συμμετοχή της κοινωνίας
- Η διαχείριση με στόχο την συντήρηση και την αποκατάσταση
- Η αειφόρος ανάπτυξη
- Η συνεργασία όλων των φορέων και η κατεύθυνση προς μία κοινή διαχείριση.

⁴² ICOM Code of ETHICS for Museums, ICOM, 2017

Τα οικομουσεία σε αντίθεση με τα συμπαγή στατικά μουσεία χαρακτηρίζονται από δυναμισμό και ζωντάνια, καθώς η κοινωνία μέσα από την πληροφορία, την εκπαίδευση, την έρευνα και πειραματικές μεθόδους εκπαιδεύεται να αναγνωρίζει την αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς και μέσω του σχεδιασμού φτάνει στη μεταμόρφωση της.

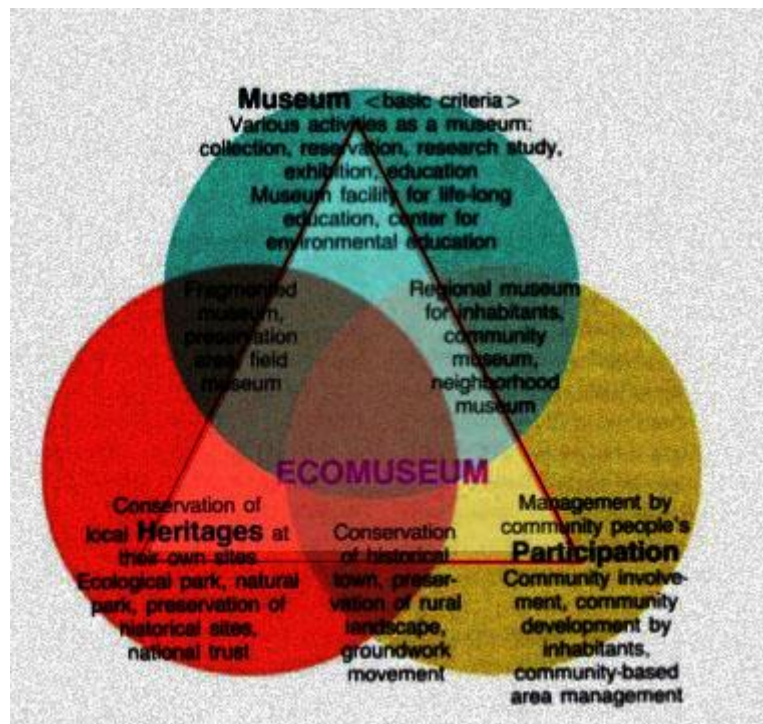
Μέσα στα μουσεία αυτά οι χρήστες εκπαιδεύονται να σέβονται το φυσικό περιβάλλον και την ιστορία και αποκτούν ευθύνες. Στην πραγματικότητα οι χρήστες, μόνιμοι και περιστασιακοί, είναι αυτοί που τα παρέχουν και τα διατηρούν, αφού δίχως την ατομική συμμετοχή η φυσική πολιτιστική κληρονομιά αργοπεθαίνει. Ο θεσμός των οικομουσείων συμβάλει στην αντιμετώπιση των παγκόσμιων κοινωνικών αλλαγών με την κοινωνία να αναγνωρίζει τις διαφορετικές ιστορικές ρίζες και ταυτότητες και παράλληλα να αναπτύσσει νέες ρίζες για τους κατοίκους με διαφορετική προέλευση.⁴³

Οι ανάγκες της τοπικής κοινωνίας για κοινωνική, οικονομική και περιβαλλοντική ανάπτυξη ισορροπούν, μέσω της συμμετοχής, της συνεργασίας και της ενίσχυσης της πολιτιστικής κληρονομιάς. Οι στόχοι της διαχείρισης των οικομουσείων είναι οι παρακάτω:

- Η βελτίωση της πολιτιστικής ετερογένειας του τοπίου
- Η προστασία της μνήμης και της ιστορίας των διαφορετικών κοινωνιών
- Η προστασία του φυσικού και του πολιτιστικού περιβάλλοντος⁴⁴

⁴³ The Ashgate Research Companion to Heritage and Identity, Peter Davis, 2008

⁴⁴ The Display of Intangible Cultural Landscape Based on the Concept of Eco-Museum, Liu, Tan, 2019

Σχήμα 5: το διάγραμμα του οικομουσείου, P. Davis, 1999, Ecomuseums and sence of place

4.2 Τα οικομουσεία στην Κίνα

Στην Κίνα τα οικομουσεία χρησιμοποιήθηκαν από τις διαχειριστικές αρχές ως εκπαιδευτικό εργαλείο για τους κατοίκους ώστε να γνωρίσουν, να καταλάβουν και να αναπτύξουν, το φυσικό πολιτιστικό προϊόν του τόπου τους. Τα πρώτα οικομουσεία αναπτύχθηκαν με μία συνεργασία Νορβηγών Μουσειολόγων και Τοπικών Αρχών και για να διατηρήσουν των πολιτισμό των μειονοτήτων στηρίχθηκαν στις αρχές Liuzhi οι οποίες είναι οι παρακάτω⁴⁵:

- Οι κάτοικοι πρέπει να είναι οι ιδιοκτήτες της κουλτούρας που εκθειάζεται και να έχουν το δικαίωμα να συμμετέχουν και να αξιολογούν τον εαυτό τους
- Ο ορισμός της αξίας της κουλτούρας μπορεί να οριστεί μόνο με τη συμμετοχή της κοινωνίας
- Η κουλτούρα είναι δημοκρατικό αγαθό και διαχειρίζεται με δημοκρατικό τρόπο
- Όταν υπάρχει σύγκρουση τουρισμού με πολιτισμό, ο πολιτισμός προηγείται. Το αυθεντικό προϊόν της κληρονομιάς δεν πωλείται αλλά η παραγωγή του ενδυναμώνεται

⁴⁵ THE COMPARISON OF THE FIRST AND SECOND GENERATION OF CHINESE ECOMUSEUMS, Sabrina Hong Yi

- Οι εφήμερες κερδοσκοπίες καταστρέφουν την κουλτούρα, απαραίτητος ο μακροχρόνιος ολιστικός σχεδιασμός
- Περιβαλλοντική προσέγγιση για την προστασία του πολιτιστικού προϊόντος. Προώθηση στις παραδοσιακές τεχνικές και τα υλικά
- Οι επισκέπτες να αισθάνονται το σεβασμό. Διανομή υλικού κώδικα δεοντολογίας και συμπεριφοράς
- Δεν υπάρχει η βίβλος για τα οικομουσεία, όλα είναι διαφορετικά μεταξύ τους και στηρίζονται στην κουλτούρα και στα βιώματα των κοινωνιών που αντιπροσωπεύουν
- Η κοινωνική ανάπτυξη και ευημερία με ταυτόχρονη προστασία των πολιτιστικών αξιών⁴⁶

4.3 Οικομουσεία και πολιτιστικά τοπία της UNESCO- Τομείς κοινής διαχείρισης

Η διαχειριστική αρχή των οικομουσείων είναι συναφής με αυτή της UNESCO για τα μνημεία παγκόσμιας κληρονομιάς και την αειφόρο ανάπτυξη. Η σύμβαση της UNESCO το 1972 προώθησε το όρο της βιώσιμης ανάπτυξης μέσω της εκμετάλλευσης, της συμμετοχικής διαχείρισης και της συνεργασίας. Τον 21^ο αιώνα τα Ηνωμένα Έθνη με την Ατζέντα 2030, ενίσχυσαν τα διαχειριστικά πλάνα του οργανισμού με την αντίληψη των συμμετοχικών διεργασιών, έτσι η σύμβαση του 1972 θεωρείται πλέον θεμελιώδης για την προώθηση της αειφόρου ανάπτυξης και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των τοπικών κοινωνιών μέσω της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, δίνοντας έμφαση:

- στην περιβαλλοντική διάσταση με την προώθηση σεναρίων που στοχεύουν στην ανοχή, την ευαισθησία και στην πρόληψη
- στην κοινωνική διάσταση, η οποία στηρίζει την συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας και την ισότητα
- στην οικονομική διάσταση, με γνώμονα την ισόρροπη ανάπτυξη, την ενίσχυση των επιχειρήσεων, τον υπεύθυνο τουρισμό, την στήριξη των νέων επενδύσεων που αφορούν την προστασία και την συντήρηση του πολιτιστικού προϊόντος

⁴⁶ Η ολιστική ερμηνεία της πολιτιστικής κληρονομιάς, μέσα στην οποία οι κοινωνίες αντιλαμβάνονται και διαχειρίζονται την κληρονομιά τους με στόχο μία βιώσιμη ανάπτυξη, Instituto Ricerche Economiche E. Sociali (IRES) 2004: Su 2006

- στην διάσταση που αφορά την προώθηση της ειρήνης διασφαλίζοντας την αρχή του σεβασμού και της προστασίας της αξίας του ανθρώπου.

Από την άλλη πλευρά τα οικομυσεία αποτελούν τα κατάλληλα εργαλεία διαχείρισης αφού με διεπιστημονική προσέγγιση ελέγχουν και διασφαλίζουν τη συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας. Τα οικομυσεία έχει αποδειχθεί ότι μπορούν να εφαρμοσθούν με επιτυχία, τόσο σε μελέτες που βρίσκονται υπό ανάπτυξη όσο και σε αυτές που ανακύπτουν λόγω έκτακτων καταστάσεων. Όπως επίσης σε περιοχές που έχουν φτωχά διαρθρωτικά συστήματα και σε περιοχές με οργανωμένα και λειτουργικά.⁴⁷

4.4 Το οικομυσείο στο Σαν Ισίντρο de los Destiladeros στην Κούβα

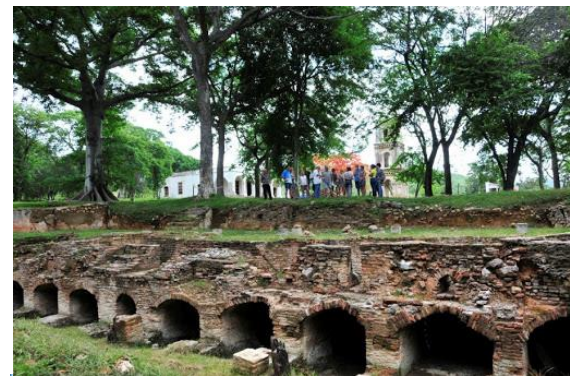
Το οικομυσείο βρίσκεται στην επαρχία Σαν Ισίντρο de los Destiladeros στην Κούβα. Πρόκειται για μία έκταση περίπου 8 εκταρίων όπου τον 18ο αιώνα αποτέλεσε κέντρο παραγωγής και επεξεργασίας ζαχαροκάλαμου με την εργασία σκλάβων, όπου αργότερα εγκαταλείφθηκε και ερειπώθηκε. Το 1988 η πόλη και η κοιλάδα του Σαν Ισίντρο de los Destiladeros, εντάχθηκαν στην Παγκόσμια λίστα πολιτιστικών τοπίων της UNESCO, ενώ το 2013 το Πολυτεχνείο του Μιλάνο με την υποστήριξη κρατικών φορέων και του Πανεπιστημίου της Αβάνα έθεσαν σε εφαρμογή ένα σχέδιο ανάπλασης και αναζωογόνησης, στηριζόμενοι σε μία διεπιστημονική προσέγγιση η οποία προσφέρει μακροχρόνια αποτελέσματα ανάπτυξης. Τα στοιχεία που συνθέτουν το πολιτιστικό τοπίο, όπως το κυρίως κτίριο και ένας μύλος είναι σε καλή κατάσταση και οι ανασκαφικές εργασίες για την αποκατάσταση του τοπίου συνεχίζονται μέχρι τις μέρες μας. Το πλάνο διαχείρισης περιλαμβάνει άξονες προτεραιότητας που αφορούν τη χρήση και τη λειτουργία τους ως μουσείο και την πρόσληψη ανθρώπων της τοπικής κοινωνίας, ώστε να διασφαλίσουν την αίσθηση του 'μου ανήκει' και την κοινωνική συμμετοχή και ευθύνη για την διατήρηση του μνημείου⁴⁸.

⁴⁷ Ecomuseums and cultural landscapes, State of the art and future prospects, Riva, 2017

⁴⁸ San Isidro de Los Destiladeros, World Monuments Fund

Εικόνες 23,24: Σαν Ισίντρο de los Destiladeros, Κούβα

Εικόνες 25,26,27: Σαν Ισίντρο de los Destiladeros, Κούβα

4.5 Το οικομουσείο della Judicaria στην Ιταλία

Το οικομουσείο είναι μέρος της βιόσφαιρας των Δολομιτών- τμήματος των Άλπεων της περιφέρειας του Τρεντίνο και της Λίμνης Γκάρντα. Η έκταση είναι 47,427 εκτάρια. Το οικομουσείο διαφέρει διότι δεν αποτελεί ένα κτίριο ή ένα συγκρότημα κτιρίων, αλλά μία περιοχή. Το πολιτιστικό τοπίο εντάχθηκε το 2009 στα Μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO. Πρόκειται για μία έκταση με ξεχωριστή βιοποικιλότητα, όπου η περιβαλλοντική της ανάπτυξη και η βιωσιμότητα στηρίζεται στα φυσικά αποθέματα και στο σύστημα των δεσμών και των αξιών που έχουν προκύψει από την μοναδική ιστορία του τόπου και από τα ιδιαίτερα περιβαλλοντικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά, υλικά και άυλα της περιοχής.

Το οικομουσείο το 2013 με ποικίλες υποστηρικτικές δράσεις προέβαλε την ενημέρωση και την ευαισθητοποίηση των τοπικών κοινωνιών καθώς και τον ρόλο της UNESCO ως εργαστήριο προώθησης πολιτιστικών τοπίων μέσω της ενεργούς συμμετοχής του πληθυσμού, των τοπικών Ινστιτούτων και Οργανισμών, της επιστημονικής έρευνας και της εκπαίδευσης. Οι αρχές και οι άξονες προτεραιότητας του πλάνου διαχείρισης είναι:

- Η περιβαλλοντική, πολιτιστική και κοινωνική ποιότητα
- Η ενδυνάμωση της πολιτιστικής αξίας της περιοχής
- Η κοινή και συμμετοχική στρατηγική για την ενεργό προστασία και την αειφόρο ανάπτυξη των τοπικών κοινωνιών⁴⁹

⁴⁹ A treasure trove of cultural and natural biodiversity between the Alps and the Mediterranean

Εικόνες 28-37: Οικομουσείο della Judicaria, Ιταλία

Χάρτης 7 : Χάρτης δραστηριοτήτων του Οικομουσειό della Judicaria, Ιταλία

Έχοντας ως στόχο την ανάδειξη του Ενετικού μνημείου των τειχών της πόλης του Ηρακλείου και την επανένταξη του στην καθημερινότητα της πόλης μέσω ενός πλάνου που θα ενισχύει την συμμετοχή του κοινού και θα διασφαλίζει την βιωσιμότητα του μακροπρόθεσμα, προτείνεται η εφαρμογή ενός πλαισίου σχεδιασμού με άξονα της πολιτιστική κληρονομιά, ‘heritage as a vector’ από την Ολλανδική Ατζέντα και ένα διαχειριστικό πλάνο που θα στηρίζεται στο μοντέλο ζώσας πολιτιστικής κληρονομιάς. Η θεωρητική προσέγγιση αφορά την πρόταση μετατροπής του ιστορικού πυρήνα καθώς και του τείχους που τον περικλείει σε οικομουσειό διασφαλίζοντας τον δυναμισμό και τη ζωντάνια του χώρου, ενισχύοντας στους χρήστες την αίσθηση του ‘μου ανήκει’, εκπαιδεύοντας την κοινωνία να αναγνωρίζει την πολιτιστική κληρονομιά και μέσω του σχεδιασμού να τη μεταμορφώνει.

4.6 Νέες τεχνολογίες στην διάχυση της πολιτιστικής κληρονομιάς

Στην εποχή μας τα μουσεία καλούνται να αξιοποιήσουν τις αναδυόμενες τεχνολογίες για να προσφέρουν τη μάθηση και τη διασκέδαση στους επισκέπτες τους και να μπορούν ταυτόχρονα να διασφαλίσουν τη βιωσιμότητα τους. Οι νέες τεχνολογίες ενισχύουν την μαθησιακή εμπειρία του επισκέπτη κυρίως με τη χρήση της εικονικής και της επαυξημένης πραγματικότητας μέσω φορητών συσκευών. Μουσεία όπως το Λούβρο, το Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης της Νέας Υόρκης κ.α. αξιοποιούν την επαυξημένη πραγματικότητα με την προβολή εικόνων από τη συλλογή των μουσείων σε συνδυασμό με λεκτικές ή/και ακουστικές πληροφορίες για το έκθεμα που προβάλλουν. Τα μουσεία,

ως ανοιχτά εργαστήρια, πλέον λειτουργούν ως δίκτυα πολιτισμού τα οποία μέσω της συμμετοχής, της ενσωμάτωσης και του πειραματισμού χτίζουν νέες παραδόσεις τις οποίες μοιράζονται με δημιουργικούς τρόπους.

Σύμφωνα με τον Antonin Arfaud, 1958 το χάσμα ανάμεσα στο νου και στην ύλη γεφυρώνεται μέσω των αισθήσεων ⁵⁰. Η διαδρομή αυτή προς της μεταφυσική εμπειρία προσελκύει κόσμο στα μουσεία, ενώ οδηγεί τον χρήστη στην αποδόμηση της στατικής έκθεσης και του προσφέρει διαφορετικές εμπειρίες.

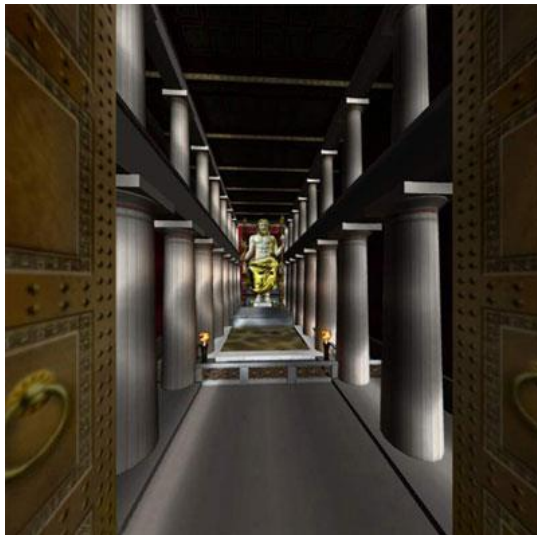
Οι νέες τεχνολογίες θα πρέπει να:

- Ενεργοποιούν τις αισθήσεις και να διεγείρουν την όραση, τον ήχο, την σωματική επαφή και την όσφρηση
- Προσφέρουν αναβίωση της εμπειρία εξαφανίζοντας τον φυσικό χώρο και χρόνο
- Προσαρμόζονται στο φυσικό χώρο και να διαμορφώνουν αρχιτεκτονική δυναμική
- Ενσωματώνουν τον χρήστη στο προϊόν της έκθεσης
- Ενισχύουν τη διαδραστικότητα όχι μόνο με τη οπτικοακουστική πληροφορία αλλά και με την πυροδότηση συναισθημάτων μέσω της συμμετοχής.

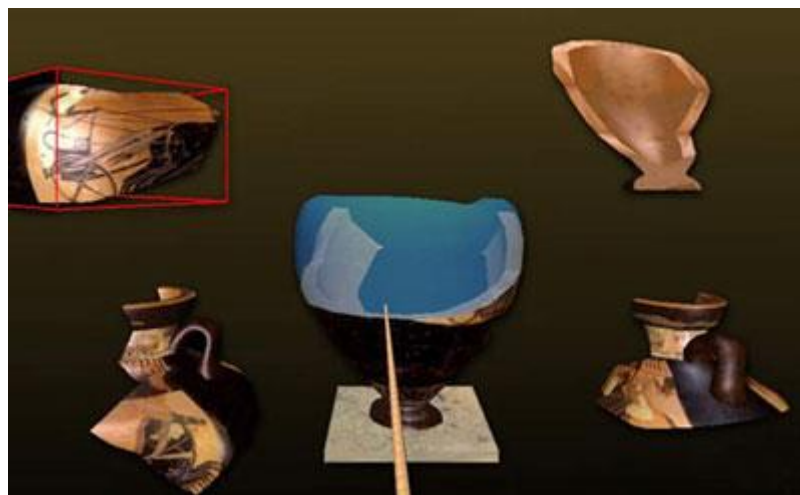

Εικόνα 29: τα VR Headsets σε συνδυασμό με τα εικονικά άκρα δημιουργούν ένα εικονικό κόσμο χρωμάτων, σκίασης, εφέ φωτισμού και surround ήχου για μεγαλύτερη εμπύθιση του χρήστη.

⁵⁰ The Future of Tradition in Museology, Materials for a discussion, Kerstin Smeds, ICOFOM, 2019

Εικόνες 30,31 : πρόγραμμα Εικονικής
Πραγματικότητας "Ο Ναός του Δία στην Ολυμπία"

Εικόνα 32: πρόγραμμα Εικονικής Πραγματικότητας αποκατάσταση αγγείου

Εικόνα 33: πρόγραμμα Εικονικής Πραγματικότητας ο Ναός του Ολυμπίου Διός

Εικόνα 34: Μόνα Λίζα, Λεονάρντο ντα Βίντσι, Μουσείο Λούβρου

Οι σημερινές πόλεις περιλαμβάνουν ποικίλα πολιτισμικά, αστικά, μορφολογικά, δομικά, ακόμα και ιστορικά στοιχεία. Οι πιθανοί αποδέκτες, μόνιμοι κάτοικοι, επισκέπτες αντιμετωπίζουν δυσκολίες ως προς την κατανόηση των σύνθετων αυτών χαρακτηριστικών και εγκλωβίζονται μέσα σε αυτή την ασυνέχεια που διαμορφώνουν. Οι σύγχρονες κινητές ηλεκτρονικές συσκευές στηρίζουν πλέον την κάθε μετακίνηση. Το έξυπνο κινητό ως ένα κινητό εργαλείο επικοινωνεί την σπουδαιότητα ενός πολιτιστικού προϊόντος χωρίς την φυσική παρουσία, ενώ ταυτόχρονα εμπλουτίζει την εμπειρία του χρήστη με τα διαδραστικά εργαλεία και τις τακτικά προηγμένες υπηρεσίες για τη δημιουργία και την κοινή χρήση επιγραμμικού περιεχομένου. Η σύγχρονη εποχή επιβάλλει τη χρήση φορητών συσκευών και το mobile learning (m-learning). Η ανάγκη αυτή έγινε μεγαλύτερη

εν μέσω της πανδημίας του κορωνοϊού, η οποία λειτούργησε ως ευκαιρία για την εργασία, την εκπαίδευση αλλά και τις καθημερινές συναλλαγές μέσω των φορητών συσκευών.

Η ξενάγηση στα μουσεία μέσω ενός κινητού τηλεφώνου ή ενός τάμπλετ μετατρέπεται σε μια ιδιαίτερη διαδραστική εμπειρία. Οι εφαρμογές βασίζονται στο υλικό των έντυπων οδηγιών των μουσείων, ενώ παρέχουν ειδική πληροφόρηση γύρω από τα πιο δημοφιλή θέματα του πολιτισμού. Στόχος τους είναι να συμβάλουν στην ανάπτυξη του τουρισμού προβάλλοντας παράλληλα μέρη από τον πολιτιστικό πλούτο της χώρας.

Ο ψηφιακός χαρακτήρας καθοδηγεί τον επισκέπτη σε εκθέματα βάσει των ενδιαφερόντων του, του μιλάει, του προτείνει να δει ορισμένα αντικείμενα μέσα από την οθόνη, του παρέχει τρισδιάστατα παιχνίδια και του διηγείται παράλληλες ιστορίες.

Με τη χρήση των εφαρμογών των φορητών συσκευών, τα οικομουσεία και στα μουσεία ανοιχτού χώρου μπορούν να γίνουν πιο συμμετοχικά και ελκυστικά ενώ προσφέρουν στο χρήστη:

- εύκολη εύρεση πληροφοριών,
- σύστημα Διαχείρισης Ψηφιακών Συλλογών
- Ψηφιακή Έκθεση/Εκθετήριο, χωροχρονική απεικόνιση των εκθεμάτων αλλά και της διαδρομής του στο χάρτη,
- χρήση παιχνιδιών-γρίφων,
- επιβράβευση της επίσκεψης στο μουσείο με πόντους εξαργύρωσης κάνοντας την επίσκεψη πιο ελκυστική,
- καλλιέργεια ενδιαφέροντος για την ιστορία και τον πολιτισμό, ειδικά στους νέους και θα ενίσχυε σημαντικά τις δραστηριότητες του μουσείου.

Επίσης, ο πρέπει να έχει κατεύθυνση και βάθος, και να περικλείει τον χρήστη (το λεγόμενο) ώστε να κάνει την ακουστική εμπειρία εξίσου πειστική.

5. Ανάδειξη και αξιοποίηση της ενετικής οχύρωσης του Ηρακλείου Κρήτης

5.1 Ιστορική αναδρομή-Κρήτη και κατακτητές

Η πόλη του Ηρακλείου αποτελεί την μεγαλύτερη πόλη της Κρήτης. Βρίσκεται στην βόρεια ακτή του νησιού και βρέχεται από το Κρητικό πέλαγος.

Σύμφωνα με την ελληνική μυθολογία ο Δίας, πατέρας των θεών, ερωτεύτηκε την νεαρή και όμορφη Ευρώπη και την έφερε στην Κρήτη. Καρπός του έρωτας τους ήταν ο Βασιλιάς Μίνωας. Κατά την βασιλεία του Μίνωα άκμασε ο Μινωικός πολιτισμός, με κέντρο την πόλη της Κνωσσού και λιμάνι το Ηράκλειο. Το Ηράκλειο πήρε το όνομα του από τον Ηρακλή ο οποίος ήρθε στο νησί για να σκοτώσει τον άγριο ταύρο και να ολοκληρώσει τον έβδομο από του δώδεκα άθλους του. Μετά την καταστροφή του Μινωικού πολιτισμού το νησί αποτέλεσε πόλος έλξης των κατακτητών ενώ έχουν γίνει ιστορικές αναφορές για τις εξής περιόδους:

- Την Ρωμαϊκή περίοδο, καθώς το νησί αποτέλεσε πρόκληση για τη Ρωμαϊκή αυτοκρατορία. Το 69 π.Χ. έπεσε στα χέρια των Ρωμαίων και έγινε Ρωμαϊκή επαρχία μέχρι το 369 μ.Χ.
- Την πρώτη περίοδο της Βυζαντινής διακυβέρνησης η οποία διήρκεσε από το 395 μ.Χ. μέχρι το 824 μ.Χ. και αποτέλεσε επαρχία της Αυτοκρατορίας. Στο νησί εξαπλώθηκε ο Χριστιανισμός και χτίστηκαν υπέροχες εκκλησίες, κυρίως βασιλικές.
- Τον 9^ο αιώνα το νησί κατακτήθηκε από τους Άραβες, οι οποίοι ίδρυσαν στη θέση του Ηρακλείου μία πόλη την οποία περιέβαλλε τάφος (Χάνδακας) από την οποία πήρε και όνομα της, Rabdh al Khandak (Κάστρο του χάνδακος).
- Τον 10^ο αιώνα και μέχρι την αρχή του 13^{ου} αιώνα, το νησί ήταν και πάλι κάτω από την κυριαρχία των Βυζαντινών. Ο στρατηγός του Βυζαντίου, Νικηφόρος Φωκάς απελευθέρωσε την Κρήτη από την Αραβική κατοχή. Ο Χριστιανισμός άνθισε και πάλι, το Ηράκλειο έγινε έδρα του αρχιεπισκόπου και εγκαταστάθηκαν στο νησί οικογένειες ευγενών του Βυζαντίου καθώς και πολλοί στρατιώτες, οι οποίοι έχτισαν νέα χωριά.
- Κατά τη διάρκεια του 14^{ου} αιώνα, η πόλη έπεσε στα χέρια των Βενετών. Η Ενετική περίοδος διήρκεσε τεσσαρισημίσι αιώνες. Η πόλη έκανε μεγάλη πρόοδο

στην ανάπτυξη τομέων εμπορίου, αρχιτεκτονικής, λογοτεχνίας και τέχνης. Οι χαμηλότερες και οι μεσαίες βαθμίδες εκπαίδευσης διαμορφώθηκαν και αναβαθμίστηκαν σύμφωνα με το πρότυπο της Βενετίας. Η πόλη θύμιζε Βενετική Μεσογειακή πόλη καθώς τα κτίρια, τα κάστρα, τα λιμάνια και οι εκκλησίες σχεδιάστηκαν από Ιταλούς αρχιτέκτονες. Προς το τέλος του 16^{ου} αιώνα, κάτω από την απειλή της Τουρκικής εισβολής κτίστηκε το «Μεγάλο Κάστρο», το οχυρό του Ηρακλείου που διατηρείται ως σήμερα.

- Η Τουρκική κατοχή άρχισε το 1645 και όλη η Κρήτη, εκτός το Ηράκλειο έπεσε στα χέρια των Τούρκων. Μετά από πολιορκία που κράτησε εικοσιένα χρόνια το 1669 το Ηράκλειο παραδόθηκε. Η καταστροφή που ακολούθησε την κατάκτηση ήταν μεγάλη. Πολλές Εκκλησίες λεηλατήθηκαν και μετατράπηκαν σε τζαμιά, δρόμοι και σπίτια καταστράφηκαν και πολλοί κάτοικοι του νησιού μετανάστευσαν. Οι Τούρκοι επήκοοι έφτασαν στο νησί, ο χριστιανικός πληθυσμός συρρικνώθηκε, ενώ επιβλήθηκαν υψηλοί φόροι, αγρότες έγιναν δουλοπάροικοι και η ιδιωτική ιδιοκτησία κατασχέθηκε. Μετά την Ελληνική Επανάσταση και την ίδρυση του Ελληνικού Κράτους, η Κρήτη ήταν η μοναδική περιοχή που συνέχιζε να βρίσκεται υπό κατοχή. Είχε περάσει στα χέρια των Αιγυπτίων μετά την παραχώρηση της από τους Τούρκους. Η Κρητική Επανάσταση ξέσπασε το 1866 και το 1898, με την βοήθεια των Μεγάλων Δυνάμεων (Βρετανία, Γαλλία, Ιταλία και Ρωσία) εκδιώχτηκαν οι κατακτητές, διακηρύχτηκε η ανεξαρτησία της Κρητικής Δημοκρατίας, ενώ η ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα πραγματοποιήθηκε το 1913.
- Στην Ελλάδα η Γερμανική κατοχή κράτησε περίπου τέσσερα χρόνια, ενώ οι Γερμανοί εγκατέλειψαν το νησί ένα χρόνο αργότερα, τον Ιούνιο του 1945.

Η πόλη του Ηρακλείου, όμορφη και πολυσύνθετη, αποτελούσε επί αιώνες το μήλο της έριδος των κραταιών του μεσαίωνα και των νεότερων χρόνων της Ευρώπης και της Ανατολής. Γνώρισε πολλούς κατακτητές και εποχές ακμής και παρακμής, οι οποίες εναλλάχθηκαν αρκετές φορές αφήνοντας τα σημάδια στη φυσιογνωμία της. Είναι γνωστή στους ντόπιους ως Κάστρο, Χάνδακας ή Χάνδαξ, Μεγάλο Κάστρο, Κάντια, Ηράκλειο, τα ονόματα που δόθηκαν στην πόλη από τους κατακτητές που γνώρισε το νησί ανά περιόδους. Πλούσιο σε μνημεία, μεγάλα αρχοντικά και θαυμαστές εκκλησίες, το Ηράκλειο χαρακτηρίζεται από πολυπολιτισμικότητα, αναδίδει το άρωμα μιας παλιάς

εποχής στους επισκέπτες του και αναμοχλεύει μνήμες περασμένων αιώνων στους ντόπιους.

5.2 Γενικά και διοικητικά στοιχεία Ηρακλείου

Το Ηράκλειο αποτελεί έδρα της Αποκεντρωμένης Διοίκησης και Περιφέρειας Κρήτης, και της Εκκλησίας της Κρήτης. Ο πληθυσμός της πόλης ανέρχεται στους 140.730 κατοίκους (απογραφή 2011), ενώ οι κύριοι οικονομικοί τομείς είναι ο τουρισμός, η γεωργία και το εμπόριο. Η πόλη διαθέτει βιομηχανική ζώνη, τέσσερα χιλιόμετρα νοτιοανατολικά του κέντρου, ένα από τα μεγαλύτερα σήμερα σε κίνηση αεροδρόμια της Ελλάδας καθώς και λιμάνι με πυκνή ακτοπλοϊκή συγκοινωνία με την υπόλοιπη Ελλάδα και το εξωτερικό, το οποίο λειτουργεί ως εμπορευματικό και επιβατικό λιμάνι⁵¹. Σύμφωνα με το Ρυθμιστικό σχέδιο Ηρακλείου αποτελεί κύριο πόλο ανάπτυξης της Κρήτης και χαρακτηρίζεται ως πρωτεύοντας εθνικός πόλος διαπεριφερειακής ακτινοβολίας.

Με αναφορά στον υπερτοπικό, διεθνή και διαπεριφερειακό ρόλο των αστικών κέντρων, το Ηράκλειο αποτελεί αστικό κέντρο με Πανεπιστημιακά και Ερευνητικά Ιδρύματα με άξονα την έρευνα –τεχνολογία και τον πολιτισμό και πόλο διεθνούς, ευρωπαϊκής και διαπεριφερειακής Ακτινοβολίας.⁵²

Σύμφωνα με το ΡΣΗ, οι βασικοί άξονες των αστικών πολιτικών που πρέπει να προωθηθούν είναι:

- η ανταγωνιστικότητα και παραγωγικότητα του αστικού συστήματος,
- η συμπληρωματικότητα και η συνεργασία των πόλεων,
- η ανάδειξη της πολιτιστικής ταυτότητας της πόλης με προοπτικές και δυνατότητες αειφόρου ανάπτυξης,
- η αναβάθμιση του αστικού περιβάλλοντος με την ταυτόχρονη βελτίωση και εκσυγχρονισμό του οικονομικού συστήματος,
- Η κοινωνική συνοχή και η προώθηση της ισότητας, της κοινωνικής ένταξης και της αναζωογόνησης των αστικών περιοχών,
- η περιβαλλοντική αναβάθμιση – ποιότητα ζωής, με την προώθηση μεθόδων αντιμετώπισης της ατμοσφαιρικής ρύπανσης, αειφόρες μεταφορές, στέγαση, πράσινες υποδομές, πράσινες γειτονιές,

⁵¹ Ηράκλειο Κρήτης, Βικιπαίδεια, 9 Μαΐου 2021 (Τελευταία τροποποίηση)

⁵² Ρυθμιστικό Σχέδιο και Πρόγραμμα Προστασίας Περιβάλλοντος Οικιστικού Συγκροτήματος Ηρακλείου ΣΤΑΔΙΟ Β1, Περιφέρεια Κρήτης, 2012

Το Ηράκλειο διαθέτει υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης. Στον τομέα της εκπαίδευσης βρίσκονται οι Σχολές Θετικών Επιστημών και Επιστημών Υγείας του Πανεπιστημίου Κρήτης ενώ οι Ερευνητικές Δομές που λειτουργούν στην πόλη είναι οι εξής:

- Ίδρυμα Τεχνολογίας Έρευνας (Ι.Τ.Ε.), το οποίο ενισχύει τον τομέα της τεχνολογίας κα της βιοτεχνολογία, ενώ συνεισφέρει στην προσέλκυση επιχειρήσεων με καινοτόμες τεχνολογίες,
- το Ινστιτούτο Θαλάσσιας Βιολογίας, Βιοτεχνολογίας και Υδατοκαλλιεργειών (Ι.ΘΑ.Β.Β.ΥΚ), το οποίο αποτελεί ένα από τα τρία ινστιτούτα του Ελληνικού Κέντρου Θαλάσσιων Ερευνών (ΕΛΚΕΘΕ). Στις εγκαταστάσεις του στεγάζονται ερευνητικά εργαστήρια και διοικητικές υπηρεσίες, υπερσύγχρονες εγκαταστάσεις ιχθυοκαλλιεργειών καθώς και το Ενυδρείο Κρήτης.

5.3 Οικονομική ανάπτυξη και απασχόληση

Οι κύριοι οικονομικοί τομείς της πόλης του Ηρακλείου είναι ο τουρισμός, η γεωργία, το εμπόριο και η βιομηχανία-βιοτεχνία-μεταποίηση. Αποτελεί την πρωτεύουσα και το οικονομικό κέντρο του νησιού, όπου κατά την διάρκεια της θερινής περιόδου δέχεται εκατοντάδες χιλιάδες επισκέπτες. Σύμφωνα με το ΡΣΗ (2012), το 50% σχεδόν του οικονομικά ενεργού πληθυσμού βρίσκεται στη Δ.Ε. Ηρακλείου, ενώ το 64,2% του πληθυσμού του απασχολείται στον τριτογενή τομέα, το 3,7% απασχολείται στον πρωτογενή και το 16,5% στον δευτερογενή τομέα. Η πόλη διαθέτει Βιομηχανική Περιοχή η οποία βρίσκεται σε περιαστικό χώρο, 4 χιλιόμετρα νοτιοανατολικά του κέντρου και έχει προταθεί η ίδρυση Βιοτεχνικού Πάρκου.

5.4 Οικιστική ανάπτυξη, χρήσεις γης και φυσικό-πολιτιστικό περιβάλλον πολεοδομικού κέντρου

Η πόλη του Ηρακλείου χαρακτηρίζεται από τον εξαιρετικά πυκνό πολεοδομικό ιστό κυρίως στο εντός των ορίων των τειχών τμήμα της, την έλλειψη χώρων πρασίνου, την άναρχη ανάπτυξη και τις ασύμβατες μεταξύ τους χρήσεις. Οι κεντρικές λειτουργίες της πόλης διαχέονται σε διάφορες περιοχές εντός και εκτός της παλιάς πόλης και διαμορφώνουν μία πολυκεντρική οργάνωση περιφερειακής εμβέλειας και φαινόμενα της ανεξέλεγκτης διάχυσης και κυκλοφοριακής συμφόρησης. Το πολεοδομικό κέντρο περιλαμβάνει υποβαθμισμένους πυρήνες, που διατηρούν ωστόσο τον παραδοσιακό πολεοδομικό ιστό παρά τα θεσμοθετημένα σύγχρονα ρυμοτομικά σχέδια.

Οι οριοθετημένοι χώροι πρασίνου της πόλης βρίσκονται στα Ενετικά Τείχη, πάνω και σε επαφή με αυτά ενώ κάποιοι μικρής έκτασης χώροι διάσπαρτοι και περιορισμένοι λόγω αδυναμίας από το Δήμο να απαλλοτριωθούν βρίσκονται εντός της πόλης.

Το ιστορικό κέντρο του Ηρακλείου παρουσιάζει ιδιαίτερα σημαντικό απόθεμα μνημείων, όπως το Ενετικό Φρούριο Κούλες στην είσοδο του ενετικού λιμανιού, τα οχυρωματικά Τείχη της πόλεως. Η πόλη διαθέτει το Αρχαιολογικό μουσείο, το Ιστορικό μουσείο, το μουσείο Μάχης Κρήτης, το μουσείο Εικαστικών Τεχνών, το μουσείο Αγίας Αικατερίνης του Σινά και το μουσείο Φυσικής Ιστορίας. Εντός της παλιάς πόλης βρίσκονται πολλά μνημεία διαφορετικών περιόδων όπως:

- η Λότζια πρώην Λέσχη του Δούκα και των αξιωματούχων της Κρήτης που στεγάζει σήμερα το Δημοτικό Συμβούλιο και Υπηρεσίες του Δήμου,
- η βασιλική του Αγίου Μάρκου πρώην καθεδρικός Ναός της Κρήτης που στεγάζει την Δημοτική Πινακοθήκη Ηρακλείου
- το χαρακτηριστικό σιντριβάνι της πόλης, η Κρήνη του Μοροζίνη που πρόσφερε νερό στην μεγάλη πολιτεία
- το Μεσαιωνικό Μοναστήρι της Αγίας Αικατερίνης, το παλιό Κρητικό Πανεπιστήμιο του Μεσαίωνα όπου σήμερα στεγάζει μία πλούσια και σπουδαία συλλογή πινάκων της Κρητικής Αγιογραφίας.
- τον Μητροπολιτικό Ναό του Αγίου Μηνά, που είναι ο προστάτης Άγιος του Ηρακλείου και τη μικρή εκκλησία του Αγίου Μηνά
- την Μονή Αγίου Πέτρου και Παύλου, η οποία ανήκε στο τάγμα των Δομινικανών και ήταν η μεγαλύτερη λατινική εκκλησία της πόλης. Σήμερα αναστηλώνεται, ενώ μετά την αποπεράτωση των εργασιών, ο ιερός χώρος θα χρησιμοποιηθεί ως επετειακός Ναός και τόπος διεξαγωγής διεθνών διορθοδόξων, διαχριστιανικών και διαθρησκευτικών συναντήσεων.
- πλήθος διατηρητέων κτιρίων, καθώς και αξιόλογων παλαιών βιομηχανικών-βιοτεχνικών κτιρίων.

Εικόνα 35: η Λότζια

Εικόνα 36: η Λότζια

Εικόνα 37: η Λότζια

Εικόνα 38,39: η βασιλική του Αγίου Μάρκου

Εικόνα 40: σιντριβάνι της πόλης, Κρήνη του Μοροζίνη

Εικόνα 41: η Αγία Αικατερίνη

Εικόνα 42: ο μικρός και μεγάλος Ναός του Αγίου Μηνά

Εικόνες 43,44,45: η Μονή Αγίου Πέτρου και Παύλου

Εικόνα 46: το Καπνοκοπήριο

Εικόνα 47: Ιταλική Αρχαιολογική Σχολή (κονάκι Μιρτζά Εφέντη)

Εικόνα 48: το Κτίριο Ιστορικού Μουσείου

Εικόνα 49: το Κτίριο «Εφκάφι»

Εικόνα 50: το Κτίριο ιδιοκτησίας Φ. Χατζηδάκη

Εικόνα 51: το Κτίριο «Bon Marche»

Εικόνα 52: το Κτίριο ιδιοκτησίας
Καληωράκη

Εικόνα 53: Αρχοντικό του Μπέη
Σεκεριά

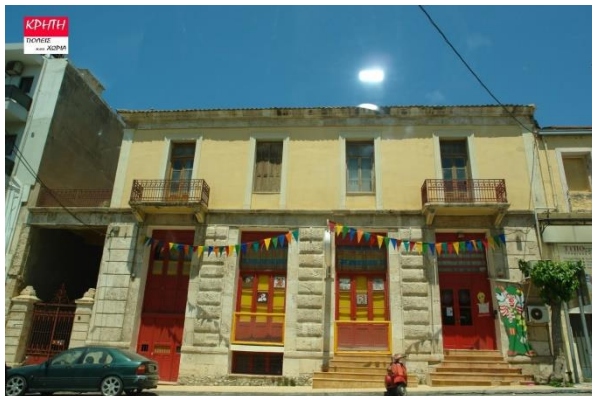
Εικόνα 54: Κτίριο ιδιοκτησίας
Τσαχάκη

Εικόνα 55: Κτίριο «Μαυράκη»

Εικόνα 56: Οικία Χρονάκη

Εικόνες 57,58,59,60: Διατηρητέα νεότερα μνημεία της πόλης του Ηρακλείου

Κατά το τέλος του 19ου αιώνα και τις αρχές του 20ου, κατασκευάστηκαν πολλές βιοτεχνίες, εργοστάσια και αποθήκες όπου γίνονταν η επεξεργασία και η αποθήκευση των κύριων αγροτικών προϊόντων του νομού (σταφίδα, κρασί, λάδι, σαπούνι και οινόπνευμα) και απασχολούσαν κυρίως τους κατοίκους της περιοχής.

Το 1996 το ΤΕΕ/TAK σύστησε μία ομάδα εργασίας για την «Καταγραφή και αξιολόγηση των παλαιών βιοτεχνικών – βιομηχανικών κτιρίων στην Ανατολική Κρήτη και διερεύνηση αξιοποίησής τους σε νέες χρήσεις». Η ομάδα κατέγραψε οκτώ κτίρια τα οποία βρίσκονται εντός και εκτός των τειχών στο παραλιακό μέτωπο και έχει προταθεί να διεξαχθεί Πανελλήνιος Αρχιτεκτονικός Διαγωνισμός και αυτά είναι τα εξής:

- το Καπνοκοπήριο, κηρυγμένο από το 1947
- το εργοστάσιο Καστρινάκη κηρυγμένο από το 97
- το Συγκρότημα «Αθηνά κηρυγμένο από το 2002)
- η παλιά Ηλεκτρική κηρυγμένο από το 1994
- οι Αλευρόμυλοι κηρυγμένο από το 2006
- το Σαπωνοποιείο κατεδαφίστηκε πλήρως
- το Μαρμαράδικο κατεδαφίστηκε πλήρως
- τα Ταμπακαριά κατεδαφίστηκε ένα μεγάλο μέρος τους

Στόχος του διαγωνισμού είναι να εφαρμοστούν μελέτες για τη διατήρηση της ιστορικής μνήμης με τη διάσωση των κτιρίων και την προσαρμογή τους σε νέες χρήσεις. Ταυτόχρονα εμπόδιο σε αυτό το εγχείρημα αποτελεί η απροθυμία των ιδιωτών να διατηρήσουν κτίρια που βρίσκονται σε περιοχές με υψηλές αξίες γης όπου η μέγιστη εκμετάλλευση των γηπέδων είναι πρόκληση. Υποχρεωτική πολιτική της δημοτικής αρχής αποτελεί η δημιουργία κινήτρων και η εξασφάλιση αποζημιώσεων από την πολιτεία καθώς και η καλλιέργεια μέσω της ενημέρωσης της κουλτούρας διατήρησης και της προστασίας και ανάδειξης του πολιτιστικού προϊόντος.

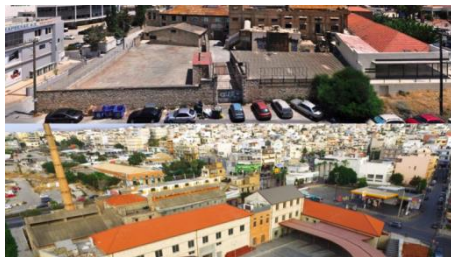
Άλλα βιομηχανικά κτίρια που δεν έχουν συμπεριληφθεί στον κατάλογο του TEE/TAK είναι:

- Το συγκρότημα κτιρίων στην αρχή της Αρχιεπισκόπου Μακαρίου και άλλα κτίρια στον ίδιο δρόμο (η Μελέτη για την Παλιά Πόλη προτείνει να διατηρηθούν)
- Μικρότερα εργοστάσια, στη γειτονιά της Αγ. Τριάδας, μεταξύ των οποίων το εργοστάσιο Μακράκη που χαρακτηρίστηκε διατηρητέο και στεγάζει την αποθήκη του Συνεταιρισμού των Φαρμακοποιών Κρήτης
- το Ελαιουργείο Σαββάκη στην οδό Σαβαθιανών (προτείνεται η διατήρηση)
- το Σταφιδεργοστάσιο στην οδό Στρ. Φαϊτάκη (προτείνεται η διατήρηση)
- Το σταφιδεργοστάσιο της ΚΣΟΣ (1935)
- Το εργοστάσιο στην περιοχή Τάλως
- Το σταφιδεργοστάσιο Διαλυνά, στις οδούς Αγίου Τίτου και Ιδομενέως (έχει κατεδαφιστεί)
- Το βιομηχανικό συγκρότημα στην οδό Ικάρου ανατολικότερα του συγκροτήματος Αθηνά

Η ανάδειξη του χαρακτήρα της πόλης συνδέεται με την ανάδειξη και τη διατήρηση των βιομηχανικών κτιρίων όπου αναπτύχθηκε η μεταποιητική δραστηριότητα.

Εικόνες 61,62: εργοστάσιο Καστρινάκη

Εικόνες 63,64: Συγκρότημα «Αθηνά»

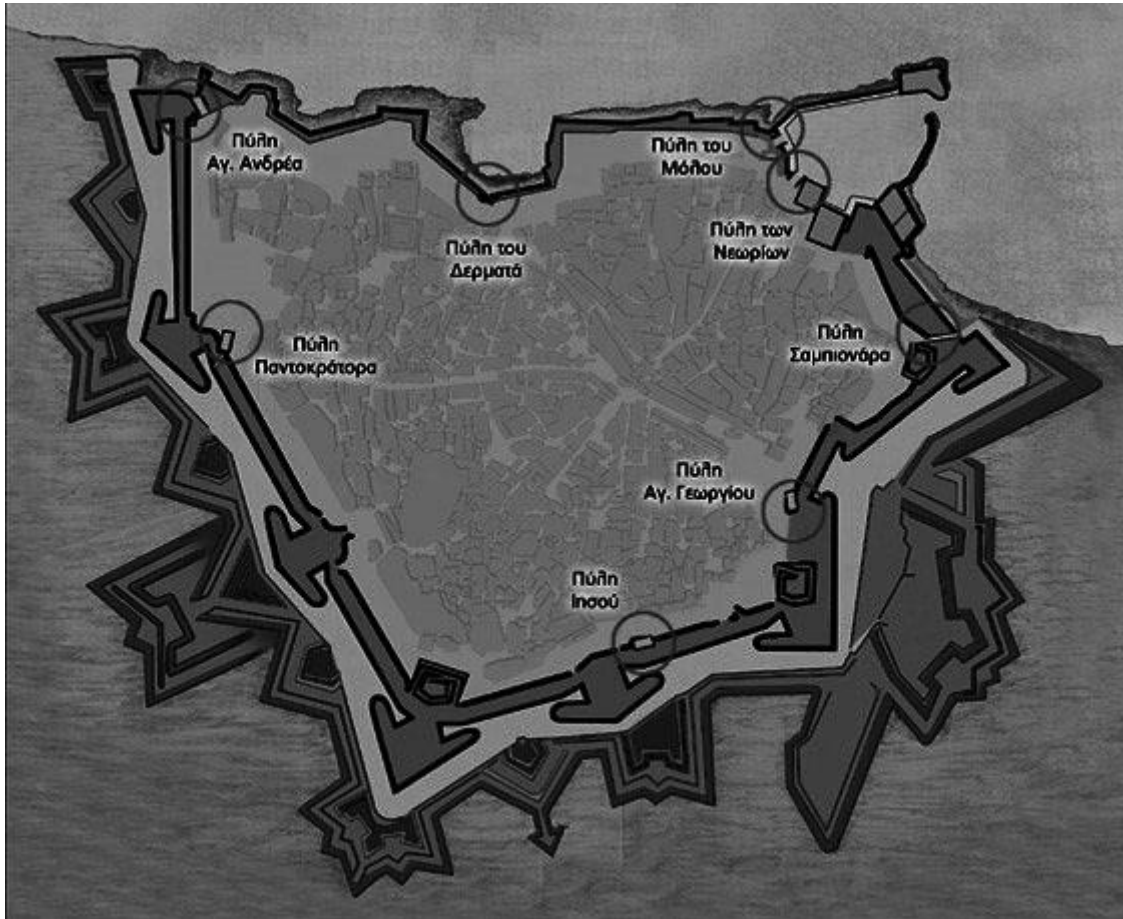
5.5 Τα Ενετικά Τείχη

Τα Ενετικά Τείχη της περιόδου της Ενετοκρατίας παρουσιάζουν την πιο εξελιγμένη εκδοχή της οχυρωματικής τέχνης, άρχισαν να κατασκευάζονται στα 1462 και η οικοδόμησή τους διήρκεσε σχεδόν ως την άλωσή τους μετά την εικοσαετή πολιορκία από το στρατό της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Αποτελούν το μεγαλύτερο και καλύτερα σωζόμενο Μνημείο Οχυρωματικής Αρχιτεκτονικής της Ανατολικής Μεσογείου. Τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει εργασίες αποκατάστασης, ανάδειξης και επαναχρησιμοποίησής του μνημείου και πρόταση του Δήμου να χαρακτηριστεί ως Μνημείο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO.

Αξιοσημείωτες πύλες του μνημείου είναι οι εξής:

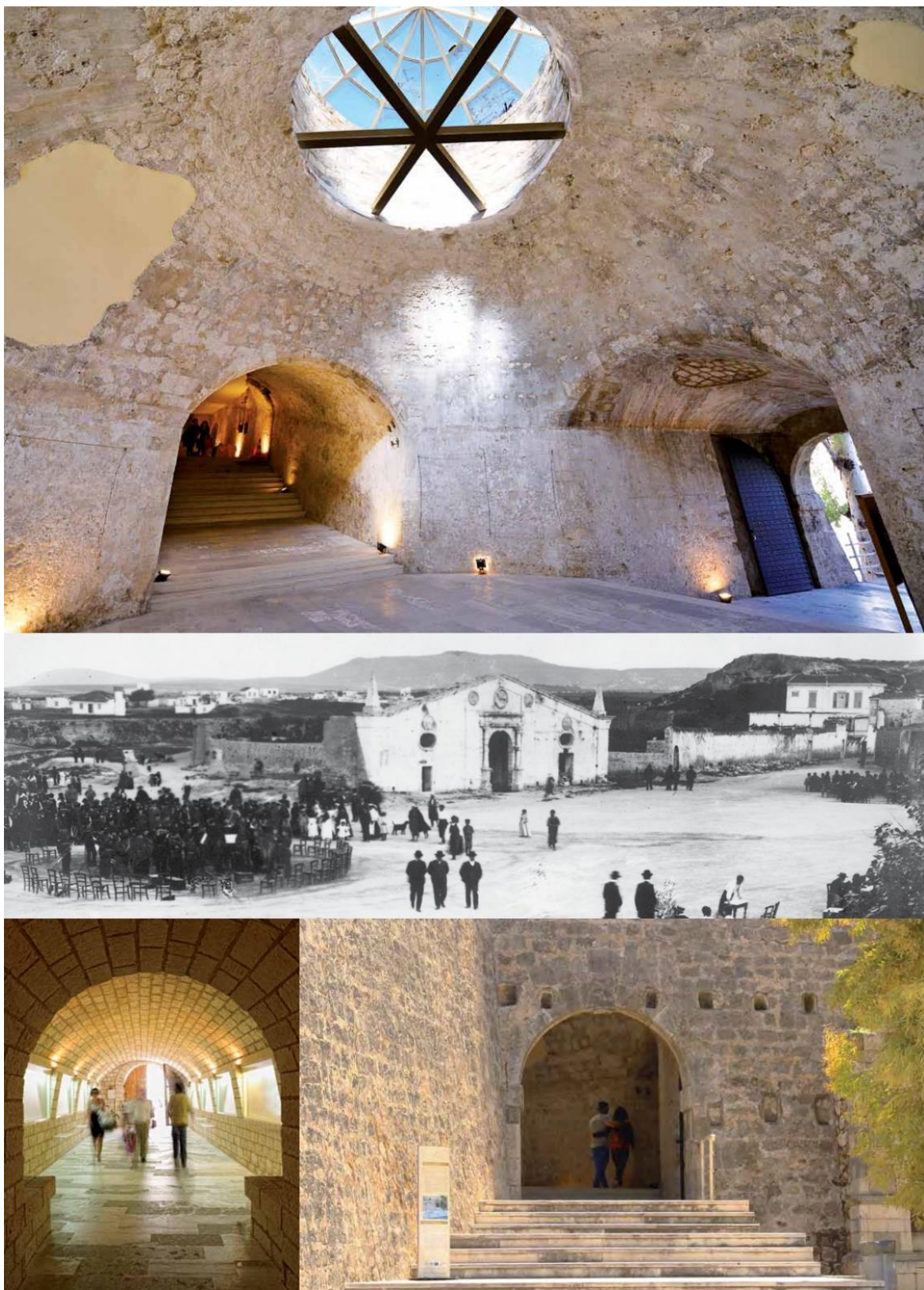
- Η πύλη του Αγ. Γεωργίου
- Η πύλη του Ιησού
- Η πύλη του παντοκράτορα
- Η βόρεια Βηθλεέμ, όπου φιλοξενείται η έκθεση του Ελ Γκρέκο

- Η νότια Βηθλεέμ, όπου λειτουργεί ως δημοτικός θερινός κινηματογράφος
- Η πύλη Σαμπιονάρα, η πύλη της άμμου
- Η νοτιοανατολική Μαρτινέγκο ή Μακάσι, η πύλη της Μνήμης
- Η Βιτούρι, που χρησιμοποιείται ως εκθεσιακός χώρος και ως πέρασμα
- Η πύλη που συνέδεε την ξηρά με τη θάλασσα, του Δερματά⁵³.

Χάρτης 5: Χάρτης οχυρωματικού μνημείου Ηρακλείου

⁵³ Δήμος Ηρακλείου, ο τόπος μας, το Ηράκλειο, διαδρομές στην πόλη, 2021

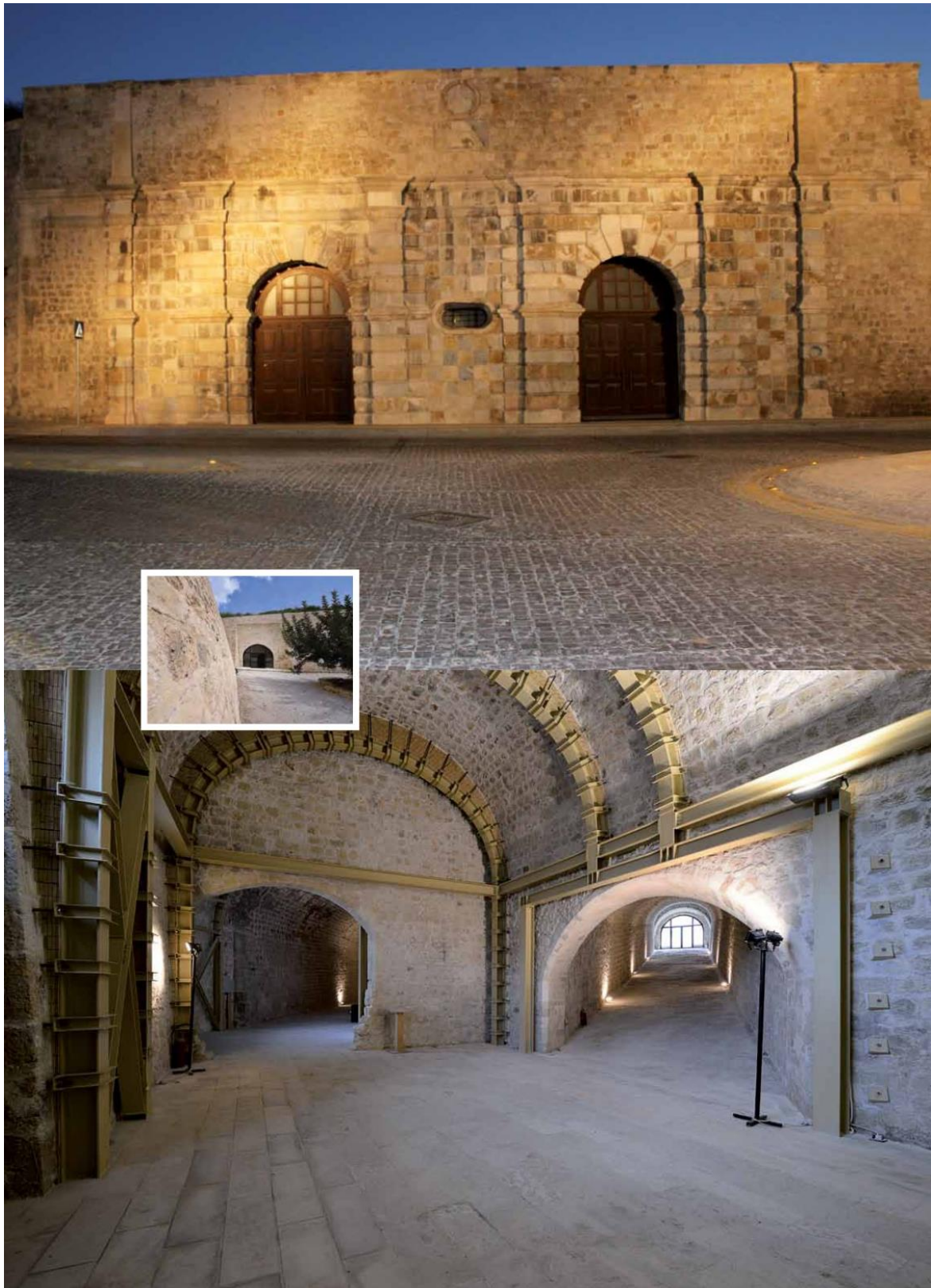
Εικόνα 65: Η πύλη του Αγίου Γεωργίου

Εικόνα 66: Η πύλη του Ιησού

Εικόνα 67: Η πύλη του Ιησού

Εικόνα 68: Η πύλη του Παντοκράτορα

Εικόνες 69,70 : Η πύλη της Βηθλεέμ

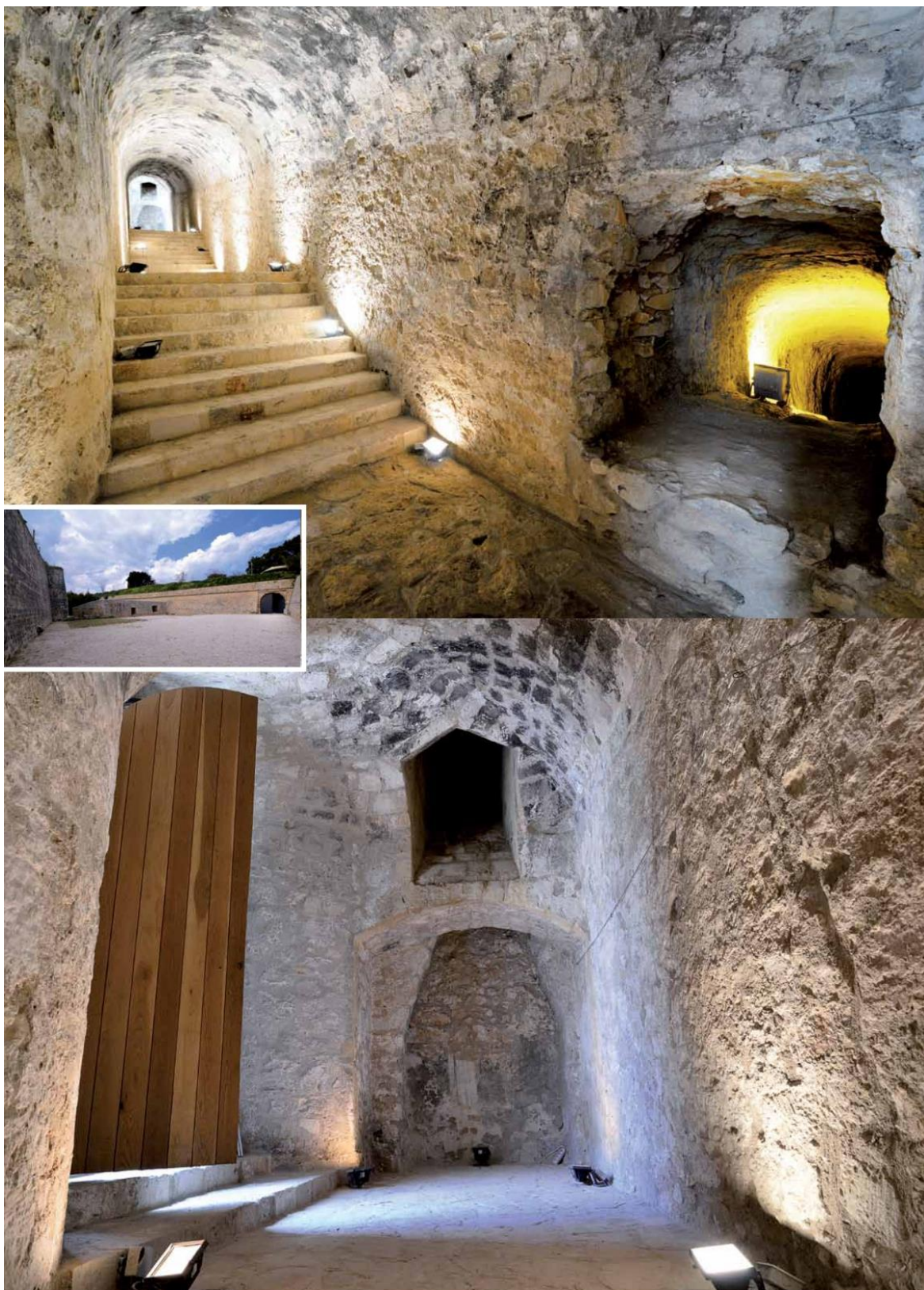

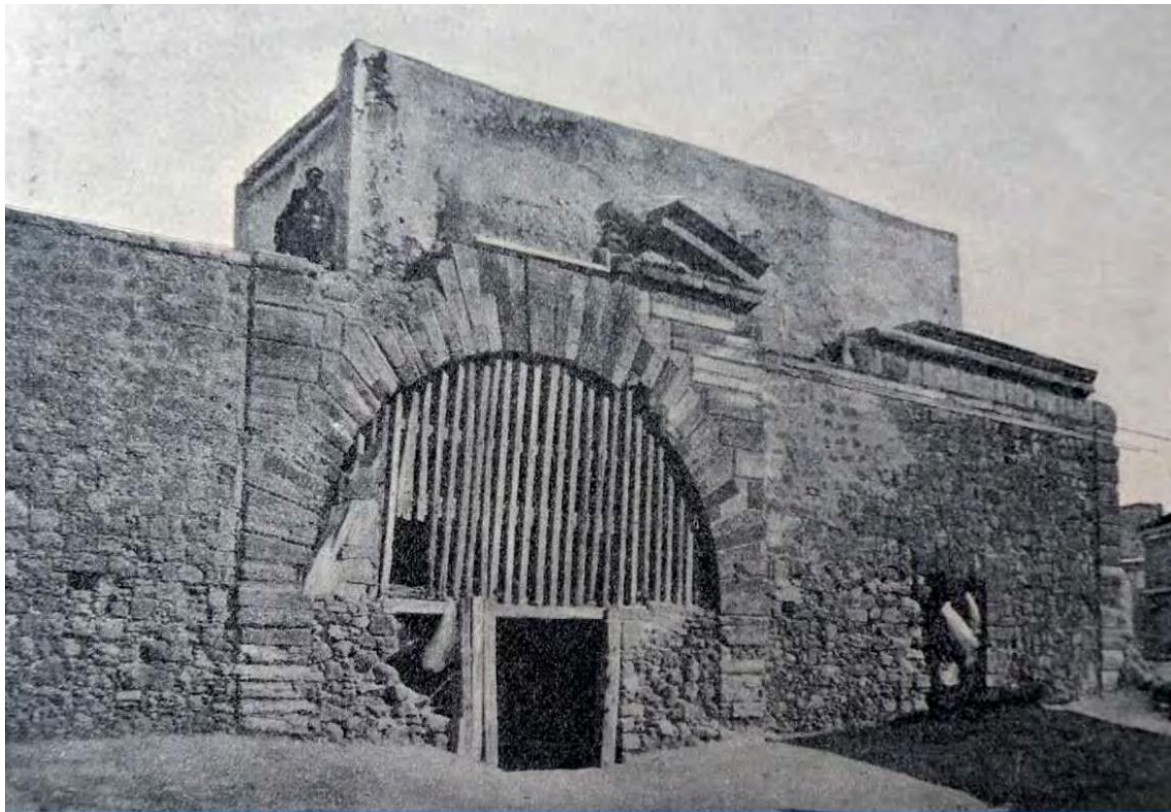
Εικόνα 71: Η πύλη Σαμπιονάρα

Εικόνα 72: Η πύλη Μαρτινέγκο ή Μακάσι

Εικόνα 73: Η πύλη της Βιττούρι

Εικόνα 74: Η πύλη του Δερματά

Το τείχος με ένα περίγραμμα που προσομοιάζει ένα ισοσκελές τρίγωνο, περικλείει μία έκταση περίπου 350 στρεμμάτων η οποία αποτελείται από το χερσαίο και το θαλάσσιο τμήμα, μία ακτογραμμή συνολικού μήκους 3km. Το χερσαίο τμήμα, συνολικού μήκους 7 χλμ. αποτελείται από επτά καρδιόσχημους προμαχώνες, ξεκινώντας από τα δυτικά των Αγίου Ανδρέα, Παντοκράτορα, Βηθλεέμ, Μαρτινέγκο (ο μεγαλύτερος στην κορυφή του τριγωνικού περιβόλου), Ιησού, Βιτούρι, Σαμπιονάρα, οι οποίοι συνδέονται με το τείχος με ένα 'λαιμό' που διέθετε σε κάθε του πλευρά από μια πλατεία σε χαμηλότερο επίπεδο. Οι προμαχώνες ήταν συμπαγής πλατφόρμες, που προεξείχαν από τα τείχη και υποστήριζαν αποτελεσματικά τα παρακείμενα μέρη της οχύρωσης. Η παράκτια οχύρωση περιλαμβάνει τα νεώρια και το φρούριο της θάλασσας, τον Κούλε τα οποία προστάτευαν την είσοδο στο λιμάνι. Η περίμετρος του τείχους από τον Προμαχώνα Σαμπιονάρα έως και τον Προμαχώνα Παντοκράτορα ενισχύθηκε στη βάση του από μία κρηπίδα ως υπόγεια διάβαση.

Η τάφος, που είχε ανοιχτεί γύρω από αυτό, έχει μεγάλο πλάτος 35- 60 μ., και βάθος. Το χώμα που αφαιρέθηκε από την τάφο χρησιμοποιήθηκε στη δημιουργία ενός ψηλού αναχώματος με κεκλιμένη εξωτερική παρειά, η οποία επενδύθηκε με μικρούς πελεκημένους ασβεστόλιθους. Από την έξω μεριά της τάφρου είχαν δημιουργηθεί προτειχίσματα, καθώς και μικρά εξωτερικά φρούρια. Η τάφος του Χάνδακα δεν είχε ποτέ νερό ενώ ο ρόλος της ήταν η αμυντική προστασία της πόλης.

Η Ενετική οχύρωση επίσης περιλαμβάνει πάνω στο ισόπεδο τμήμα της επιπρομαχώνες σε μορφή κόλουρης πυραμίδας, οι οποίοι κατασκευάστηκαν για την καλύτερη εποπτεία της περιοχής, ο Τζάνε, ο Βιτούρι, ο Μαρτινέγκο και Μπάρμπαρο επάνω στον ημιπρομαχώνα των Νεωρίων. Εντός του τείχους διαμορφώνονταν κεκλιμένες δίοδοι οι οποίες χρησίμευαν στην μεταφορά των πυροβόλων από το επίπεδο του εδάφους ως τις πλατείες και τους επιπρομαχώνες. Τέσσερις πύλες του κάστρου είναι προσανατολισμένες στα τέσσερα σημεία του ορίζοντα:

- Βόρεια είναι η πύλη του Μόλου, με την οποία επικοινωνούσε η πόλη με το λιμάνι
- Νότια είναι η πύλη του Ιησού ή Καινούργια Πόρτα, η οποία αποτελούσε είσοδο από τις νότιες επαρχίες και από την οποία περνούσε ο αγωγός που τροφοδοτούσε με νερό την πόλη.

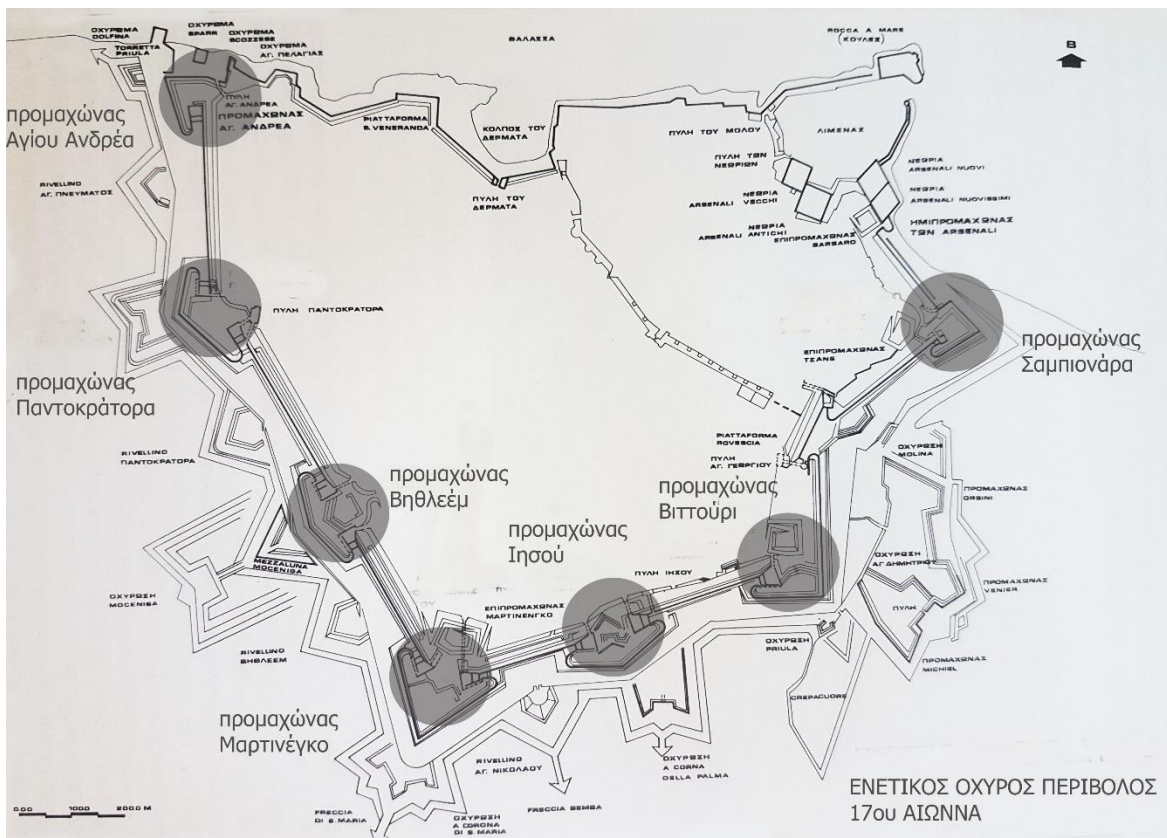
- Δυτικά, είναι η Πύλη του Παντοκράτορα, η σημερινή Χανιώπορτα, που είχε στο πάνω μέρος την προτομή του Παντοκράτορα με τη λέξη Omnipotens με την οποία επικοινωνούσε η πόλη με τη Δυτική Κρήτη.
- Ανατολικά είναι η πύλη του Αγίου Γεωργίου ή Λαζαρέτο με την οποία η πόλη επικοινωνούσε με την ανατολική Κρήτη.

Εκτός από τις κύριες πύλες υπήρχαν ακόμη τρεις άλλες για στρατιωτικούς σκοπούς, βορειοδυτικά η πύλη του Αγίου Ανδρέα, βορειοανατολικά η πύλη της Αμμουδιάς ή Sabionera και βόρεια η πύλη Δερματά στον ομώνυμο κόλπο η οποία διασώζεται ως σήμερα και άνοιγε προς τη θάλασσα⁵⁴.

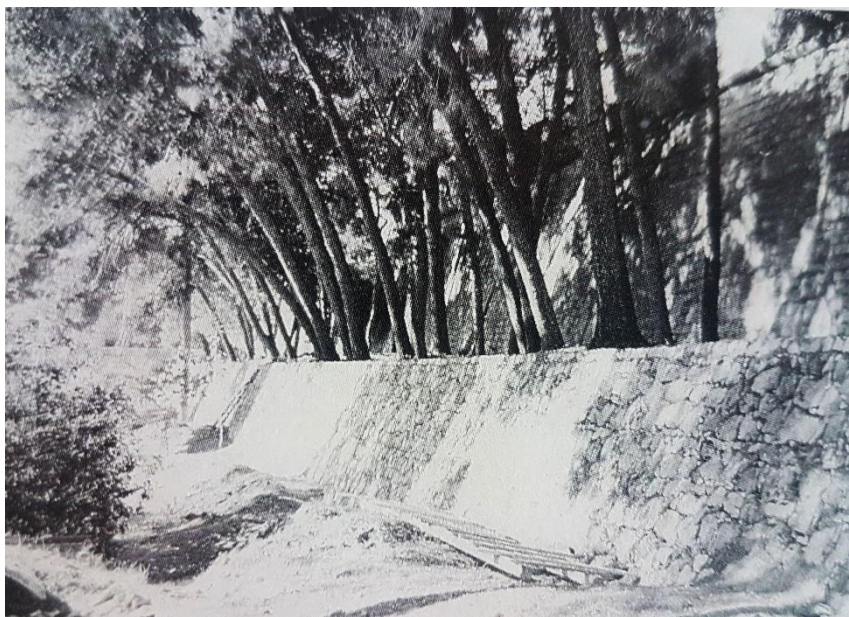

Χάρτης 6: Η πόλη και η οχύρωση του
Χάνδακα το διάστημα 1666-1668,
Τζομπανάκη, 1996

⁵⁴ Χάνδακας, η πόλη και τα τείχη, Τζομπανάκη, 1996

Χάρτης 7: Ο ενετικός οχυρός περίβολος του Χάνδακα, όπως ήταν στα τέλη της ενετοκρατίας. Εικονίζονται η κύρια οχύρωση και τα εξωτερικά οχυρωματικά έργα, Τζομπανάκη, 1996

Εικόνα 75: Υπόγεια διάβαση περιμετρικά της οχύρωσης, Τζομπανάκη, 1996

5.6 Τα Ενετικά Τείχη σήμερα

Τα Ενετικά Τείχη κηρύχθηκαν ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο το 1931, σύμφωνα με το ΠΔ 8-6-1931 (ΦΕΚ 159/τ.Α/13-6-1931), ενώ το 1965 ο Δήμος Ηρακλείου τα χαρακτηρίστηκε ως οργανωμένο αρχαιολογικό τόπο λόγω των αξιόλογων αρχαιολογικών ευρημάτων και των σπουδαίων ιστορικών μνημείων (ΥΑ 6525 / 7-5-1965 ΦΕΚ 360/τ.Β/1965).

Το τείχος σήμερα έχει χάσει το ρόλο του, ενώ για χρόνια ήταν για την πόλη ένα αναγκαίο κακό, ένα φράγμα που κλείνει και δυσκολεύει την ομαλή ανάπτυξη και την εξάπλωση της. Το πρώτο ρυμοτομικό σχέδιο συντάχθηκε την περίοδο 1898 έως 1913 και ο γενικός προσανατολισμός του αφορούσε την διεύρυνση του δημόσιου χώρου ενώ υπήρχαν σκέψεις τότε όπως και αργότερα, για την καθαίρεση του τείχους και την εκμετάλλευση του χώρου τους, κάτι το οποίο δεν προχώρησε λόγω του μεγάλου κόστους εφαρμογής. Για να ικανοποιηθούν οι ανάγκες των τροχήλατων και των αυτοκινήτων έγιναν σταδιακά τέσσερα ρήγματα. Το 1936 συντάχθηκε το νέο ρυμοτομικό το οποίο ισχύει μέχρι τις μέρες μας αλλά είναι υπό αναθεώρηση επειδή έχει κριθεί καταστροφικό αφού διατηρεί τον παραδοσιακό ιστό αλλά διανοίγει τις οδούς κατά μερικά μέτρα με αποτέλεσμα την καταστροφή όλου του ιστορικού κτιριακού αποθέματος της πόλης και της αρχιτεκτονικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της πόλης του Ηρακλείου. Μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο ακολουθεί έντονη οικιστική επέκταση νότια ανατολικά και δυτικά. Το 1958 ένα νέο σχέδιο πόλης θεσμοθετείται διατηρώντας του 1936 για την εντός των τειχών πόλη και ενσωματώνοντας κάποιες μικρές και σχετικά αδόμητες περιοχές εκτός τειχών. Το σχέδιο χαρακτηρίζεται με μία ακτινωτή λογική ανάπτυξης του πολεοδομικού ιστού επιφέροντας μεγάλο φόρτο στο ιστορικό κέντρο της πόλης και υστερεί σε κοινόχρηστους και ελεύθερους χώρους.

Το Ηράκλειο του εικοστού πρώτου αιώνα είναι μια δύσκολη επαρχιακή μεγαλούπολη, που αναπτύσσεται γοργά και ανεξέλεγκτα. Το ιστορικό κέντρο, η περιοχή εντός των ενετικών τειχών παραμένει πάντοτε ο κεντρικός πυρήνας, γύρω από τον οποίο επεκτείνεται το σημερινό Ηράκλειο και η οποία συγκεντρώνει την πλειονότητα των διοικητικών, επιχειρηματικών οικονομικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων της.

Γύρω από αυτόν τον πυρήνα ακτινωτά και ομόκεντρα, αναπτύσσεται ο πολεοδομικός ιστός και της νέας πόλης, που περιλαμβάνει κυρίως περιοχές κατοικίας με παράλληλη επέκταση κατά μήκος των βασικών οδικών αξόνων.

Τα Ενετικά Τείχη Ηρακλείου μετά από εργασίες αποκατάστασης και επανένταξης του μνημείου στην πόλη είναι επισκέψιμα σε αρκετά σημεία τους καθώς και χρησιμοποιούνται για σειρά εκδηλώσεων και δράσεων. Προτεραιότητα της σημερινής δημοτικής αρχής είναι η σημειακή αναστήλωση τους και η αξιοποίηση των ανοιχτών χώρων του μνημείου, για την αναψυχή των δημοτών και των επισκεπτών και την ανάδειξη της πολιτιστικής τους αξίας. Σημεία προσβάσιμα είναι τα παρακάτω:

- Τάφος Νίκου Καζαντζάκη ο οποίος βρίσκεται στον προμαχώνα Μαρτινένγκο πάνω στα ενετικά τείχη.
- Το Μικρό Κηποθέατρο Μάνος Χατζηδάκης.
- Η Όαση ή κηποθέατρο Νίκος Καζαντζάκης είναι το τμήμα εκείνο της τάφρου που αντιστοιχεί στον Προμαχώνα Ιησού και αποτελεί έναν ανοικτό θεατρικό χώρο 1200 περίπου θέσεων.
- Η Πύλη Παντοκράτορα
- Γήπεδο Εργοτέλη
- Χώροι στάθμευσης αυτοκινήτων
- Η Πύλη Ιησού με τη μόνιμη έκθεση για τον Νίκο Καζαντζάκη
- Η Τάφος φιλοξένη διάφορες χρήσεις όπως αναψυχή, παιδικές χαρές, Βοτανικό Κήπο αγροκήπιο, αθλητικές εγκαταστάσεις κ.α. ενώ διασπάται η συνέχειά της λόγω της ύπαρξης των οδικών αξόνων από και προς την παλαιά πόλη
- οι στρατιωτικές πύλες – στοές όπως η στοά Μακάσι του Προμαχώνα Μαρτινένγκο για το Μουσείο Μνήμης της πόλης, η νότια χαμηλή πλατεία του Προμαχώνα Βηθλεέμ για τη λειτουργία του θερινού δημοτικού κινηματογράφου
- Οι χαμηλές πλατείες και στοές του ενετικού περιβάλλοντος

Τα ενετικά τείχη του Ηρακλείου καταλαμβάνουν μια περιοχή που προσφέρεται για μια ενιαία και ολοκληρωμένη ανάπλαση μεγάλης σημασίας για την πόλη. Ο κύριος στόχος του στρατηγικού σχεδίου της δημοτικής αρχής είναι η διαμόρφωση ενός συνεχούς συστήματος ελεύθερων χώρων και πράσινου με νέες φυτεύσεις δεκάδων στρεμμάτων, για τους πεζούς και τους ποδηλάτες με την δημιουργία ενός γραμμικού πάρκου μήκους πάνω από 3,5 χλμ. πάνω στα τείχη το οποίο θα περιλαμβάνει υπαίθρια αναψυκτήρια και χώρους υγιεινής, ποδηλατοδρόμους, στάσεις θέας και πλήρη σήμανση. Στόχος των διαδρομών των τειχών είναι να ξυπνά αισθήσεις και μνήμες από την ιστορία της πόλης και την φύση

του κρητικού τοπίου. Οι δυο διαδρομές ενδιαφέροντος, μία επί των τειχών και μία στην εσωτερική τους περίμετρο, θα περιλαμβάνουν πλήρης σήμανση και τη δημιουργία πακέτου έντυπης και ηλεκτρονικής προβολής των διαδρομών που θα στοχεύει στην ανάπτυξη του θεματικού πολιτιστικού τουρισμού, αλλά και σε εκπαιδευτικούς σκοπούς, αναδεικνύοντας τα ιδιαίτερα και μοναδικά στοιχεία του μνημείου. Τα τείχη προτείνεται να αποτελέσουν ένα «ανοικτό σχολείο», μόνιμα διασυνδεδεμένο με τα σχολεία της πόλης. Οι εργασίες αποκατάστασης της τάφρου εκτός από την περιβαλλοντική αναβάθμιση του πάρκου Γεωργιάδη περιλαμβάνει την κατασκευή τεσσάρων θεματικών παιδικών χαρών.

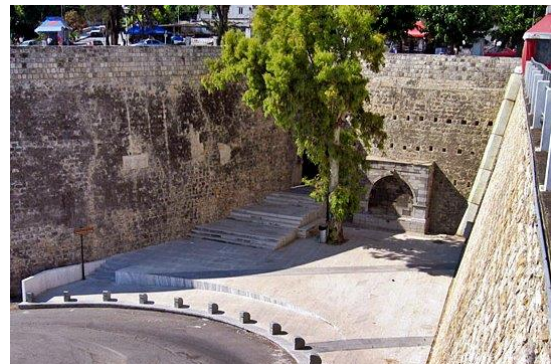
Οι στοές των τειχών θα χρησιμοποιηθούν για την εγκατάσταση νέων χρήσεων, που αφενός θα συνάδουν με το μνημείο, αφετέρου θα συνεισφέρουν στον πολιτισμό και τον τουρισμό της πόλης, όπως η διαμόρφωση Έκθεσης Ενθυμημάτων Εθνικής Αντίστασης στη Στοά Μακάσι καθώς και η δημιουργία μόνιμης έκθεσης για την ιστορία της πόλης του Ηρακλείου στην πύλη Παντοκράτορα και τη χαμηλή πλατεία. Η αποκατάσταση και το άνοιγμα της Στοάς Σαμπιονάρα είναι σε εφαρμογή, ενώ άλλα έργα τα οποία βρίσκονται στη φάση υλοποίησης είναι:

- Η διαμόρφωση της Πύλης Παντοκράτορα και της Στοάς Μακάσι σε εκθεσιακούς χώρους
- Η ανάδειξη του Βυζαντινού Τείχους στην Λεωφόρο Δικαιοσύνης
- Η μετατροπή του Μεγάλου Κοθρή σε δημοτική πινακοθήκη
- Η Βιοκλιματική αναβάθμιση επίπεδου τμήματος ενετικών τειχών
- Η αποκατάσταση και η ανάδειξη των Νεωρίων
- Η επαναλειτουργία του Κουμπέ της Πλατείας Κορνάρου
- Η έγκριση παρεμβάσεων για την Βασιλική Αγίου Μάρκου
- Η έγκριση πολιτιστικών διαδρομών παλιάς πόλης
- Η ολοκλήρωση της μελέτης αναστήλωσης του ενετικού τείχους στην Σαμπιονάρα. και η ανακαίνιση του σχετικού τμήματος της τάφρου ώστε να είναι δυνατή η εκτέλεση των έργων
- Το έργο αποκατάστασης του παραθαλάσσιου ενετικού τείχους από το λιμενικό περίπτερο έως την πλατεία 18 Άγγλων στο Μπεντενάκι
- Η αντιδιαβρωτική προστασία του κόλπου του Δερματά

Άλλες προτεινόμενες χρήσεις - δράσεις του στρατηγικού σχεδιασμού της δημοτικής αρχής είναι οι εξής:

- Η διαμόρφωση ειδικού μονοπατιού με ιστορικό, αρχαιολογικό, περιηγητικό, φυσιολατρικό, αθλητικό και πολιτιστικό χαρακτήρα στην περίμετρο των τειχών
- η δημιουργία ενός συνεχούς διαδρόμου περιπάτου και ποδηλατοδρόμου εξωτερικά της τάφρου
- η διαμόρφωση χώρων στάσης – θέασης – ενημέρωσης σχετικά με το μνημείο και την πόλη, αναψυχής και φύλαξης επί του ενετικού περιβάλλοντος και την τάφρο
- η δημιουργία ψηφιακών εφαρμογών για την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση του πολίτη επί του ενετικού περιβάλλοντος
- η καλύτερη διάταξη των αθλητικών χώρων και η συντήρηση των υπαρχόντων
- η ανάδειξη και λειτουργική αξιοποίηση των χαμηλών πλατειών (χαμηλή πλατεία προμαχώνα Βιτούρι, ανατολική χαμηλή πλατεία προμαχώνα Ιησού, βόρεια χαμηλή πλατεία προμαχώνα Παντοκράτορα)
- η φιλοξενία πολιτιστικών χρήσεων σε χώρους που ακόμη δεν έχουν αξιοποιηθεί (δημιουργία μόνιμης έκθεσης – Μουσείου σχετικά με την ιστορία της πόλης στην πύλη Παντοκράτορα, δημιουργία υπαίθριας γλυπτοθήκης σε τμήμα της τάφρου του προμαχώνα Βηθλεέμ, Μουσείο Μάχης Κρήτης στο Μακάσι, Μουσείο για τον Δομίνικο Θεοτοκόπουλο στη χαμηλή πλατεία του προμαχώνα Βηθλεέμ, χαμηλή πλατεία προμαχώνα Βιτούρι για πολιτιστικές εκδηλώσεις)
- η ανάδειξη των οικοσήμενων και άλλων ανάγλυφων
- η αξιοποίηση και εμπλουτισμό του πρασίνου των τειχών και της τάφρου και τη δημιουργία νέων χώρων πρασίνου, πάρκων κ.α. (Γεωπονικός Κήπος, Πάρκο περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και πάρκο πανίδας Κρήτης στο χώρο του πρώην Ζωολογικού Κήπου, οργάνωση έκθεσης χλωρίδας με ενδημικά φυτά της Κρήτης για εκπαίδευση – προβολή, πώληση – διάδοσή τους σε επισκέπτες.
- η ανάδειξη – αξιοποίηση των μικρών πευκοδασών που βρίσκονται στους προμαχώνες Ιησού και Βιτούρι
- η αναμόρφωση του πάρκου Γεωργιάδη σε πάρκο καλλιτεχνικής κηποτεχνίας παράλληλα με την οργάνωση ετήσιας έκθεσης και τη συμμετοχή κυρίως των δημοτών
- η αξιοποίηση των υπόγειων υδάτων της Τάφρου

- φυτοτεχνικές παρεμβάσεις στο σύνολο του μνημείου
- δράσεις για την αγωγή, συνειδητοποίηση και εκπαίδευση των κατοίκων και κυρίως της νεολαίας σε ζητήματα όπως: περιβαλλοντική συμπεριφορά, αντίληψη της ιστορικής συνέχειας
- η μετακίνηση Περιπτέρων, πινακίδων (οδικών, διαφημιστικών) και κάδων απορριμμάτων τα οποία αποτελούν οπτική ρύπανση.
- Η χωροθέτηση χρήσεων και η διαφύλαξη του μνημείου από ασύμβατες χρήσεις
- Χώροι στάθμευσης και έκδοση ειδικού εισιτηρίου
- Η θεσμοθέτηση ενός Φορέα διαχείρισης του Μνημείου με συντονιστή τον Δήμο Ηρακλείου ώστε να αντιμετωπίζονται άμεσα και αποτελεσματικά όλα τα θέματα που αφορούν στο Μνημείο⁵⁵.

⁵⁵ Απολογισμός 2019-2021, απολογισμός Δημοτικής Αρχής, Δήμος Ηρακλείου, 2021

Εικόνες 76-92: το μνημείο σήμερα, αρχείο Ε.Μ. Σημαντηράκη

5.7 Ανάπλαση περιοχής σε επαφή με μνημείο – Η συνοικία Αγίας Τριάδας

Η περιοχή της Αγίας Τριάδας αποτελεί τη βορειοδυτική συνοικία της εντός των τειχών πόλης. Δυτικά είναι σε επαφή με τα τείχη μνημείο της πόλης και συγκεκριμένα με τον προμαχώνα του Αγίου Ανδρέα και το ευθύγραμμο τμήμα μέχρι την πύλη του Παντοκράτορα, στα βόρεια συνορεύει με την παραλιακή λεωφόρο και με πεζόδρομο, ανατολικά βρίσκεται η οδός Γιαμαλάκη και νότια η λεωφόρος Καλοκαιρινού η οποία αποτελεί εμπορικό δρόμο της πόλης.

Ταυτόχρονα αποτελεί ένα σημαντικό ομοιογενή πυρήνα της πόλης με ξεκάθαρα γεωγραφικά, κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά, άμεσα συνδεδεμένο με την ιστορική της πορεία και εξέλιξη. Γνωστή ως Κιζίλ Τάμπια (ερυθρό πρόχωμα) ή Ξύλινη

Τάμπια, η οποία πήρε το όνομα της από το άλικο χρώμα που βάφτηκε το χώμα κατά την εισβολή των Οθωμανών στον Χάνδακα αποτελεί για τους κατοίκους της πόλης ένα 'χωριό' μέσα στην πόλη. Κατά την διάρκεια της Τουρκοκρατίας η περιοχή κατοικούνταν από Τουρκοκρητικούς και ήταν αραιοδομημένη, το 1923 μετά την Μικρασιατική καταστροφή έγινε ανταλλαγή πληθυσμών και η Αγία Τριάδα έγινε η πατρίδα εκατοντάδων Μικρασιατικών Προσφύγων. Στη συνοικία σύχναζαν και τα «εξέχοντα» μέλη της κοινωνίας του Ηρακλείου όπως Γιατροί, δικηγόροι, πολιτικοί, καλλιτέχνες και ρεμπέτες.

Η πόλη του Ηρακλείου προσδιορίζεται ακόμα και σήμερα ως κέντρο μεταποίησης και εξαγωγής κυρίως των αγροτικών προϊόντων του νησιού. Η διαδικασία αυτή αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο της φυσιογνωμίας και της ταυτότητάς του. Το 1881 στην πόλη δημιουργούνται νέα εργοστάσια βυρσοδεψίας, οινοπνεύματος, σταφίδας ενώ η παραγωγική δραστηριότητα πραγματοποιείται από έμπορους, τεχνίτες και εργάτες, Κρητικούς, Τουρκοκρητικούς, Έλληνες, Οθωμανούς, Εβραίους, Βαλκάνιους, Ευρωπαίους, Πέρσες και Ρώσους αποτυπώνοντας τις επιρροές της πολυπολιτισμικότητας αυτής στο χώρο και στους ανθρώπους. Τα κυριότερα προϊόντα του νησιού ήταν τα δημητριακά, το λάδι, τα σαπούνια, η σταφίδα, το κρασί, τα χαρούπια, το γιαούρτι, τα αμύγδαλα, τα σαλιγκάρια, το μετάξι και ο λιναρόσπορος. Ο Περτσελάκης το 1997 αναφέρει ότι 1922 αρχίζει η κατασκευή του νέου λιμανιού διασφαλίζοντας συνδέσεις με Αλεξάνδρεια, Βηρυτό, Σμύρνη, Τεργέστη, Βενετία, Μασσαλία, Λονδίνο, Αμβούργο. Οι βιομηχανίες παράγουν λάδι, σταφίδα, σαπούνι, οινόπνευμα και κίτρα και η ανάγκη για την κατασκευή του πρώτου ηλεκτρικού εργοστασίου είναι επιτακτική. Το ηλεκτρικό εργοστάσιο κατασκευάζεται στο παραλιακό μέτωπο, βόρεια της συνοικίας της Αγ. Τριάδας όπου μέχρι το τέλος του 19ου αιώνα θα εγκατασταθούν και άλλες μονάδες μεταποίησης στις βορεινές και δυτικές παρυφές της. Με το ρυμοτομικό σχέδιο του 1958 όλη η παραλιακή ζώνη, νότια του λιμανιού, από την συνοικία της Αγίας Τριάδας μέχρι τον ποταμό Γιόφυρο χαρακτηρίζεται βιομηχανική περιοχή. Εκεί χωροθετούνται τα Ταμπακαριά (δυτικότερα και σε απόσταση από τις κατοικημένες περιοχές εξαιτίας της δυσοσμίας που προκαλούσε η κατεργασία των δερμάτων), οι ανεμόμυλοι και η διαδρομή του τραίνου τύπου Ντεκοβίλ που κουβαλούσε τους ογκόλιθους για την κατασκευή του νέου λιμανιού.

Η περιοχή απέκτησε σαφή βιοτεχνικό - βιομηχανικό χαρακτήρα και τον πρώτο βιομηχανικού πυρήνα του Ηρακλείου.

Χάρτης 8: Χάρτης καταγραφής βιομηχανικών κτιρίων, ΤΕΕ/ΤΑΚ, 1996

Στον παραπάνω χάρτη απεικονίζεται η θέση των βιομηχανικών κτιρίων, τέσσερα εκ των οποίων βρίσκονται στην περιοχή μελέτης:

1. Οι εργοστάσιο Καστρινάκη, στη αρχή της λεωφόρου Ικάρου.
2. Το Συγκρότημα «Αθηνά», στη λεωφόρο Ικάρου (έχει διατηρηθεί, αποκατασταθεί και στεγάζει τα Κ.Τ.Ε.Λ. Ηρακλείου)
3. Το Μαρμαράδικο, στη λεωφόρο Ικάρου, στάση Μαρινάκη (έχει κατεδαφιστεί)
4. Το Σαπωνοποιείο, στη λεωφόρο Σοφοκλή Βενιζέλου, Μελισσηνών και Δαμβέργηδων, Αγ. Τριάδα (έχει κατεδαφιστεί)
5. Τους Αλευρόμυλους, στη λεωφόρο Σοφοκλή Βενιζέλου, Αγ. Τριάδα (έχει κηρυχθεί διατηρητέο μόνο ένα και τα υπόλοιπα έχουν κατεδαφιστεί)
6. Το κτίριο της Ηλεκτρικής, στη λεωφόρο Σοφοκλή Βενιζέλου (ένα τμήμα του έχει κατεδαφιστεί και το υπόλοιπο στεγάζει το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας)
7. Το Καπνοκοπήριο, στην οδό Σκορδυλών, Αγία Τριάδα
8. Τα Ταμπακαριά, στη δυτική παραλιακή, πριν τον ποταμό Γιόφυρο (μέρος τους κατεδαφίστηκε για την διάνοιξη της παραλιακής λεωφόρου)⁵⁶

⁵⁶ Καταγραφή και αξιολόγηση των παλαιών βιοτεχνικών – βιομηχανικών κτιρίων στην Ανατολική Κρήτη και διερεύνηση αξιοποίησής τους σε νέες χρήσεις, ΤΕΕ/ΤΑΚ, 1996

Εικόνες 93,94: Το κτίριο της Ηλεκτρικής

Εικόνα 95: Το Καπνοκοπήριο

Εικόνα 96: Τα Ταμπακαριά

Η συνοικία της Αγίας Τριάδας αποτελούνταν από κτίσματα δείγματα Βαλκανικής αρχιτεκτονικής, κατασκευασμένα από πέτρα και ξύλο, με οντάδες, εσωτερικές αυλές, γραφικά λαβυρινθώδη σοκάκια, ενώ η κεντρική αγορά ή αλλιώς το 'Μικρό Τσαρσάκι' βρίσκονταν στην οδό Ντεντιδάκιδων ⁵⁷. Ο πολεοδομικός ιστός είναι πυκνοδομημένος και έχει ιδιαίτερο χαρακτήρα ενώ διαμορφώνεται με στενά ακανόνιστα σοκάκια, μικρά πλατώματα και προβολές των κτιρίων αριστερά και δεξιά. Τα περισσότερα κτίσματα είναι κτισμένα σε μικρά οικοπέδα, χαμηλά μονώροφα με αυλές ύψους 1-1,5 μ., πετρόκτιστα και έχουν χρήση κατοικίας. Πολλά από αυτά έχουν χαρακτηριστεί διατηρητέα κτίρια, όμως λόγω της έλλειψης χρηματοδοτικής ενίσχυσης και συντονισμού από το κράτος και τη πολεοδομική μελέτη για την ανάπλαση της περιοχής χρόνια κολλημένη στα γρανάζια της γραφειοκρατίας, καταρρέουν αβοήθητα. Η ανάγκη για ανοικοδόμηση την δεκαετία του 1960, οι υψηλοί συντελεστές δόμησης (Σ.Δ.)- ύψους και η ανέγερση αστικών πολυκατοικιών, οδήγησε στην κατεδάφιση πολλών μονώροφων κτισμάτων και στην υπερκάλυψη των οικοπέδων σε βάρος του ακαλύπτου.

⁵⁷ ΥΠΗΡΧΕ ΜΙΑ ΠΟΛΗ..., δεύτερος τόμος, Λιάνα Σταρίδα, 2016

Στη συνοικία της Αγίας Τριάδας υπάρχουν αρκετά Ενετικά μνημεία, ναοί, κρήνες και ιστορικά βιοτεχνικά κτίρια εγκαταλελειμμένα και ξεχασμένα που σε συνδυασμό με τα υπόλοιπα κτίσματα και με την ιδιαίτερη μορφολογία του οικιστικού συνόλου μπορούν να αποτελέσουν δομές πολιτιστικής-κοινωνικής ανάπτυξης ως μουσειακοί χώροι και εργαστήρια τεχνών δίνοντας ώθηση ανάπτυξης και αναζωογόνησης της συνοικίας και κατ' επέκταση της πόλης του Ηρακλείου.

Η Αγία Τριάδα αποτελεί και σήμερα υποβαθμισμένη περιοχή που συγκεντρώνει ορισμένες κεντρικές λειτουργίες, ζώνη κατοικίας με νοικοκυριά χαμηλού εισοδήματος κυρίως μεταναστών και προσφύγων. Μεγάλος αριθμός των κατοίκων είναι υπερήλικες συνταξιούχοι. Η περιοχή στερείται επαρκούς αερισμού, επιβαρύνεται από την διαμπερή κυκλοφορία των Ι.Χ., την έκλυση ρύπων και την ηχορύπανση και χαρακτηρίζεται από την έλλειψη πεζόδρομων και ποδηλατοδρόμων και από συνθήκες δυσμενούς οπτικής και θερμικής άνεσης.

Ο Δήμος, τοπικοί σύλλογοι και εθελοντές μέσα από μια σειρά παρεμβάσεων και δράσεων δημιουργικών ομάδων και ενεργών πολιτών προσπαθούν να αναπτύξουν το δημόσιο διάλογο, να ευαισθητοποιήσουν και να ενεργοποιήσουν τους κατοίκους των περιοχών σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο για την διατήρηση της ταυτότητας, της μνήμης και της αξίας του συνόλου του πολιτιστικής κληρονομιάς.

Εικόνα 97: Η κρήνη Πελμέτη

Εικόνα 98: Η κρήνη Πριούλι

Εικόνα 99: Νεοκλασική οικία στην οδό Γοργολαίни

Εικόνα 100: Ο Ναός της Αγίας Αναστασίας

Εικόνα 101: Εκλεκτικιστικό κτίριο οδός Σκρά

Εικόνα 102: Συγκρότημα κατοικιών βαλκανικής αρχιτεκτονικής, οδός Παπαδοπούλου

Εικόνα 103: Οδός Ντεντιδάκιδων

Εικόνες 104-107: Κτίσματα Βαλκανικής Αρχιτεκτονικής εγκαταλελειμμένα

Εικόνα 108: Φάμπρικα Ανωγειανάκη, Φωτογραφία 109: Αρμένικη εκκλησία ιδιοκτησίας Δήμου Ηρακλείου- Αποκατάσταση και μετατροπή σε Κέντρο

Μεσογειακής Μουσικής

Εικόνα 110: Πολυκλινική Γιαμαλάκη

Εικόνα 111: Η Παναγία των αγγέλων-
Σήμερα μαγαζί

Εικόνα 112: Οδός Σκρά

5.8 Προτεινόμενο διαχειριστικό πλάνο και Μοντέλο σχεδιασμού για την αναζωογόνηση της περιοχής της Αγίας Τριάδας

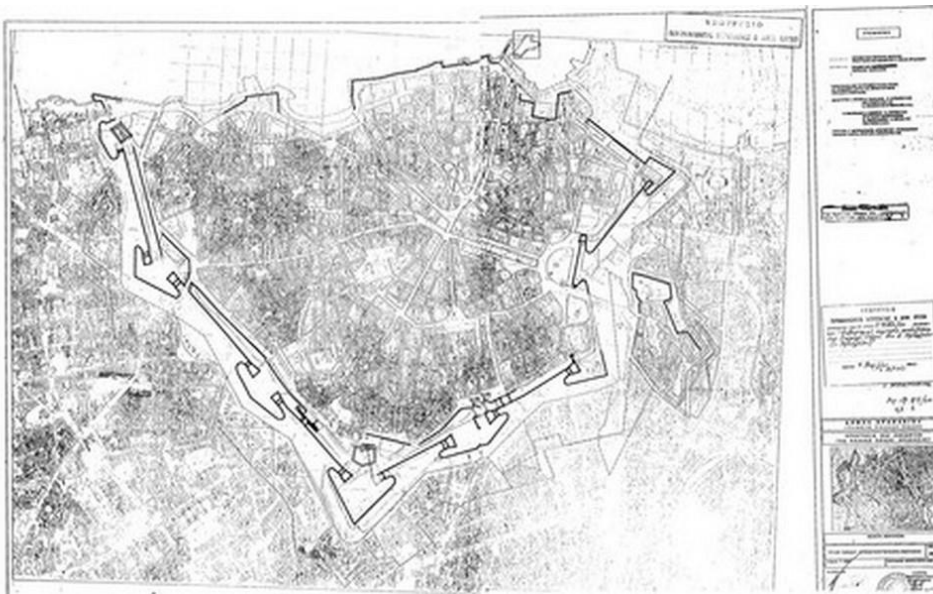
Ο Δήμος Ηρακλείου έχει χαρακτηριστεί σύμφωνα με την ΥΑ 6525/7-5-1965 - ΦΕΚ 360/Β/12-6-1965 ως οργανωμένος αρχαιολογικός τόπος, που έχει ιστορική και αρχαιολογική αξία⁵⁸ και με το Π.Δ/γμα (Δ' 58/1982) ένα τμήμα της παλιάς πόλης έχει χαρακτηριστεί ως παραδοσιακός οικισμός⁵⁹. Με την ΥΑ 9582/1877/7-4-2000 - ΦΕΚ 236/Δ/12-4-2000 καθορίστηκε η περιοχή ανάπλασης της Παλιάς Πόλης του εγκεκριμένου

⁵⁸ ΥΑ 6525/7-5-1965 - ΦΕΚ 360/Β/12-6-1965 ως, Εφημερίς της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος, Ιούνιος 1965

⁵⁹ Π.Δ/γμα (Δ' 58/1982), Χαρακτηρισμός τμήματος Παλιάς Πόλης Δήμου Ηρακλείου ως παραδοσιακός οικισμός

ρυμοτομικού σχεδίου δήμου Ηρακλείου⁶⁰ και με την Υπουργική Απόφαση, ΥΑ ΥΠΕΧΩΔΕ/45145/36/10-1-2002 - ΦΕΚ 89/Δ/12-2-2002⁶¹, εγκρίθηκε η προκαταρκτική πρόταση ανάπλασης της Παλαιάς Πόλης, ο βασικός σκοπός της Ανάπλασης για την εξυγίανση και ανάδειξη της Παλιάς Πόλης καθώς και το Στρατηγικό Σχέδιο Ανάπλασης με τις κατευθύνσεις και τα κύρια μέτρα.

Παράλληλα με τις δράσεις και τα προγράμματα που προωθεί η σημερινή δημοτική αρχή για την ανάδειξη των τειχών, το 2018 εγκρίθηκε η αναθεώρηση του ρυμοτομικού σχεδίου της περιοχής της Αγίας Τριάδας, περιοχής εντός τειχών του Δήμου η οποία καθορίζει τη μετατόπιση ρυμοτομικών και οικοδομικών γραμμών, το χαρακτηρισμό οδών ως πεζοδρόμων, καθώς και τον καθορισμό οικοδομήσιμων, κοινοχρήστων και κοινωφελών χώρων. Παράλληλα καθορίζονται οι χρήσεις γης, η αρτιότητα των γηπέδων και οι λοιποί όροι και περιορισμοί δόμησης, η κατευθύνσεις για τη διάρθρωση των όψεων, τη τυπολογία των ανοιγμάτων και τα εν γένει υλικά της εξωτερικής επιφάνειας των κτιρίων τα οποία πρέπει να συνάδουν με τα χαρακτηριστικά των τυχόν υφισταμένων παραδοσιακών γειτονικών κτιρίων.⁶²

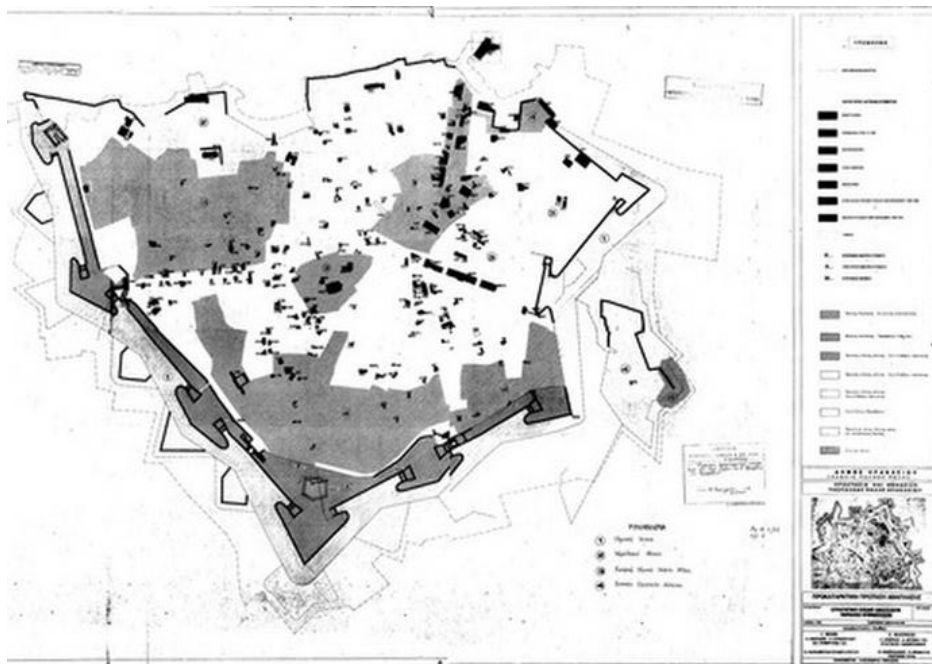

Χάρτης 9: Καθορισμός περιοχής ανάπλασης Παλιάς Πόλης Δήμου Ηρακλείου, ΥΑ 9582/1877/7-4-2000 - ΦΕΚ 236/Δ/12-4-2000

⁶⁰ ΥΑ 9582/1877/7-4-2000 - ΦΕΚ 236/Δ/12-4-2000

⁶¹ Υπουργική Απόφαση, ΥΑ ΥΠΕΧΩΔΕ/45145/36/10-1-2002 - ΦΕΚ 89/Δ/12-2-2002

⁶² ΦΕΚ 150/2018, Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, ΤΕΥΧΟΣ ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΩΝ ΑΠΑΛΛΟΤΡΙΩΣΕΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ, Ιούλιος 2018

Χάρτης 10: Περιοχές πρότασης ανάπλασης της Παλαιάς Πόλης, ΥΑ ΥΠΕΧΩΔΕ/45145/36/10-1-2002 - ΦΕΚ 89/Δ/12-2-2002

Μέχρι σήμερα το κράτος και οι τοπικές αρχές δεν είχαν μια ενιαία πολιτιστική στρατηγική, ούτε συγκεκριμένο μοντέλο πολιτιστικής διαχείρισης για το μνημείο και την περιοχή εντός των τειχών. Επικρατεί ένα πολυεπίπεδο σύστημα διαχείρισης υλικοκεντρικής προσέγγισης, που σχετίζεται σχεδόν αποκλειστικά με το υλικό και τα τεχνικά προβλήματα του μνημείου που επηρεάζουν την αυθεντικότητά και την αρτιότητά του. Στις μέρες γίνεται μια προσπάθεια από τη δημοτική αρχή, ανάδειξης του μνημείου των τειχών ώστε να αποκτήσει ξανά το μνημείο θέση και σημασία στην τοπική κοινωνία και στην αναζωογόνηση του αστικού ιστού εντός του παραδοσιακού πυρήνα. Αυτές οι δράσεις και κάποιες σημειακές πολιτικές που αφορούν τις αποκαταστάσεις και στηρίζεις ετοιμόρροπων κτισμάτων, κυκλοφοριακές ρυθμίσεις και πεζοδρομήσεις μικρών τμημάτων αλλά κυρίως η υλοποίηση προγραμμάτων και εκδηλώσεων που στοχεύουν στην καλλιέργεια της πολιτιστικής κουλτούρας των δημοτών, υποδεικνύουν την στροφή της τοπικής αυτοδιοίκησης ως προς μια πολιτιστικά κατευθυνόμενη βιώσιμη ανάπτυξη που θα προσφέρει μεγάλες αναπτυξιακές δυνατότητες ως κινητήριος δύναμη στους τομείς του περιβάλλοντος, της κοινωνίας και της οικονομίας.

Σύμφωνα με τους Janssen, Renes & Stegmeijer, 2017 η διαμόρφωση ενός πλαισίου σχεδιασμού ιστορικής πόλης με άξονα την πολιτιστική κληρονομιά ως οδηγό, ‘heritage as a vector’, Dutch Agenda θα πρέπει να είναι ο στόχος της στρατηγικής για την ανάπτυξη του παραδοσιακού πυρήνα της οχυρωμένης πόλης του Ηρακλείου. Επιπλέον η τοπική αυτοδιοίκηση πρέπει να ακολουθήσει ένα διαχειριστικό μοντέλο ζώσας Πολιτιστικής κληρονομιάς και να συντονίσει την διαδικασία καθορισμού μιας κεντρικής κοινότητας, ενός συλλόγου, πέρα από τους ειδικούς διαχείρισης και την κοινωνία, όπου τα άτομα που την απαρτίζουν θα κατέχουν ιδιοκτησία στην περιοχή. Μέσω του συγκεκριμένου διαχειριστικού μοντέλου το μνημείο θα διατηρήσει την αρτιότητα του ενώ ταυτόχρονα η κοινότητα θα στηρίξει την ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας με παραδοσιακές τεχνικές και σύγχρονες πρακτικές που θα παίζουν συμπληρωματικό ρόλο, άρα θα επιτευχθεί η μετάβαση από το μνημείο στις κοινωνίες. Σύμφωνα με τους Dessein et al, το μοντέλο σχεδιασμού για μία βιώσιμη ανάπτυξη θα πρέπει να στηρίζεται στον πολιτισμό μια χώρας, ενός τόπου και μέσω αυτού να διασφαλίζεται η οικονομική, περιβαλλοντική και η κοινωνική ευημερία.⁶³

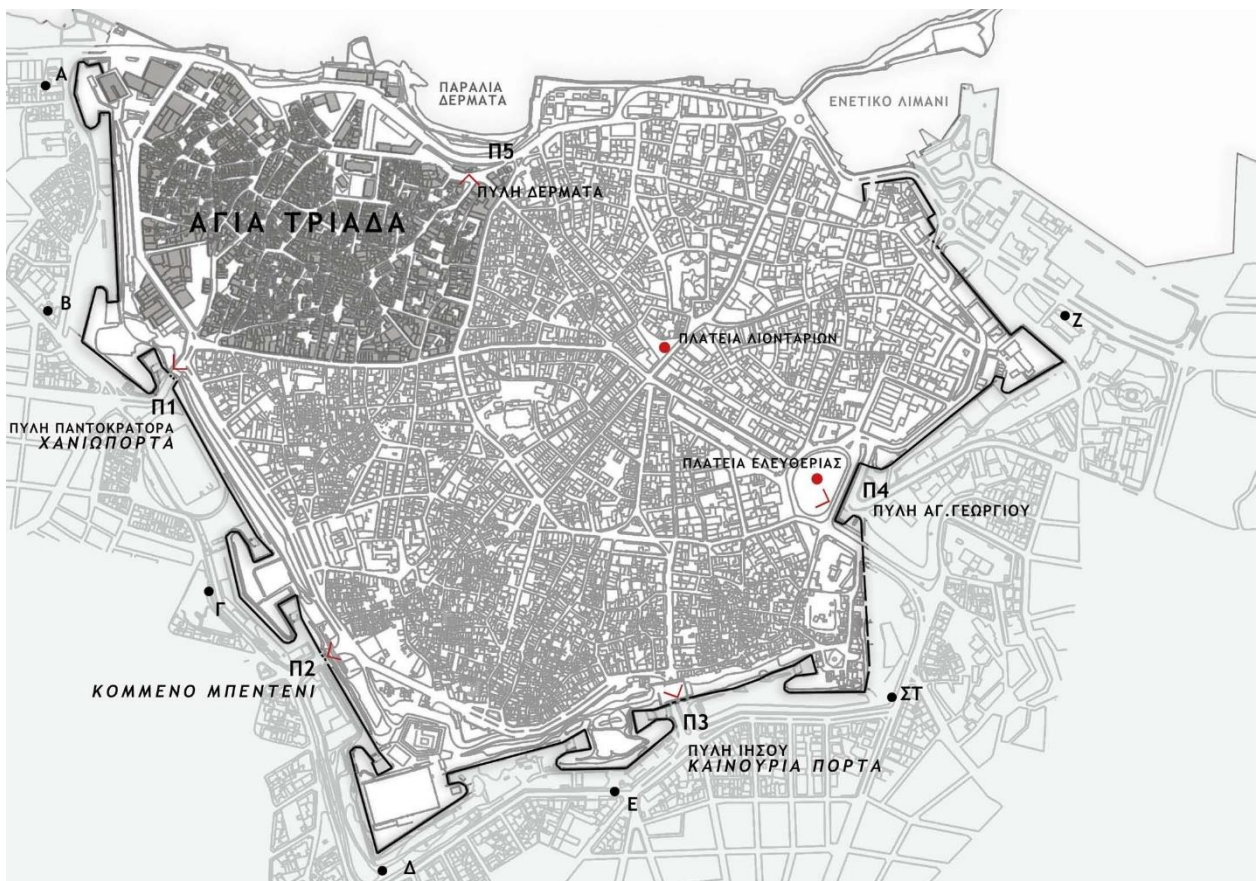
Το διαχειριστικό πλάνο της ζώσας πολιτιστικής κληρονομιάς θα συμβάλει στη διατήρηση της ποιότητας του ανθρώπινου περιβάλλοντος, στον βιώσιμο σχεδιασμό της πόλης, στην ενδυναμώση της κοινωνικής ποικιλομορφίας και στην ανάμειξη χρήσεων. Τα παραπάνω κριτήρια αποτελούν συστάσεις ένταξης μνημείου στον κατάλογο των παγκόσμιων μνημείων Πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO, καθώς και της Διεθνής Κοινότητας για την Διάσωση των Ιστορικών Μνημείων και Τόπων, International Committee for the Preservation of Monuments and Sites (ICOMOS) ως προς τη Διαχείριση του Ιστορικού Αστικού Τοπίου, Historic Urban Landscape Recommendation (HUL) και την εφαρμογή τους σε Παγκόσμια πολιτισμικά τοπία.

⁶³ Culture in, for and as Sustainable development, Conclusions from the COST Action IS1007 Investigating Cultural Sustainability Dessein et al, 2015

5.9 Στρατηγική σχεδιασμού αναζωογόνησης περιοχής Αγίας

Τριάδας

Το στρατηγικό πλάνο του μοντέλου διαχείρισης αναζωογόνησης της περιοχής της Αγίας Τριάδας ερευνήθηκε σε συνάρτηση με το περιβάλλον και τις επιρροές που έχει και το αντίστροφο, ενώ η αναζωογόνηση της περιοχής αποτελείται από τους παράγοντες δηλαδή την ταυτότητα της συνοικίας (τα χαρακτηριστικά που την κάνουν αναγνωρίσιμη και αυθεντική) και τις αξίες, τα κριτήρια και τα μοντέλα που αποτελούν τις νέες τεχνικές και μεθόδους, εργαλεία της τοπικής αυτοδιοίκησης για την διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Πέρα από την πολιτιστική ταυτότητα επαναπροσδιορίστηκε το πολιτιστικό κεφάλαιο, υλικό και άυλο της περιοχής μελέτης.

Χάρτης 11: Περιοχή μελέτης, η συνοικία της Αγίας Τριάδας και το μνημείο, Α- Προμαχώνας Αγίου Ανδρέα, Β- Προμαχώνας Παντοκράτορα, Γ- Προμαχώνας Βηθλεέμ, Δ- Προμαχώνας Μαρτινέγκο, Ε- Προμαχώνας Ιησού, ΣΤ- Προμαχώνας Βιτούρι, Ζ- Προμαχώνας Σαμπιονάρα.

Στόχοι διαχείρισης οικονομικού τομέα:

- Η αποκατάσταση και η επανάχρηση των βιομηχανικών κτιρίων τις συνοικίας, των χαρακτηρισμένων διατηρητέων κτισμάτων και αυτών που δεν έχουν χαρακτηριστεί αλλά παρουσιάζουν ιδιαίτερη τυπολογική και μορφολογική αρχιτεκτονική προηγούμενων χρονικών περιόδων. Η μετατροπή τους σε παραδοσιακά εργαστήρια τέχνης και δομές πολιτιστικής-κοινωνικής ανάπτυξης, μουσειακούς χώρους θα επιφέρει την οικονομική ανάκαμψη και ευημερία της συνοικίας. Πιθανοί επενδυτές είναι οι τοπικοί συνεταιρισμοί παραδοσιακών προϊόντων (χειροτεχνίας, κεραμικής, υφαντικής, φυτικών βαφών, μαχαιροποιίας, καλαθοπλεχτικής, πλουμιστού ψωμιού κ.α.) όπου σε συνεργασία με τα Κ.Ε.Κ. (Κέντρα επαγγελματικής κατάρτισης) θα εκπαιδεύουν και τους ενδιαφερόμενους αποδέκτες.
- Ο επαναπροσδιορισμός των αξιών από την κεντρική κοινότητα, την τοπική αυτοδιοίκηση και την κοινωνία και ποιοτικές σύγχρονες παρεμβάσεις του χτισμένου και μη πολιτιστικού προϊόντος για την βιωσιμότητα του μοντέλου διαχείρισης.
- Η διασφάλιση της συνεργασίας της κεντρικής κοινότητας με τους τοπικούς περιφερειακούς άρχοντες, τους ειδικούς επιστημονικούς φορείς και την κοινωνία. Ισόρροπη και προσεχτική συνύπαρξη των ομάδων, για την δημιουργία ενός νέου πολιτιστικού προϊόντος υλικού και άυλου που εξελίσσεται συνεχώς.
- Η προστασία και οικονομική ενίσχυση μέσω επιδοτούμενων προγραμμάτων των πολιτισμικών και παραδοσιακών δραστηριοτήτων ώστε να μην γίνει καταπάτηση από ασύμβατες χρήσεις τουρισμού και διασκέδασης. Καθώς και η προσέγγιση νέων μόνιμων ή περιστασιακών χρηστών και δημιουργικών ιδιωτικών επενδύσεων
- Η επαναφορά της αξίας του χώρου ως ενεργό με τη συνεχή ενημέρωση, καταγραφή, εναλλαγή κλίμακας, ιστορίας και εξέλιξης.

Στόχοι διαχείρισης κοινωνικού τομέα:

- Η δημιουργία διδακτικών, εκπαιδευτικών και ψυχαγωγικών σεμιναρίων που θα έχουν ως άξονα την αναγνώριση της αξίας της πολιτιστικής ταυτότητας, την βελτίωση της ποιότητας ζωής της κοινωνίας και τη συνεργασία των ομάδων.

- Η εξουδετέρωση της απομόνωσης, η προστασία της ποικιλομορφίας που χαρακτηρίζει την συνοικία της Αγίας Τριάδας και η ανάμειξη πολιτιστικών και ανθρώπινων αξιών με την δημιουργία ενός Εργαστήριου Πολιτισμού για την συνύπαρξη των διαφόρων κοινωνιών.

Στόχοι διαχείρισης αστικού και χωρικού σχεδιασμού:

Η προστασία και η ανάδειξη της ιστορικότητας της συνοικίας, καθώς και η ομαλή προσαρμογή στην εξέλιξη, στις ανάγκες και στις χρήσεις μίας σύγχρονης κοινωνίας και η προώθηση ενός βιοκλιματικού σχεδιασμού όπου συμβάλει στη βελτίωση του αστικού μικροκλίματος και των συνθήκών άνεσης, διαμορφώνουν μία ολοκληρωμένη παρέμβαση για την εντός και περιμετρικά των τειχών περιοχή. Συγκεκριμένα οι παρεμβάσεις στον χωροταξικό σχεδιασμό αφορούν:

- Προτείνεται η επαναφορά του ρόλου και της σημασίας του τοπικού κέντρου-γειτονιάς καθώς και η πεζοδρόμηση του οικιστικού συνόλου και η δημιουργία οδών ήπιας κυκλοφορίας και χρονικά ελεγχόμενης έλευσης στον πυρήνα και περιμετρικά της συνοικίας. Οι οδοί που προτείνεται να πεζοδρομηθούν είναι η Ντεντιδάκιδων όπου φιλοξενούσε κάποτε την κεντρική αγορά, η Γιαμαλάκη ανατολικά της συνοικίας και νότια της Λεωφόρου Ανδρέα Καλοκαιρινού ώστε να διευκολύνεται η εξυπηρέτηση των κεντρικών λειτουργιών της πόλης, η Λεωφόρος Σοφοκλή Βενιζέλου βόρεια της συνοικίας και το παράκτιο μέτωπο ώστε να μετατραπεί από δρόμο ταχείας κυκλοφορίας σε περισσότερο ελκυστικό και ασφαλή άξονα, συνδυασμένο με πεζόδρομο, ποδηλατόδρομο πλάτους 1μ. και επιστρώσεις όδευσης για τα άτομα με ειδικές ανάγκες. Η οδός Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, δυτικά της συνοικίας της Αγίας Τριάδας η οποία βρίσκεται σε επαφή με το τείχος μνημείο και τους Προμαχώνες του Παντοκράτορα και του Αγίου Ανδρέα προτείνεται να πεζοδρομηθεί συνολικά, να διαμορφωθεί ποδηλατοδρόμος, άξονες όδευσης ατόμων με ειδικές ανάγκες και σημεία κοινωνικής συνάθροισης. Η γραμμική φύτευση σε επαφή με το μνημείο αποτελεί δυναμικό ρυθμιστή του μικροκλίματος για το μετριασμό των δυσμενών επιπτώσεων στην αξία και στην αρτιότητα του πολιτιστικού προϊόντος. Σύμφωνα με τους Evangelos Petropoulos et al η σκίαση των επιφανειών του ιστορικού μνημείου με αιθαλή δέντρα, οδηγεί σε χαμηλότερες τιμές θερμοκρασιακών διακυμάνσεων, εξάτμισης και άρα αλλοίωσης της επιφάνειας από

τις διαδικασίες ψύξης -απόψυξης του υλικού.⁶⁴ Έτσι ο πράσινος διάδρομος θα αποτελέσει και μνημειακό άξονα δίνοντας έμφαση στην δυναμική της ιστορικότητας του τόπου. Η γραμμική φύτευση με ψηλές δεντροστοιχίες προτείνεται επίσης στην Λεωφόρο Σοφοκλή Βενιζέλου για προστασία από τους βορειοδυτικούς ανέμους και την αποφυγή δημιουργίας στροβιλισμών.

- Στον τομέα των δραστηριοτήτων και των χρήσεων γης, προτείνεται η ένταξη των χρήσεων εμπορίου και υπηρεσιών στην Λεωφόρο Ανδρέα Καλοκαιρινού και στον πυρήνα του οικιστικού συνόλου προωθείται η προσέγγιση του τοπικού κέντρου γειτονιάς, η κατοικία, τα παραδοσιακά εργαστήρια και μικρά εμπορικά καταστήματα ώστε να επιτευχθεί ένα σύστημα μεικτών χρήσεων και δραστηριοτήτων για την αναζωογόνηση του αστικού ιστού.
- Στους τομείς των υποδομών αναγκαία παρέμβαση αποτελεί η διαχείριση των όμβριων, όπου υποβοηθάται από την επίστρωση της περιοχής με πατητό χώμα και υδατοπερατούς κυβόλιθους. Όπως επίσης σημαντικές παρεμβάσεις αποτελούν η διαχείριση των αστικών λυμάτων και τα απορρίμματα.
- Οι αναπλάσεις στα υφιστάμενα κτιριακά κελύφη του οικιστικού συνόλου θα πρέπει να εξασφαλίζουν εργασίες θερμομόνωσης και υγρομόνωσης για την εξοικονόμηση ενέργειας και την διασφάλιση της θερμικής άνεσης. Σκίαστρα, κινητές περσίδες όπου αυτά είναι αναγκαία και αντηλιακές-ανακλαστικές μεμβράνες τζαμιών στις Νότιες όψεις των κτιρίων, ώστε να περιορίζουν την ένταση της ηλιακής ακτινοβολίας. Επίσης προτείνεται οι τοίχοι αυλών και τα δώματα κτιρίων να διαμορφωθούν με πράσινο, ώστε σε συνδυασμό με τις οριζόντιες διαμορφώσεις να δημιουργήσουν ένα συνεχή πράσινο διάδρομο ενοποίησης των ακαλύπτων, που θα επιφέρει τη μείωση της θερμοκρασίας τόσο του εσωτερικού αλλά και του εξωτερικού περιβάλλοντος.
- Στον τομέα των υπαίθριων χώρων, οι παρεμβάσεις αφορούν την διαμόρφωση και την ενοποίηση των ακαλύπτων χώρων, την ένταξη του υγρού στοιχείου, την φυτοκάλυψη και την διασφάλιση του κατάλληλου εξοπλισμού για την ξεκούραση και την αναψυχή. Οι επιστρώσεις προτείνεται να γίνουν με φυσικά τοπικά υλικά όπως υδατοπερατούς κυβόλιθους ανοιχτού χρώματος, ώστε να μην

⁶⁴ Role of the urban plant environment in the sustainable protection of an ancient city wall, Yonghui Li, Changchang XiaRuobin Wu, Yan Ma, Baogang Mu, Tianwen Wang, Evangelos Petropoulos, Shuichi Hokoi, 2020

παρεμποδίζεται ο εμπλουτισμός του υδροφόρου ορίζοντα και να διευκολύνεται η απορρόφηση των όμβριων υδάτων, ενώ προτείνεται η τοποθέτηση τους με την τεχνική της αφαίρεσης, εμφανίζοντας έτσι τμηματικά μεγαλύτερες επιφάνειες πρασίνου. Τα υλικά πρέπει να είναι ψυχρά με υψηλή ανακλαστικότητα και υψηλό συντελεστή θερμικής εκπομπής. Σε χώρους της συνοικίας που αποτελούν αστικά κενά, προτείνεται η επανάχρηση και η διαμόρφωση τους ως πάρκα τσέπης ώστε να δημιουργούνται νέα οικοσυστήματα που θα συμβάλλουν στην αισθητική και κλιματική αναβάθμιση της ευρύτερης περιοχής, στη δέσμευση διοξειδίου του άνθρακα και στην αύξηση της βιοποικιλότητας.

Στόχοι διαχείρισης τομέα μεταφορών:

- Έλεγχος κυκλοφορίας και καθορισμός χρονικών περιορισμών έλευση αυτοκινήτων στους δρόμους ήπιας κυκλοφορίας
- Διαμόρφωση χώρων στάθμευσης περιμετρικά του μνημείου και εκτός της ζώνης προστασίας- τάφρος
- Προώθηση μη ρυπαινόντων δημόσιων μεταφορών και χρήση ήπιων μέσων κινητικότητας

Στόχοι διαχείρισης τομέα τουρισμού:

- προσέλκυση πολιτιστικού τουρισμού
- Ελεγχόμενη ένταξη τουριστικών δραστηριοτήτων, όπως με την προώθηση των αγαθών που παράγονται στα παραδοσιακά εργαστήρια

Στόχοι διαχείρισης τομέα ενέργειας:

- Βιοκλιματικές κατασκευές και υλικά φιλικά προς το περιβάλλον
- Πράσινοι διάδρομοι στο εσωτερικό και περιμετρικά της περιοχής παρέμβασης που συμβάλλουν στη μείωση του φαινομένου της θερμικής νησίδας
- Δημιουργία σημείων ανακύκλωσης και επανάχρησης
- Αστικός εξοπλισμός που καλύπτει τις λειτουργικές ανάγκες των δημόσιων χώρων με άξονες την αισθητική, την εργονομία, την ποιότητα και προωθεί τη βιωσιμότητα, την προσβασιμότητα και τις αξίες που συνοδεύουν τη σύγχρονη πόλη

6. Συμπεράσματα

Η αναζωογόνηση της περιοχής της Αγίας Τριάδας με τη χάραξη και υλοποίηση μιας στρατηγικής με ποιοτικά χαρακτηριστικά προβάλλεται ως κυρίαρχο στοιχείο της βιωσιμότητας της. Συγχρόνως, η αποτελεσματική λήψη αποφάσεων, η διαχείριση των πολλαπλών (πολιτικών, διοικητικών, οικονομικών, χωροταξικών, περιβαλλοντικών, κοινωνικών και πολιτιστικών) παραγόντων αλλά και η εμπλοκή και ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας οδηγεί στην επιτυχή υλοποίηση του αναπτυξιακού-ενεργειακού έργου. Η σημερινή δημοτική αρχή έχει ξεκινήσει ένα έργο αποκατάστασης, επανένταξης και επανάχρησης υποβαθμισμένων τμημάτων της πόλης μέσω πολιτιστικών δράσεων και συμμετοχής της τοπικής κοινωνίας. Η μετατροπή της περιοχής σε ένα οικομουσείο προωθεί την αιφόρο ανάπτυξη και την βελτίωση της ποιότητας ζωής των χρηστών μέσω της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς. Σε ένα ανταγωνιστικό και ταχύτατα εξελισσόμενο περιβάλλον απαραίτητα στοιχεία για τη βιωσιμότητα του οικομουσείου είναι τα ψηφιακά εργαλεία τεκμηρίωσης και τα ψηφιακά εργαλεία επικοινωνίας, ενώ ο σχεδιασμός τους πρέπει να υποστηρίζει μεγάλο κύκλο ζωής, υψηλή ποιότητα, η οποία εξασφαλίζεται από τη συνεργασία πολλών επιστημονικών ειδικοτήτων, προοπτική για συνεχή συντήρηση, καθώς επίσης αναβάθμιση και επαύξηση του παραγόμενου λογισμικού.

Η αφομοίωση του πολιτιστικού προϊόντος στην τοπική κοινωνία οδηγεί στα παρακάτω αποτελέσματα:

- χωροταξικός και αστικός σχεδιασμό στον οποίο η πολιτιστική κληρονομιά συμμετέχει στην καθημερινότητα της πόλης
- Πολιτιστικές περιοχές με εξαιρετικούς συνδυασμούς μοντέρνας αρχιτεκτονικής και σύγχρονων κατασκευών
- Προστασία και βελτίωση του τοπίου και της αξίας του καθώς και την περιβαλλοντική και αισθητική του αναβάθμιση
- Θερμική και οπτική άνεση των κατοίκων και επισκεπτών
- Αναγνώριση και σεβασμός στην αξία της πολιτιστικής ταυτότητας
- Επιβεβαίωση – επισήμανση του ιστορικού ιστού και του χαρακτήρα του πολιτιστικού προϊόντος

- Διασύνδεση του τουρισμού με την πολιτιστική κληρονομιά και προώθηση της βελτίωσης της ποιότητας του προορισμού και του τόπου ως διαμονή- εργασία - επένδυση
- Επανάχρηση και αναζωογόνηση της πολιτιστικής κληρονομιάς ως spatial branding με τη συμμετοχή του σύγχρονου αστικού σχεδιασμού
- Διαφάνεια στην οικονομική διαχείριση
- Στρατηγικός σχεδιασμός με στόχο την επανάχρηση των πόρων που υπάρχουν και αξιολόγηση του περιβάλλοντος

6.1 Περαιτέρω ερωτήματα και πεδία διερεύνησης

- Διερεύνηση κινήτρων προσέλκυσης πιθανών επενδυτών και τοπικών συνεταιρισμών μέσω επιδοτούμενων προγραμμάτων και δράσεων χρηματοδότησης και στήριξης από την τοπική αυτοδιοίκηση και το κράτος
- Προτάσεις διαχείρισης πολιτιστικού τουρισμού και προϋποθέσεις ελεγχόμενης ένταξης τουριστικών δραστηριοτήτων για να αποφευχθεί η καταπάτηση από ασύμβατες χρήσεις τουρισμού και διασκέδασης
- Πλάνο διαχείρισης για την ομαλή και ασφαλή λειτουργία του πολιτιστικού τομέα σε συνθήκες παγκόσμιας υγειονομικής κρίσης και προϋποθέσεις που σχετίζονται με την παροχή πρόσβασης του πληθυσμού στην πολιτιστική κληρονομιά ώστε να εγγυηθεί την ασφάλεια των εργαζομένων, των συλλογών και του κοινού.

6.2 Προτάσεις και μελλοντική έρευνα

Ο στρατηγικός σχεδιασμός της πολιτιστικής διαχείρισης από την τοπική αυτοδιοίκηση καθώς και οι στοχευμένες δράσεις οδηγούν σε οικονομικά οφέλη για την τοπική κοινωνία. Η δυνατότητα ψυχαγωγίας και διασκέδασης μέσω αξιοποίησης της πολιτιστικής κληρονομιάς ενός τόπου, προσελκύει περισσότερο κόσμο και συμβάλει στη δημιουργία εισοδήματος το οποίο μέσω μίας επιτυχημένης διαχείρισης θα μπορεί να χρηματοδοτεί τη συντήρησή της. Σημαντική είναι η διερεύνηση των κατάλληλων προϋποθέσεων που αφορούν την διαχείριση του πολιτιστικού τουρισμού και την ελεγχόμενη ένταξη τουριστικών δραστηριοτήτων ώστε να αποφευχθεί η καταπάτηση από ασύμβατες χρήσεις τουρισμού και διασκέδασης.

Η πανδημία του κορονοϊού είχε σημαντικές επιπτώσεις στον χώρο των τεχνών και της πολιτιστικής κληρονομιάς ενώ υπέδειξε την ανάγκη εύρεσης εναλλακτικών υπηρεσιών μέσω ψηφιακών πλατφόρμων για τη λειτουργία βασικών δραστηριοτήτων με τους ελάχιστους πόρους και την διατήρηση των θέσεων εργασίας. Επίσης σημαντική κρίνεται η διερεύνηση εφαρμογής ενός πλάνου διαχείρισης που θα εξασφαλίζει την ομαλή και ασφαλή λειτουργία του πολιτιστικού τομέα με την παροχή πρόσβασης του πληθυσμού στην πολιτιστική κληρονομιά και την ασφάλεια των εργαζομένων, των συλλογών και του κοινού.

6.3 Πιθανές θεωρητικές και πρακτικές εφαρμογές των αποτελεσμάτων της εργασίας

Παρά τα οφέλη της πολιτιστικής δραστηριοποίησης, υπάρχουν και σημαντικά εμπόδια, όπως η έλλειψη ενός στρατηγικού σχεδιασμού πολιτιστικής διαχείρισης από την τοπική αυτοδιοίκηση καθώς και η ελλιπής χρηματοδότηση του.

Με την παρούσα εργασία προτείνεται η διαμόρφωση ενός πλαισίου σχεδιασμού από την τοπική αυτοδιοίκηση και ο συντονισμός της διαδικασίας καθορισμού μιας κεντρικής κοινότητας, ενός συλλόγου, πέρα από τους ειδικούς διαχείρισης και την κοινωνία. Μέσω του διαχειριστικού μοντέλου το μνημείο διατηρεί την αρτιότητα του ενώ ταυτόχρονα η κοινότητα στηρίζει την ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας, έτσι πραγματοποιείται η μετάβαση από το μνημείο στις κοινωνίες. διατηρείται η ποιότητα του ανθρώπινου περιβάλλοντος, ο βιώσιμος σχεδιασμός της πόλης, η ενδυνάμωση της κοινωνικής ποικιλομορφίας και η ανάμειξη χρήσεων. Οι στόχοι της στρατηγικής διαχείρισης που μπορούν να υιοθετηθούν από τη δημοτική αρχή αφορούν τους τομείς της οικονομίας, της κοινωνίας, του χωρικού και αστικού σχεδιασμού, των μεταφορών, του τουρισμού και της ενέργειας.

Βιβλιογραφία

- Βασιλειάδης και Μπουτσιούκη, 2015, Πολιτιστική Διπλωματία Ελληνικές και Διεθνείς διαστάσεις
- United Nations Alliance of Civilizations, Action Plan 2019-2023, www.unaoc.org
- Hawkes, J. 2001 «The fourth pillar of sustainability: Culture's essential role in public planning» Cultural development Network (Vic.), Common Ground. [Διαθέσιμο στο [http://www.culturaldevelopment.net.au/community/Downloads/HawkesJon\(2001\)TheFourthPillarOfSustainability.pdf](http://www.culturaldevelopment.net.au/community/Downloads/HawkesJon(2001)TheFourthPillarOfSustainability.pdf) Πρόσβαση: 16/7/2019] Culture and Sustainable Development: Three Models-(a) Culture in sustainable development, (b) Culture for sustainable development, (c) Culture as sustainable development (after Dessein et al. 2015, p. 29).
- Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος, Ο δρόμος προς την παγκόσμια βιωσιμότητα, <https://www.eea.europa.eu/el/simata-eop-2010/semata-2012/arthra/o-dromos-pros-ten-pagkosmia-biosimoteta>
- Janssen, Renes & Stegmeijer, 2017, Heritage as sector, factor and vector: conceptualizing the shifting relationship between heritage management and spatial planning, European Planning Studies
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization World Heritage Committee, 2018, Convention concerning the protection of the world Cultural and Natural Heritage
- United Nations, 2018, Sustainable development goals, knowledge platform, <https://sustainabledevelopment.un.org/memberstates/malta>
- Unesco, 2007, Old Town of Ávila with its Extra-Muros Churches, <https://whc.unesco.org/en/list/348/>
- Unesco 2019, Port, Fortresses and Group of Monuments, Cartagena, <https://whc.unesco.org/en/list/285/>
- Unesco, 2008, City Walls of the Ming and Qing Dynasties, <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/5324/>
- Zhou Yuan, 2020, New Exploration on the Protection of Chinese Military Cultural Heritage, Taking the Practice of Nanjing City Wall Protection and Management Center Since Its Establishment as an Example
- Liu, Tan, 2019, The Display of Intangible Cultural Landscape Based on the Concept of

Eco-Museum

- Peter, Davis, 2008, The Ashgate Research Companion to Heritage and Identity
- ICOM, 2017, ICOM Code of ETHICS for Museums, <https://icom.museum/wp-content/uploads/2018/07/ICOM-code-En-web.pdf>
- Riva, 2017, Ecomuseums and cultural landscapes, State of the art and future prospects
- Περιφέρεια Κρήτης, 2012, Ρυθμιστικό Σχέδιο και Πρόγραμμα Προστασίας Περιβάλλοντος Οικιστικού Συγκροτήματος Ηρακλείου ΣΤΑΔΙΟ Β1
- Χρυσούλα Τζομπανάκη, 1996, Χάνδακας, η πόλη και τα τείχη
- Δήμος Ηρακλείου, 2021, Απολογισμός 2019-2021, απολογισμός Δημοτικής Αρχής
- ΤΕΕ/TAK, 1996, Καταγραφή και αξιολόγηση των παλαιών βιοτεχνικών – βιομηχανικών κτιρίων στην Ανατολική Κρήτη και διερεύνηση αξιοποίησής τους σε νέες χρήσεις
- Δήμος Ηρακλείου, 2021, Heraklion piles, <https://www.yumpu.com/xx/document/read/64704981/heraklion-piles>
- Λιάνα Σταρίδα, 2016, ΥΠΗΡΧΕ ΜΙΑ ΠΟΛΗ..., δεύτερος τόμος
- Instituto Riserche Economiche E. Sociali (IRES) 2004: Su 2006, Η ολιστική ερμηνεία της πολιτιστικής κληρονομιάς, μέσα στην οποία οι κοινωνίες αντιλαμβάνονται και διαχειρίζονται την κληρονομιά τους με στόχο μία βιώσιμη ανάπτυξη
- Sabrina Hong Yi, 2012, The comparison of the first and the second generation of Chinese Ecomuseums
- Smeds Kerstin, ICOFOM, 2019, The Future of Tradition in Museology, Materials for a discussion
- Εφημερίς της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος, 1965ΥΑ 6525/7-5-1965 - ΦΕΚ 360/Β/12-6-1965,
- Π.Δ/γμα (Δ' 58/1982), Χαρακτηρισμός τμήματος Παλιάς Πόλης Δήμου Ηρακλείου ως παραδοσιακός οικισμός
- Υπουργική Απόφαση, ΥΑ 9582/1877/7-4-2000 - ΦΕΚ 236/Δ/12-4-2000
- Υπουργική Απόφαση, ΥΑ ΥΠΕΧΩΔΕ/45145/36/10-1-2002 - ΦΕΚ 89/Δ/12-2-2002
- Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, 2018, ΤΕΥΧΟΣ ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΩΝ ΑΠΑΛΛΟΤΡΙΩΣΕΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ, ΦΕΚ 150/2018
- Dessein et al, 2015, Culture in, for and as Sustainable development, Conclusions from the COST Action IS1007 Investigating Cultural Sustainability
- Yonghui Li et al, 2020, Role of the urban plant environment in the sustainable protection

of an ancient city wall

- Πούλιος, Αλιβάζατος, Αραμπατζής, Γιαννακίδης, Καραχάλης, Μάσχα, Μούλιου, Παπαδάκη, Προσύλης, Τουλούπα, 2015, Πολιτισμική Διαχείριση, Τοπική Κοινωνία και Βιώσιμη Ανάπτυξη
- Kevin C. Murphy, 2016, The Past and Future City How Historic Preservation Is Reviving America's Communities
- Mladen Obad Šćitaroci, Bojana Bojanić Obad Šćitaroci , Ana Mrđa, 2019, Cultural Urban Heritage Development, Learning and Landscape Strategies
- Πρακτικά Διεπιστημονικού Συνεδρίου, δημοσιεύματα της ένωσης αρχαιολόγων Ελλάδας «ΗΩΣ», ΑΡ. 22015, Η αρχαιολογία στην Ελλάδα του σήμερα, μνημεία και άνθρωποι σε κρίση
- Joost Dessein, Katriina Soini, Graham Fairclough and Lummina Horlings, 2015, Culture in, for and as Sustainable Development Conclusions from the COST Action IS1007 Investigating Cultural Sustainability
- E-nomothsia, 2002, Νόμος υπ' αριθμ. 3028. Για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής κληρονομιάς
- ICOMOS, 2011, The Valletta Principles for the Safeguarding and Management of Historic Cities, Towns and Urban Areas
- Malta, 2018, Voluntary national review of the implementation of the 2030 Agenda
- United Nations, Transforming our world: The 2030 Agenda for sustainable development A/RES/70/1, sustainabledevelopment.un.org
- United Nations, 1992, United Nations Conference on Environment & Development, Agenda 21
- United Nations, Alliance of civilizations ,2006, Report of the high-level Group
- UNESCO, 2004, Creative Cities Network, Mission Statement
- United Nations, Alliance of civilizations, 2018, "Many cultures. One humanity."
- United Nations, Alliance of civilizations, 2019, Action Plan 2019-2023
- UNESCO, 2011, Recommendation on the Historic Urban Landscape adopted by the General Conference at its 36th session
- UNESCO, 2019, The UNESCO Recommendation on the Historic Urban Landscape, Report of the Second Consultation on its Implementation by Member States, 2019 UNESCO World Heritage Centre

UNESCO, 2011, Recommendation on the Historic Urban Landscape

UNESCO Institute for Lifelong Learning, 2016, Learning, sharing and collaborating:

Portraits of participating cities of the first Members' Meeting of the UNESCO
Global Network of Learning Cities

Pilar Rivero, Iñaki Navarro-Neri, Silvia García-Ceballos and Borja Aso, 2020, Spanish
Archaeological Museums during COVID-19 (2020): An Edu-Communicative
Analysis of Their Activity on Twitter through the Sustainable Development Goals

Roeland Paardekooper and Annemarie Pothaar, 2020, Experience instead of Event:
Changes in Open-Air Museums Post-Coronavirus

Francesco Broglia, 2020, Fortifications at Piacenza. Historical background, restoration,
open-air museum and urban planning

International Committee for Museums and Collections of Ethnography
(ICME), 2010, ICME RULES 2010

Eman Tahseen and Saad Khudair Aljumaily, 2020, The role of open museums outdoors in
the revival of intangible cultural heritage

Corsane, Davis, Hawke, Stefano, 2008, Ecomuseology: a holistic and integrated model for
safeguarding 'spirit of place' in the North East of England

Stephanie Kate Hawke, 2010, Sense of Place, Engagement with Heritage and Ecomuseum
Potential in the North Pennines AONB

ICOMOS, 2011, The Paris Declaration On heritage as a driver of development
Adopted at Paris, UNESCO headquarters

ICOM, 2017 code of Ethics for Museums

André Desvallées, François Mairesse 2009, Βασικές Έννοιες της Μουσειολογίας,
Με την αρωγή του Musée Royal de Mariemont και της Διεθνούς Επιτροπής
Μουσειολογίας του ICOM

Kazuoki Ohara, 2014, The Image of 'Ecomuseum' in Japan

Zhen-Hui Liu and Yung-Jaan Lee, 2015, A Method for Development of Ecomuseums in
Taiwan

Namho Chung, Inessa Tyan and Seung Jae Lee, 2019, Eco-Innovative Museums and
Visitors' Perceptions of Corporate Social Responsibility

Νικόλας Καραχάλης, 2006, Η δημιουργία και διαχείριση πολιτιστικών – τουριστικών

περιοχών σε πόλεις μεσαίου μεγέθους: Ευρωπαϊκή εμπειρία και βέλτιστες πρακτικές

UNESCO, 2006, Lahore Fort Master Plan 2006-2011

José-Vicente VALDENEBRO GARCÍA, 2015, A living military heritage: The resurgence of the fortifications of Pamplona

UNESCO, 1996, The historie fortified town of Carcassonne (France)

UNESCO, 1979, Old City of Dubrovnik (Croatia) No 95bis

Jes Fabricius Moller, 2010, THE PARKS OF COPENHAGEN 1850–1900

Irina Grevtsova, 2017, The city as an open-air museum an educational mobile application for the historic center of Barcelona

Kerstin Smeds, 2019, The Future of Tradition in Museology Materials for a discussion

Δικτυακές Πηγές

United Nations Alliance of Civilizations, 2005, Many cultures. One humanity,

www.unaoc.org

Ηνωμένα Έθνη, 2015, Τμήμα Οικονομίας και Κοινωνίας, Αιφώρα Ανάπτυξη,

<https://sdgs.un.org/goals>

Global Sustainable Tourism Council (GSTC), 2020, Report on GSTC Destination Assessment of Dubrovnik, <https://www.gstccouncil.org/report-on-gstc-destination-assessment-of-dubrovnik/>

World Monuments Fund, San Isidro de Los Destiladeros,

<https://www.wmf.org/project/san-isidro-de-los-destiladeros>

Riserva di Biosfera Alpi Ledrensi e Judicaria, 2021, A treasure trove of cultural and natural biodiversity between the Alps and the Mediterranean,

<http://www.mabalpiledrensijudicaria.tn.it/Eindex.php>

Βικιπαίδεια, 2021 Ηράκλειο Κρήτης,

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%97%CF%81%CE%AC%CE%BA%CE%BB%CE%B5%CE%B9%CE%BF_%CE%9A%CF%81%CE%AE%CF%84%CE%B7%CF%82

Δήμος Ηρακλείου, 2021. Ο τόπος μας, το Ηράκλειο, διαδρομές στην πόλη,

<https://www.heraklion.gr/ourplace/walking-town>

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού,

<https://www.culture.gov.gr/el/SitePages/default.aspx>

Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων, ελληνικό τμήμα, 2021, Τι είναι το ICOM,

<http://icomgreece.mini.icom.museum/%cf%80%ce%bb%ce%b7%cf%81%ce%bf%cf%86%ce%bf%cf%81%ce%b9%ce%b5%cf%83/%cf%84%ce%b9-%ce%b5%ce%b9%ce%bd%ce%b1%ce%b9-%cf%84%ce%bf-icom/>

TICCIH Ελληνικό Τμήμα, 2021, Διεθνής Επιτροπή για την Διατήρηση της Βιομηχανικής Κληρονομιάς , <http://ticcih.gr>

Αρχαιολογική Εταιρεία, 2021, Η εταιρεία

<https://www.archetai.gr/index.php?p=content§ion=1&id=1&lang=>